

En realistisk idealist?

Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya

Eivind Skaug Gulbrandsen

Masteroppgave i statsvitenskap
Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2015

En realistisk idealist?

Norges deltakelse i de militære operasjonene i
Adenbukta og Libya

© Eivind Skaug Gulbrandsen

2015

En realistisk idealist? Norges militære operasjoner i Adenbukta og Libya.

Eivind Skaug Gulbrandsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Norges deltakelse i internasjonale militære operasjoner føyer seg inn i tradisjonen om Norge som en idealpolitisk forkjemper i internasjonal politikk. Denne masteroppgaven setter spørsmål ved dette synet, da det heller kan argumenteres for at Norge er en realistisk idealist når landet skal vedta å bidra militært i internasjonale operasjoner. Dette er gjort ved å fokusere på den norske deltakelsen i operasjon Atalanta og Ocean Shield i Adenbukta, og deltakelsen i operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector i Libya. Formålet med studien er å avklare hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis real- og idealpolitikk.

Denne problemstillingen er belyst ved hjelp av en kvalitativ innholdsanalyse for å undersøke den åpne strategien bak hva som ble lagt til grunn for deltakelse i de aktuelle operasjonene. I tillegg er det også benyttet semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter, for å belyse den dype strategien bak faktorene som ble lagt til grunn i de samme operasjonene. Disse informantene bestod både av politikere og informanter fra Forsvaret.

Analysen avdekket at idealpolitiske faktorer var viktige for avgjørelsen om å sende bidrag til i operasjonene i Adenbukta og Libya, hvor begrunnelsen først og fremst gikk ut på å håndheve FN-mandatene i de ulike operasjonene. I Adenbukta var det også en realpolitisk egeninteresse, å beskytte den norske skipsfarten i området, men som ikke var av avgjørende karakter for de faktiske vedtakene om å sende bidrag. Allikevel ble det også argumentert for at avgjørelsen om å sende militære bidrag til disse to områdene hadde en forventning om at bidragene ville ha realpolitiske effekter eller virkninger. På bakgrunn av dette konkluderer denne studien med at selv om ideelle faktorer uten tvil var viktige, spesielt i forbindelse med Libya, antyder sammensetningen av og bruken av de norske militære bidragene at også underliggende realpolitiske hensyn også må ha vært en faktor. I så måte blir derfor idealpolitikken et middel for realpolitikken for en småstat som Norge i disse militære operasjonene. Denne studien har bidratt til å gi en økt innsikt i hva som ligger til grunn for norsk deltakelse i internasjonale operasjoner, i tillegg til at den har bekreftet tidligere forskning på temaet.

Forord

En lang studietid går mot slutten, og arbeidet med masteroppgaven er nå ferdig. Dette har vært en prosess som både har vært lærerik og krevende.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder Anders Kjølberg, som gjennom hele prosjektet har bidratt med inspirerende innspill og konstruktive tilbakemeldinger. En takk rettes også til Øivind Bratberg som underveis har bidratt med god hjelp med metodologiske spørsmål knyttet opp mot denne oppgaven. Samtidig rettes også en spesiell takk til mamma og pappa som har bidratt med oppmuntrende ord og støtte gjennom hele prosessen. Tusen takk til spesielt Anders og Sunniva som har hjulpet til med korrekturlesing på denne oppgaven.

Sist, men ikke minst, rettes også en stor takk til informantene som tok seg tid til å bidra med sin kunnskap og innsikt om de militære operasjonene i Adenbukta og Libya.

Eventuelle feil og mangler i denne oppgaven står jeg ene og alene ansvarlig for.

Eivind Skaug Gulbrandsen

Blindern, 18. mai 2015

Antall ord: 29 649

Innholdsfortegnelse

1	En realistisk idealist?.....	1
1.1	Innledning.....	1
1.2	Tidligere forskning	4
2	Teoretiske betraktninger.....	7
2.1	Hva påvirker en småstat til å delta i internasjonale operasjoner?.....	7
2.1.1	Definisjon av begrepet småstat	7
2.1.2	Småstatsatferd i internasjonal politikk	8
2.1.3	Småstatsstrategi	12
2.2	Analyseverktøy: nested games eller sammenvevede spill.....	13
2.2.1	Innenriksarenaen	15
2.2.2	Institusjonsarenaen	16
2.2.3	Innsatsarenaen	17
3	Norge i internasjonale operasjoner.....	19
3.1	Operasjonene i Adenbukta.....	19
3.1.1	Operasjon Atalanta	21
3.1.2	Operasjon Ocean Shield og Norges deltakelse	24
3.2	Operasjonene i Libya.....	25
3.2.1	Operasjon Odyssey Dawn og Unified protector	27
4	Forskningsdesign og metode.....	31
4.1	Innledning.....	31
4.2	Forskningsdesign.....	31
4.2.1	Case som forskningsdesign	32
4.3	Forskningsmetode.....	33
4.3.1	Innholdsanalyse.....	33
4.3.2	Semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter	34
4.3.3	Utvalg	35
4.3.4	Planlegging og gjennomføring av intervjuene	36
4.4	Koding av begrepene som problemstillingen reiser	38
4.5	Utfordringer knyttet til validitet og reliabilitet	39
4.5.1	Indre validitet	40
4.5.2	Ytre validitet.....	41

4.5.3	Indre og ytre reliabilitet.....	41
5	Analyse.....	43
5.1	Innledning.....	43
5.2	Den norske beslutningsprosessen i forkant av operasjonene i Adenbukta.....	43
5.2.1	Operasjon Atalanta.....	43
5.2.2	Operasjon Ocean Shield.....	45
5.3	Faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i Adenbukta, og i hvilken grad disse forklares ved ideal- og realpolitikk.....	47
5.4	Den norske beslutningsprosessen i forkant av operasjonene i Libya.....	50
5.5	Faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i Libya, og i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis ideal- og realpolitikk.....	53
5.6	Forventninger om realpolitiske effekter av Norges vedtak om å bidra i Adenbukta og Libya	56
5.7	Operasjonene i Adenbukta og Libya sett samlet: hovedfunn.....	63
6	Avslutning og konklusjon.....	66
6.1	Studiens bidrag.....	68
6.2	Studiens begrensninger.....	69
6.3	Videre forskning.....	70
	Litteraturliste.....	71
	Vedlegg.....	80

1 En realistisk idealist?

1.1 Innledning

Norges deltakelse i internasjonale militære operasjoner føyer seg inn i tradisjonen om Norge som en idealpolitisk forkjemper i internasjonal politikk. Med idealpolitikk menes her “å ha andre, ideelle målsettinger: fremme av fred, demokrati, menneskerettigheter, global rettferdighet og utjevning – altså mål som ikke direkte tilbakeføres til den egne statens maktmotiver.” (Matlary 2000). Akkurat dette poenget illustreres godt av den tidligere utenriksministeren Halvard Lange som i 1949 presenterte Norges utenrikspolitikk: “Norges hele utenrikspolitiske tradisjon entydig gjør det klart at vi har intet annet ønske med vår deltaking i internasjonal politikk enn å yte det bidrag vi kan til at det kan råde fred, fordragelighet og samarbeid statene og folkene imellom” (Lange 1949 [redegjørelse], sitert i Leira 2007: 1). Dette idealistiske synet råder også i stor grad i dag, med tanke på å støtte opp under FN og FN-mandater. Årsaken til hvorfor akkurat Norge har kunnet tre frem i denne rollen ble antydnet allerede fra 1890-tallet av:

Norge sto i en særstilling som et lite land, med et velutviklet demokrati, et sterkt sivilisert samfunn og en moderne historie uten erobringsskriger og imperialisme. I den norske selvoppfatningen var det også sentralt at Norge var et land som lå i utkanten av det europeiske statssystemet, og som dermed kunne gå inn i dette systemet utenfra og endre det til det bedre. (Leira 2007: 2).

Samtidig er det “en gjennomgående oppfatning i Norge at vi tilhører en «fredsnasjon», og at det finnes en «fredstradisjon» i norsk utenrikspolitikk.” (Leira 2005: 135). Jeg kommer i denne oppgaven til å sette spørsmål ved akkurat dette synet, og argumentere for at Norge faktisk er en realpolitisk idealist i internasjonale operasjoner. Med begrepet realpolitikk menes “tradisjonelle, territorielt definerte nasjonale interesser, først og fremst sikkerhetspolitiske og økonomiske.” (Matlary 2002: 10). Disse to begrepene er svært sammenvevet, da det ene kan anses som et middel for det andre.

I de senere årene er det Norges bidrag til ISAF i Afghanistan som har vært det mest markante norske bidraget i internasjonale operasjoner, men det norske forsvaret har også valgt å engasjere seg i operasjoner i både Adenbukta og Libya i det samme tidsrommet. Det er nettopp disse operasjonene, som kom i tillegg til Afghanistan, denne masteroppgaven skal se

nærmere på for å undersøke hvor viktig idealismen var for vår deltakelse. Dette er henholdsvis Norges militære bidrag til operasjon Atalanta (2009-2010) og Ocean Shield (2011, 2013) i Adenbukta utenfor Somalia, og operasjon Odyssey Dawn (2011) og Unified Protector (2011) i Libya. Problemstillingen som skal analyseres i forbindelse med disse operasjonene er:

Hvilke faktorer var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis real- og idealpolitikk?

Grunnen til at denne oppgaven setter søkelyset på nettopp Norges militære bidrag i disse områdene er fordi disse var de første større militære bidragene Norge sendte utenlands etter det ble vedtatt å sende styrker til Afghanistan i 2002. Disse operasjonene ble også igangsatt mens deltakelsen i Afghanistan fortsatt pågikk. Det er derfor mulig å sammenligne operasjoner i to områder av verden som ble igangsatt selv om Norges ressurser allerede var under et stort press på grunn av bidraget til ISAF. Samtidig var dette militære operasjoner som var tuftet på robuste FN-mandater. Bidragene i begge områdene dreide seg også primært om nisjedeltakelse, da Norge bidro med en stor spisskompetanse både på havet og i luften. Nisjedeltakelsen i disse operasjonene skilte seg fra bidraget Norge hadde i Afghanistan i den samme perioden, som kan omtales mer som et lead-nation ansvar i et avgrenset geografisk område. Med et lead-nation ansvar menes at staten er ansvarlig for utførelsen av selve operasjonen (Rickli 2008: 318). Disse to casene representerer derfor også de ulike måtene Norge kan delta i en internasjonal operasjon på, noe som gjør det mulig å vurdere betydningen av hvordan og i hvilken institusjonell sammenheng man bidrar. Dette er da med tanke på å støtte en koalisjon av allierte, NATO, FN og EU. Selv om disse operasjonene har enkelte likhetstrekk, er de likevel svært forskjellige. Operasjonene i luftrommet over Libya var meget skarpe når man sammenligner med operasjonene i Adenbukta – hvor deltakelsen medførte lav risiko. Samtidig fortonet også formuleringen av oppdraget seg svært forskjellig i de to områdene. Tidsaspektet er også her verdt å trekke frem. I Libya var det en situasjon som krevde rask handling fra det internasjonale samfunnet, mens operasjonene i Adenbukta vokste frem etter nøye planlegging og gjennomtenkning, og hadde i langt større grad preg av å være et varig oppdrag.

Siden operasjonene i Adenbukta og Libya har enkelte likhetstrekk, men samtidig er svært forskjellige, er det interessant å kontrastere dem og sammenligne hvilke faktorer som

ble lagt til grunn for deltakelsen i nettopp disse operasjonene. Dette kan være med på å gi grunnlag for å vurdere om deltakelsen kan forklares ut fra ideal- og realpolitikk. Det interessante er å undersøke om det er likhetstrekk mellom årsakene til deltakelsen i de ulike operasjonene som denne oppgaven ser på, og som kan gjelde for flere av Norges avgjørelser om deltakelse i internasjonale operasjoner generelt. Hensikten her er å stille spørsmål ved om Norge virkelig er så idealpolitisk som landet faktisk ønsker å fremstå, eller om det mer er en idealistisk realist fordi idealpolitikken har realpolitiske effekter. Det ene kan oppfattes som et middel for det andre.

For å analysere problemstillingen vil oppgaven innledningsvis ta opp tidligere forskning på Norge i internasjonale operasjoner, med et spesielt fokus på Norges militære bidrag til Adenbukta og Libya. Deretter vil ulike teoretiske betraktninger som er relevant for å analysere oppgavens problemstilling diskuteres. Dette betyr å i større grad ta opp småstatsatferd og småstatsstrategi i internasjonal politikk. Deretter drøfter jeg med utgangspunkt i nested games, eller sammenvevede spill, de arenaer en stat må ta hensyn til når den skal avgjøre om den skal sende bidrag til internasjonale operasjoner og hvilken karakter dette bidraget skal ha.

Deretter retter jeg oppmerksomheten mot det empiriske bakteppet som problemstillingen hviler på, altså de militære operasjonene som denne masteroppgaven analyserer. Her tar jeg først kort opp Norges rolle i internasjonale operasjoner siden den andre verdenskrig. Deretter gjennomgår jeg mer spesifikt hvorfor operasjonene i Adenbukta og Libya ble iverksatt, det historiske bakteppet, hva operasjonene gikk ut på, i tillegg til hva Norges deltakelse bestod av.

Etter å ha gjort rede for både det teoretiske og empiriske bakteppet, går jeg dypere inn på hvordan denne problemstillingen faktisk skal besvares. Det vil si å utdype oppgavens forskningsdesign og metode. Her gjennomgår jeg derfor casestudium som forskningsdesign, deretter innholdsanalyse og semistrukturerte intervjuer som forskningsmetode. Dette kapittelet tar avslutningsvis for seg problemer knyttet til validitet og reliabilitet som metodevalget reiser.

Deretter gjennomføres selve analysen av hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis ideal- og realpolitikk. Jeg tar først for meg operasjonene i Adenbukta, deretter operasjonene i Libya. Avslutningsvis diskuteres operasjonene sett under ett, og spesielt hvordan de to begrepene ideal- og realpolitikk kan forklare Norges bidrag i de

to områdene. Dette betyr å presentere oppgavens hovedfunn. Her vil jeg først og fremst argumentere for at det ikke er noe klart skille mellom ideal- og realpolitikk, men at idealpolitikk kan være et realpolitisk virkemiddel.

Til slutt oppsummeres oppgavens konklusjoner og hovedfunn. Samtidig tar jeg kort opp denne studiens bidrag, begrensninger, i tillegg til hva som kan være relevant forskning på temaet videre.

1.2 Tidligere forskning

Når det gjelder teoretiske innfallsvinkler for å løse problemstillingen som denne oppgaven reiser er det først og fremst småstatsteori som er aktuelt. Her er det spesielt FFI-rapporten “Småstater i internasjonale operasjoner” av Anders Kjølberg og Tore Nyhamar (2011) som er relevant, da denne rapporten trekker inn mange faktorer som kan antas å være førende for en småstat, herunder Norge, i internasjonal politikk generelt og deltakelse i internasjonale operasjoner spesielt. Denne oppgaven legger i stor grad denne rapporten til grunn for den teoretiske drøftingen.

Denne rapporten baserer seg på viktige underliggende faktorer som flere andre forfattere har vært inne på. Her gir Glenn H. Snyders artikkel “The Security Dilemma in Alliance Politics” (1984) og boken “Alliance Politics” (1997) viktige bidrag for å forklare hvordan ytre forhold påvirker småstatsatferd. Viktig er også Janne H. Matlarys diskusjon om de to begrepene ideal- og realpolitikk, spesielt rapporten “Verdidiplomati – en kilde til makt. En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk” (2002) og artikkelen “Utenrikspolitikk mellom realpolitikk og idealpolitikk.” (2000) er svært relevante bidrag for å forklare en småstats indre påvirkningsfaktorer for å delta i en internasjonal operasjon. Det er viktig å merke seg at disse to begrepene er svært sammenvevet, og det ene kan anses som et middel for det andre. Når det gjelder småstatsstrateg generelt er spesielt artikkelen til Alyson JK Bailes “Does a small state need a strategy” svært relevant. Dette er spesielt med tanke på de to begrepene åpen og dyp strategi. I tillegg er bidraget til Jean-Marc Rickli “European small states’ military policies after the Cold War: From territorial to niche strategies” svært viktig. Rapporten til Kjølberg og Nyhamar (2011) tar også opp hvilke arenaer som en småstat må ta hensyn til når den skal avgjøre om den skal bidra i en internasjonal operasjon. Denne er basert på George Tsebelis’ (1990) rammeverk nested games eller sammenvevede spill. Alle disse ovenfornevnte forskningsbidragene er svært relevante for å forklare en småstats deltakelse i

internasjonal operasjoner. Disse vil bli gjennomgått i større grad nedenfor og i stor grad bli lagt til grunn som teoretiske forventninger i oppgavens analyse.

Når det gjelder mer spesifikk forskning på Norges deltakelse i operasjonene i Adenbukta og Libya har omfanget av forskningen vært svært ulik. Norges deltakelse i operasjon Atalanta og Ocean Shield i Adenbukta har vært gjenstand for lite forskning, da fokuset i stor grad har vært på operasjonene i området generelt og ikke den norske deltakelsen. Her ønsker jeg likevel å trekke frem Tom Kristiansen, Jan Tore Nilsen, Henning Smidt og Ola Bøe-Hansens artikkel “Where Angels Fear to Tread: Norway’s Contribution To The Anti-Piracy Missions In The Indian Ocean And Somalia” (2012), som i stor grad tar opp de rådende problemene som både den norske regjeringen og shipping-industrien står overfor i bekjempelse av piratvirksomheten utenfor kysten av Somalia. Denne artikkelen er også til en viss grad inne på det som kan argumenteres for å være faktorer for norsk deltakelse, spesielt med tanke på forventning er fra det norske næringslivet. Samtidig tar denne artikkelen også opp problemer knyttet til jus, problemstillingen omkring bevæpnede vakter ombord på norske sivile fartøyer, i tillegg til de maritime og operasjonelle utfordringene som møtte Norge da landet skulle delta i denne operasjonen. Denne masteroppgaven har derfor som ambisjon å bidra med forskning som i større grad kan belyse Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta.

Forskningen knyttet til Norges deltakelse i operasjonene i luftrommet over Libya er omfanget mye større, samtidig er også en del av denne forskningen relevant for denne masteroppgavens problemstilling. Jeg vil spesielt å trekke frem Tormod Heiers kapittel “Politisk styring og nasjonal kontroll: Norges deltakelse i krigen mot Libya”, i tillegg til Janne Haaland Matlarys kapittel “«Give War a Chance» i Libya: Strategi på politisk nivå?”, begge bidrag i boken “Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan” (2013). Matlary (2013) diskuterer spesielt om den norske beslutningsprosessen var strategisk, og her trekker hun blant annet frem at “saken, R2P og Sikkerhetsrådets sentrale rolle var av stor betydning for Norge.” (Matlary 2013: 123). Når det gjelder Tormod Heiers bidrag er han også inne på flere av de samme faktorene som Matlary tar opp. Heier trekker spesielt frem ordlyden i FN-mandatet resolusjon 1973, “protect with all necessary measures”. Dette er en idealpolitisk begrunnelse (Heier 2013: 129 – 130). Men han trekker også frem at operasjonene i luftrommet over Libya “var i tråd i med nasjonale interesser. Norge har i mange år kjempet hardt for at det såkalte «ikke-intervensjonsprinsippet» ikke skal stå i veien for FNs makt og autoritet i internasjonal politikk.” (Heier 2013: 130). På bakgrunn av dette konkluderer han

med at operasjonene i Libya i stor grad skyldes rene realpolitiske interesser, både nasjonalt og internasjonalt (Heier 2013: 130 – 131). Forskningen til Heier og Matlary blir også bekreftet av masteroppgaven “En fredsdue med bomber under vingene? Motiver for norsk bruk av militærmakt over Libya” (2012) av Remi Høyning. Her legger han de to begrepene strukturell realisme og institusjonalisme til grunn for sin analyse, og kommer frem til at begge begrepene har forklaringskraft. Høyning konkluderer med “at Stoltenberg III-regjeringens ambisjonen om en FN-ledet verdensorden har vært av særlig stor betydning. Dette fordi en forutsetning for en FN-ledet verdensorden er at verdens nasjoner stiller opp for å implementere og håndheve FNs resolusjoner.” (Høyning 2012: 5).

Da ingen av de ovenfornevnte forskningsbidragene spesifikt har gått inn for å avklare hvilke faktorer som lå til grunn for de norske bidragene i operasjonene i Adenbukta og Libya og hvordan denne politikken har blitt utformet i skillet mellom de to begrepene ideal- og realpolitikk, er det derfor her studien finner sin nisje. Samtidig er det interessant å sammenligne Norges deltakelse i såpass forskjellige militære operasjoner.

2 Teoretiske betraktninger

I denne delen av oppgaven blir de ulike teoretiske betraktninger som er relevante for oppgavens videre gang bli tatt opp. Det er viktig å påpeke at fokuset her vil ligge på vestlige småstater. Innledningsvis tar jeg for meg den noe uklare definisjonen av en småstat, siden Norge på flere måter kan defineres som en småstat i internasjonal politikk. Deretter går jeg dypere inn på småstatsatferd i internasjonal politikk. Denne seksjonen deles inn i henholdsvis indre og ytre faktorer for småstatsatferd. Jeg vil spesielt komme nærmere inn på begrepene ideal- og realpolitikk og alliansedilemmaet. Deretter tar jeg for meg småstatsstrategi. Jeg definerer her begrepet strategi, i tillegg til å gå dypere inn i henholdsvis dyp og offentlig strategi. Avslutningsvis tar jeg opp rammeverket nested games eller sammenvevede spill utviklet av George Tsebelis` (1990) for å forklare tilsynelatende irrasjonelle valg eller handlinger. Samtidig tar jeg for meg Anders Kjølberg og Trond Nyhamars FFI-rapport “Småstater i internasjonale operasjoner” (2011) som bygger videre på Tsebelis` rammeverk. Deres “teori- og strategianalyse avdekket tre potensielt viktige arenaer: *innenriksarenaen* i småstaten; *institusjonsarenaen* for deltakerstatene i operasjonen; og *innsatsarenaen* hvor vertslandsregjeringen, befolkningen, opprørerne og den internasjonale styrken er aktører” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 13). Jeg utdyper i større grad hva de ulike nivåene består av, da dette rammeverket forklarer i stor grad hva en småstat må ta hensyn til når det gjelder deltakelse i internasjonale operasjoner.

Målsettingen med dette kapitlet er å kunne gi et større innblikk i hvilke faktorer som generelt må kunne sies å være gjeldende for en småstats deltakelse, herunder Norge spesielt, i internasjonale operasjoner. Samtidig trekker oppgavens operasjonaliseringer og analyse på de ulike teoretiske betraktningene som blir tatt opp nettopp her.

2.1 Hva påvirker en småstat til å delta i internasjonale operasjoner?

2.1.1 Definisjon av begrepet småstat

Det finnes ingen universell stadfestet definisjon av begrepet småstat, da dette begrepet er svært uklart og omstridt. Dette er mye grunnet det faktum at “[t]he weak and powerful states have many common characteristics and problems. Any attempt to separate out the weak states

as a totally different “breed” is artificial. No state is all powerful and no state is completely weak.” (Handel 1981: 257, sitert i Schmidl 2011: 85). Hvordan man definerer en småstat og en storstat er gjerne basert på en subjektiv betraktning, og dermed hva slags elementer som blir lagt til grunn for definisjonen. I en sikkerhetspolitisk sammenheng er derfor en svært bred definisjon av begrepet alle andre stater enn de som er de fem faste medlemmene av FNs sikkerhetsråd, så lenge de ikke selv er hegemoniske stater (Schmidl 2011: 85). En mer innsnevret definisjon av begrepet finner man i FFI-rapporten “Småstater i internasjonale operasjoner” (2011). Her hevdes det at en småstat “er en stat som skårer lavt i forhold til sine viktige internasjonale aktører på fire indikatorer for størrelse: Befolkning, geografisk utstrekning, bruttonasjonalprodukt og militære kapasitet.” Selv om det kan være svært forskjellig hva som blir lagt i disse ulike indikatorene, er det denne definisjonen som blir lagt til grunn for begrepet småstat i denne oppgaven. Det er også viktig å merke seg at det hviler en grunnleggende antakelse om at Norge kan defineres som en småstat både nasjonalt og i det internasjonale samfunnet (se blant annet Løvold 2004).

2.1.2 Småstatsatferd i internasjonal politikk

Forskning på småstatsatferd i internasjonale operasjoner er relativt begrenset, selv om hoveddelen av verdens stater kan karakteriseres som småstater. Dette kan skyldes både den uklare definisjonen av som faktisk er en småstat, i tillegg til at småstatene ikke er like fremtredende i internasjonal politikk på grunn av begrensede ressurser sammenlignet med storstatene (Kjølberg & Nyhamar 2011: 7). En ting er sikkert, og det er at småstaters begrensninger og muligheter i internasjonale operasjoner “påvirker staters motivasjon for å delta; hvilken institusjon og rollen innenfor institusjonen de foretrekker; og de materielle og intellektuelle ressurser de kan sette inn i operasjonen.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 7-8). Siden “småstater i større grad enn store stater preges av strukturer og institusjoner, kan de til sammen også i noen grad påvirke institusjoner. Uansett har småstaters adferd i internasjonal politikk stor betydning for dem selv!” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 8).

Når det gjelder småstatsatferd i internasjonal politikk kan man si at en stat blir dratt mellom ideal- og realpolitiske hensyn i de valgene den tar. I denne oppgaven vil Matlarys (2000, 2002) definisjoner av begrepene bli lagt til grunn. Begrepet realpolitikk har ingen universell definisjon, men ifølge Matlary (2000) er kjernen i uttrykket at “en realpolitiker ser etter en motivasjon bak alle hendelser og handlinger som kan tilbakeføres til maktsøken. En politisk aktør har bare ett mål: søken etter makt til å sikre egne interesser og egen suverenitet,

og eventuelt ekspandere disse grenser og den generelle makt.” (Matlary 2000). For å utvide dette begrepet til å gjelde for stater som aktører i internasjonal politikk blir dermed realpolitikk “tradisjonelle, territorielt definerte nasjonale interesser, først og fremst sikkerhetspolitiske og økonomiske.” (Matlary 2002: 10). Idealpolitikk blir definert som det motsatte av realpolitikk. Idealpolitikk handler om det “å ha andre, ideelle målsettinger: fremme av fred, demokrati, menneskerettigheter, global rettferdighet og utjevning – altså mål som ikke direkte tilbakeføres til den egne statens maktmotiver.” (Matlary 2000). Med andre ord blir dermed skillet mellom de to begrepene det som er reelt versus det som er ideelt. Som Matlary (2000) er inne på er “våre ‘egentlige’ interesser det som kalles ‘nasjonale’ interesser – typisk sikkerhetspolitikk, nærområdepolitikk, eksportinteresser, forholdet til EU – mens våre ‘ideelle’ interesser fremstilles som en slags luksus vi koster på oss, enten fordi vi er naive, eller rike, eller en kombinasjon av begge deler.” (Matlary 2000).

Småstatsatferd i internasjonal politikk vil gjerne ha innslag av begge deler i sine handlinger og valg, derfor er det ikke lett å skille ut hvilke av de to hensynene som har vært det viktigste for avgjørelsen. På mange måter kan “en politikk som har til hensikt å fremme ideelle målsettinger kan også gi makt og innflytelse og dermed være et virkemiddel også i en realpolitisk sammenheng.” (Kjølberg 2007: 33). Som den daværende utenriksministeren Knut Vollebæk uttalte i 2000 i en redegjørelse om Norges utenriks- og sikkerhetspolitikk så er det “ikke noen motsetning mellom aktiv deltakelse i internasjonalt samarbeid og ivaretagelse av nasjonale interesser. Snarere tvert om. Aktiv deltakelse i et bredt internasjonalt samarbeid er i økende grad en forutsetning for å øve innflytelse og ivareta egne interesser.” (Vollebæk 2000). Denne oppfatningen blir også igjen bekreftet av den tidligere utenriksministeren Thorbjørn Jagland i en tale på stasjonssjefmøtet i 2001, hvor han her tok opp at “verdidiplomati har klare realpolitiske implikasjoner.” (Matlary 2002: 69). Verdidiplomati er her forstått som idealpolitikk. Samtidig var også et av hovedfunnene til Matlary (2002) i sin analyse av idealpolitikk i norsk utenrikspolitikk at “effekten av verdidiplomati er tosidig: Den ene effekten er et godt omdømme og en positiv profilering; den andre er tilgang til arenaer hvor vi trenger mest mulig tilgang.” (Matlary 2002: 67). Dette har realpolitiske virkninger, først og fremst som en døråpner i internasjonal politikk. På bakgrunn av dette vil det være svært ufruktbart å fokusere en analyse av småstatsatferd i internasjonal politikk på kun et av disse begrepene (se blant annet Thune & Larsen 2000, Forsland Berger 2006). Det er viktig å ikke være for bastant i grensdragningen mellom ideal- og realpolitikk, da skillet mellom de to typene til en viss grad er flytende. De to begrepene

kan på mange måter anses som et kontinuum langs en horisontal akse som småstatsatferden i internasjonal politikk kan plasseres innenfor, hvor idealpolitiske handlinger har realpolitiske konsekvenser og motsatt. Selv om det på den ene siden til viss grad kan være problematisk å fokusere en analyse på to begreper som er såpass innvevd i hverandre, har det på den andre siden likevel stor hensiktsmessighet da “verdibaserte og realpolitiske interesser belyser småstatens interesseavveininger, ulike innfallsvinkler og gir mer sammensatte forklaringer.” (Forsland Berger 2006: 343). Hvordan nettopp disse to begrepene blir satt i sammenheng med Norges militære operasjoner i Adenbukta og Libya og blir kodet vil bli utbrodert i større grad under punkt 4.4.

For å få et bedre grep om hva som former småstatsatferd i internasjonal politikk er det relevant å dele den videre drøftingen inn i ytre- og indre påvirkningsfaktorer for småstatsatferd. Her vil spesielt de viktige begrepene allianse- eller sikkerhetsdilemmaet bli tatt opp.

Småstatsatferds ytre påvirkningsfaktorer

De ytre faktorene for småstatsatferd har “en småstat per definisjon mindre mulighet til å påvirke sine omgivelser enn en større stat, samtidig som den blir mer påvirket av andre staters adferd.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 8). Dette betyr at småstaters deltakelse i internasjonale operasjoner, når man ser på de ytre faktorene, blir påvirket av forholdet staten har til resten av det internasjonale samfunnet, da primært gjennom relasjonene den har til viktige allierte i henholdsvis FN, NATO og EU. Samtidig er den gjerne også mer påvirket av press når avgjørelser skal tas på et internasjonalt politisk nivå. Derfor kan de ytre faktorene for småstatsatferd i internasjonal politikk gjerne sees i sammenheng med institusjonsarenaen i Anders Kjølberg og Trond Nyhamars FFI-rapport “Småstater i internasjonale operasjoner” (2011) og det analytiske rammeverket nested games, som blir tatt opp nedenfor.

En teoretisk betraktning som er svært relevant for småstaters ytre påvirkningsfaktorer er allianse- eller sikkerhetsdilemmaet (se Snyder 1997; Snyder 1984). Snyder (1984) deler dette dilemmaet inn i henholdsvis to deler. Det første dilemmaet som må avgjøres er om staten skal gå inn i en allianse eller ikke. En allianse vil oppstå hovedsakelig på bakgrunn av det at en stat kan ha et ønske om å øke sin egen sikkerhet ved å gå inn i en allianse. I tillegg kan en stat ønske å alliere seg for unngå isolasjon eller for å komme andre stater i forkjøpet fra å alliere seg i mot dem. (Snyder 1984: 462). Når en allianse har blitt opprettet må også et annet dilemma avgjøres; nemlig hvor mye staten ønsker å bidra i alliansen, og det er her de to

viktige begrepene entrapment og abandonment kommer inn i bildet. Entrapment betyr å bli presset til å delta i en konflikt som i realiteten er i en alliertes interesse, men ikke i statens egeninteresse. Entrapment oppstår når en stat setter opprettholdelsen av alliansen fremfor kostandene av å kjempe for en alliertes interesser (Snyder 1984: 467). Abandonment går derimot ut på de enkelte medlemslandene i alliansens frykt for at fellesskapet ikke lengre vil garantere for nettopp deres sikkerhet (Snyder 1984: 466). Kostnadene av abandonment vil bero på statens avhengighet av alliansen, sannsynligheten for abandonment er derimot en funksjon av den alliertes avhengighet og trofasthet, selv om staten her også må ta i betraktning den alliertes seneste oppførsel og uttalelser. Med andre ord er den overstående risikoen av abandonment en kombinasjon av kostander og sannsynlighet. Frykten for entrapment er også et resultat av de samme faktorene. Kostnadene ved entrapment er en funksjon av ens egne avvikende interesser fra den alliertes, og kostnadene ved krig. Sannsynligheten for entrapment avhenger derimot av størrelsen på den alliertes konflikt og dens avhengighet av andre allierte for å løse denne (Snyder 1997: 308). På grunn av disse to begrepene er derfor allianse- eller sikkerhetsdilemmaet en svært viktig ytre faktor som påvirker en småstats atferd. En stat kan risikere å bli “forlatt” hvis den for eksempel ikke bidrar nok i alliansens internasjonale operasjoner, men hvis staten bidrar for mye kan dette lede til at den i større grad blir “fanget” i konflikter som ikke er i statens egen interesse. Det er ingen enkel balansegang mellom de to for en småstat i internasjonal politikk generelt og internasjonale operasjoner spesielt.

Småstatsatferds indre påvirkningsfaktorer

Når det gjelder de indre påvirkningsfaktorene for en småstats deltakelse i internasjonale operasjoner er avgjørelsen preget av forsvarets sammensetning og ikke minst størrelse, i tillegg til indre politiske forhold, spesielt med tanke på opinion. Derfor må de indre påvirkningsfaktorene også sees i sammenheng med innenriksarenaen i rammeverket som blir tatt opp nedenfor. Småstater kan på mange måter “ikke ha realistiske ambisjoner om å lykkes med å bruke militær makt for å endre sine rammebetingelser. Derfor vil deres forsvarspolitik ha et defensivt og samarbeidsorientert sikte, fordi det er den eneste måten de kan kompensere for sin manglende makt.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 10, fra Rickli 2008: 310). En småstats deltakelse i en internasjonal operasjon er på flere måter et “indirekte virkemiddel i sikkerhetspolitikken, et middel til å søke støtte og innflytelse, mer enn et middel til direkte forsvar. At sammenhengen med vitale interesser er indirekte og uklar, gjør at støtten til

innsatsen hviler på et mer usikkert fundament som lettere kan undermineres.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 10).

2.1.3 Småstatsstrategi

En strategi dreier seg om “å anvende en systematisk metode for å tenke gjennom hvilke muligheter man har i forsøket på å sikre seg bestemte goder eller oppnå bestemte resultater. Det er, i essens, læren om sammenhengen mellom mål og midler” (Diesen 2012: 7-8). Det kan være vanskelig for en småstat å benytte seg av den mest optimale strategien i internasjonale operasjoner da denne må utvikles i spennet mellom innenriks-, institusjons- og innsatsarenaen, noe jeg vil gå inn på nedenfor. Det er ikke alltid slik at den strategien som blir valgt er den som kan anses som den mest optimale. Siden “småstater mangler ressurser og er følgelig som regel begrenset til å forfølge defensive mål som å sikre egen selvstendighet, stabilitet og handlefrihet” gjør dette småstaten i større grad villig til å støtte sine allierte i internasjonale operasjoner (Kjølberg & Nyhamar 2011: 11). Dette poenget var jeg også inne på i drøftingen av allianse- og sikkerhetsdilemmaet.

Småstatsstrategi i internasjonale operasjoner kan gjerne deles inn i henholdsvis åpen og dyp strategi. Den åpne strategien “fungerer som et signal og kommuniserer hvem vi er, ønsker å være og hvilken retning vi ønsker å gå i.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 11). Med andre ord er den åpne strategien noe som signaliserer hva en stat eller institusjon ønsker å legge vekt på i fremtiden. Dette er for eksempel store strategi dokumenter som for eksempel NATOs strategiske konsept i 2010, i tillegg til både nasjonale og institusjonelle uttalelser om engasjement og hensikt (Bailes 2009: 3-5). Den dype strategien derimot er den som blir brukt for en stats sanne intensjon i internasjonal politikk og en internasjonal operasjon. Denne kan samsvare med den åpne strategien, men ikke nødvendigvis (Bailes 2009: 5). Det er i den dype strategien at staten binder sammen “landets mål og midler. Dypstrategien er noe som skal gjennomføres. Dette er den operative siden av strategi, og den må derfor inneholde konkrete anvisninger om hvilke virkemidler som skal brukes hvordan, slik at byråkrater og soldater har noe å iverksette.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 11). Derfor blir den store forskjellen på åpen og dyp strategi at det er innenfor den dype strategien at det faktisk blir koblet sammen hvilke midler som oppnår målet på en best mulig måte. Dette kan gjerne sees i sammenheng med begrepene ideal- og realpolitikk. I et lands åpne strategi kan gjerne de idealpolitiske aspektene ved en operasjon bli vektlagt for å sikre legitimitet blant opinionen hjemme. Men hvis vi derimot trekker frem den dype strategien kan det her være mer realpolitiske interesser som er

gjeldende for den aktuelle operasjonen. Dette er først og fremst med tanke på å oppnå “goodwill” og muligens større innflytelse, herunder “åpne dører”, blant viktige allierte stater og institusjoner. I tillegg kan en realpolitisk faktor være å oppnå en større sikkerhetspolitisk trygghet for eget land ved å vise at landet bidrar. Det er ikke alltid at statens dype strategi skinner like godt gjennom i de innledende fasene av en operasjon, og derfor er det ikke alltid tilfeldig at den hjemlige legitimiteten vil forandre seg etter hvert som operasjonen pågår.

Småstater har også flere strategiske muligheter for hvordan de kan få økt innflytelse i internasjonal politikk (se Knutsen, Granviken, Holte, Kjølberg & Aagaard 2000: 116-120). De som her er mest relevante for småstaten Norge er å knytte seg til en allianse, i tillegg til deltakelse og være en ekstern ressurs. Når det gjelder deltakelse “er dette en aktuell strategi for et land som formelt står “utenfor” for å i størst mulig grad å komme “innenfor”, for dermed å få informasjon og påvirkningsmulighet, men da uten de formelle rettigheter medlemskap gir.” (Knutsen et. al 2000: 116). Strategien ekstern ressurs dreier seg derimot om “den rolle en selv har for andre, slik at andre kan se det i sin interesse å ta hensyn til ens synspunkter og interesse (...) Jo mindre formell og permanent tilgang man har til beslutningssystemene, jo viktigere er det å søke å fremstå som en “ekstern ressurs”.” (Knutsen et. al 2000: 118). Begge disse strategiene er for eksempel spesielt viktige for Norge i å få en større innflytelse, i tillegg til en større informasjonstilgang, først og fremst i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk og koalisjonsoperasjoner. Samtidig når det gjelder Norge, har det “å fremstå som “ekstern ressurs” (...) lange tradisjoner i norsk utenrikspolitikk og er nært knyttet til det “idealistiske” aspektet ved denne politikken. Man mener at det vi har å tilføye omverdenen er så vesentlig at omverdenen vil innse dette å høre på oss.” (Knutsen et. al 2000: 118). En mener at den rollen man selv har, også kan være en viktig ressurs for andre.

Videre vil det analytiske rammeverket nested games bli tatt opp for å enklere kunne analysere hva som påvirker hvorfor og hvordan en stat deltar i en internasjonal operasjon. Her vil også småstatsstrategien skinne gjennom når de ulike bestanddelene av rammeverket blir tatt opp.

2.2 Analyseverktøy: nested games eller sammenvevede spill

George Tsebelis` (1990) rammeverk nested games eller sammenvevede spill, videreutviklet av Kjølberg & Nyhamar (2011), er relevant for å undersøke hva en småstat må ta hensyn til

internasjonale operasjoner. Tsebelis er opptatt av å forklare handlinger og situasjoner hvor en aktør ikke velger det alternativet som tilsynelatende er det beste, med andre ord det som må kunne anses som et irrasjonelt valg fra et objektivt standpunkt. Hovedantakelsen Tsebelis legger til grunn “er at all menneskelig aktivitet er målorientert og instrumentell, og at individuelle og institusjonelle aktører prøver å maksimere deres måloppnåelse” (Gulbrandsen 2014: 5, fra Tsebelis 1990: 6). Likevel kan det oppstå situasjoner hvor en aktør velger det alternativet som, observert fra utsiden, tilsynelatende er et irrasjonelt eller suboptimalt valg. Tsebelis` hovedargument er at når en aktørs valg virker å være suboptimalt eller irrasjonelt er dette på grunn av at den utenforstående observatørens perspektiv ikke er fullstendig (Tsebelis 1990: 7). Tsebelis oppsummerer dette som at:

the observer focuses attention on only one game, but the actor is involved in a whole network of games – what I call nested games. What appears suboptimal from the perspective of only one game is in fact optimal when the whole network of games is considered. (Tsebelis 1990: 7).

Med andre ord er en av hovedgrunnene til at en observatør kan anse aktørens valg som irrasjonelt at aktøren er involvert i flere beslutningsarenaer, mens observatøren kun fokuserer på en av disse arenaene. Virkningene av aktørens valg på denne arenaen er på mange måter det eneste observatøren ser, “men når implikasjonene på alle de andre arenaene blir tatt i betraktning er på mange måter det endelige valget optimalt – sett fra aktørens synspunkt.” (Gulbrandsen 2014: 6, fra Tsebelis 1990: 7).

FFI-rapporten “Småstater i internasjonale operasjoner” (2011) avdekket tre mulige arenaer, sett ut ifra Tsebelis` rammeverk, som er viktige for en småstats deltakelse i en internasjonal operasjon. Dette er henholdsvis “*innenriksarenaen* i småstaten; institusjonsarenaen for deltagerstatene i operasjonen; og *innsatsarenaen* hvor vertslandsregjeringen, befolkningen, opprørerne og den internasjonale styrken er aktører.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 13). Det er nettopp i skjæringspunktet mellom disse tre nivåene, eller arenaene, det blir vedtatt om i det hele tatt og hvordan en stat skal delta i en internasjonal operasjon. Samtidig er det viktig å være klar over at det ikke alltid er proporsjonalitet mellom de tre ulike arenaene; en eller flere av dem kan bli lagt mer vekt på enn andre, ved deltakelse i en internasjonal operasjon. Videre følger en fremstilling over hva som ligger i de tre ulike arenaene.

2.2.1 Innenriksarenaen

Innenriksarenaen dreier seg først og fremst om legitimitet. Denne arenaen er viktig fordi “enhver regjering trenger både politisk støtte og støtte i opinionen for å opprettholde et militært engasjement, enten det krever menneskeliv eller store ressurser.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 14). Det er nettopp på denne arenaen det blir avgjort om en stat i det hele tatt skal delta i en internasjonal operasjon, i tillegg til hva bidraget skal bestå av – om det for eksempel skal være et skarpt styrkebidrag eller et rent humanitært bidrag. For å øke legitimiteten for operasjonen, og samtidig ha en viss nasjonal kontroll på styrkebidraget blir det pålagt såkalte Rules of Engagement (ROE) og caveats. ROE “viser til når, hvor og hvordan militærmakten skal anvendes. ROE-er er operasjonsspesifikke føringer som gir objektive rammer for maktanvendelsen og er gjeldende for alle deltakerlands styrkebidrag i en operasjon.” (Svarstad 2014: 112, fra Johansen og Staib 2009: 56). Caveats er derimot “spesifikke operative begrensninger på styrker som sendes ut av landet og inn i en flernasjonal kommandokjede, og bidrar til å styrke den politiske kontrollen på det militære bidraget.” (Svarstad 2014: 113). Med andre ord kan caveats anses å legge en større grad av nasjonal kontroll på styrkebidragene i den aktuelle operasjonen enn det ROE-er gjør. Bruken av de to overnevnte begrensningene er på mange måter “verdifulle politiske instrumenter som kan bidra til å redusere den innenrikspolitiske belastningen som kan følge vedtak om internasjonale styrkebidrag.” (Svarstad 2014: 114). Ved å innføre begrensninger fører dette til at styrkebidraget opererer mer i tråd med nasjonal politikk på området, og det blir dermed enklere å oppnå legitimitet for operasjonen på innenriksarenaen. Men for mange begrensninger kan samtidig gå ut over forholdet til viktige allierte – dette er en viktig strategisk avveining en stat må ta når det gjelder bidrag i en internasjonal operasjon (se blant annet Kjølberg 2014).

Det er viktig å merke seg at småstater ikke har en veldig stor innvirkning “på hvor det blir intervenert. Derfor kan de oppleve et krav om deltakelse i områder hvor de iboende nasjonale interesser er små knyttet til hva intervensjonen skal oppnå. Dette kan forsterke småstatens tendens til å nedprioritere og lykkes i operasjonen.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 15). Samtidig må den lave nasjonale innvirkningen veies opp mot de relative fordelene en småstat forhåpentligvis oppnår når det gjelder forholdet til sikkerhetspolitiske institusjoner og allierte. Samtidig er det viktig at dersom det er umulig å legitimere en internasjonal operasjon ut fra innenrikspolitisk interesse, er det derimot “viktig at den er i samsvar med de sentrale verdiene som det aktuelle samfunnet bygger på. Å yte en humanitær innsats eller å fremme

vestlige liberale politiske ideer fremstår ofte som viktig for å legitimere en småstats deltakelse.” (Kjølberg 2014: 46). Ved å karakterisere den internasjonale operasjonen som idealpolitikk, kan det dermed være enklere å få støtte i opinionen hjemme til å sende et eventuelt militært bidrag.

2.2.2 Institusjonsarenaen

Den andre arenaen som er relevant for en småstats deltakelse i en internasjonal operasjon er institusjonsarenaen. Denne arenaen er viktig fordi en småstat aldri vil gå inn i en internasjonal operasjon uten at det er i regi av en sikkerhetspolitisk institusjon eller en koalisjon av allierte (Kjølberg & Nyhamar 2011: 16). Dette er spesielt grunnet de operative forutsetningene eller kall det gjerne begrensningene en småstat har for å fremme sine interesser i en operasjon på egenhånd. De institusjonene vestlige småstater først og fremst bidrar i når det er snakk om internasjonale operasjoner er NATO med USA i spissen, FN og EU. Det er likevel forskjell mellom institusjonene med tanke på hva en småstat kan oppnå ved å bidra:

NATO og USA kan gi et direkte materielt bidrag til deres sikkerhet. FN og EU bidrar til å utvikle og opprettholde normer og regler som fremmer stabilitet og begrenser bruk av militære maktmidler i konflikter. I tillegg kan det være viktig for småstater å søke å påvirke institusjoner både generelt og ved å få personer inn i nøkkelroller i disse. (Kjølberg & Nyhamar 2011: 9).

Med andre ord er det viktigste for småstater å bidra i operasjoner i regi av NATO og USA, da dette går direkte på en stats sikkerhetsdilemma. Hvis en småstat går inn for å fremme sin egen sikkerhet “er institusjonsarenaen sentral ut fra forventningen om at dersom man yter noe til en institusjon, vil man også forvente å få noe igjen.” (Kjølberg 2014: 47). Dette er først og fremst med tanke på begrepene entrapment og abandonment. Det er alltid et stort behov for militære styrker i internasjonale operasjoner, da dette alltid overstiger tilgjengelige styrker, og hvis vi setter dette i sammenheng med de ulike institusjonene har “generelt sett NATO blitt mer opptatt av resultater enn symbolbidrag (...) I EU- og FN-operasjoner er terskelen for å stille med en etterspurt kapasitet lavere enn i NATO. Særlig i FN-operasjoner vil ethvert bidrag fra en småstat med moderne militære styrker bli høyt verdsatt.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 18). Når det gjelder hva slags operasjoner som blir påbegynt og hva slags institusjoner som har evne og kapasitet til å gjennomføre dem er det:

I praksis (...) bare NATO som har ressurser til å gjennomføre moderne høyintensitetsoperasjoner, militært sett det mest krevende. FN derimot har virksomheten rettet inn mot militært sett mindre krevende operasjoner som fredsbevaring, samt operasjoner av humanitær karakter. EU har gode ansatser i sin institusjonelle utforming, men mangler både militære ressurser og politisk vilje. (Kjølborg & Nyhamar 2011: 22).

2.2.3 Innsatsarenaen

Den tredje og siste arenaen en småstat primært må ta hensyn til når den skal delta i en internasjonal operasjon er innsatsarenaen. Denne arenaen er dypt sammenvevet med de to andre arenaene som ble tatt opp ovenfor, da det er de som definerer hva småstaten foretar seg på innsatsarenaen. Samtidig er det på denne arenaen at den militære strategien virkelig slår til for fullt.

Småstater har flere fordeler og ulemper på innsatsarenaen sammenlignet med hva de større statene har. Disse gjelder først og fremst for freds- og andre krisehåndteringsoperasjoner, men kan også sies å gjelde i stor grad for småstater i alle typer internasjonale operasjoner. Når det gjelder fordeler er gjerne småstater, på grunn av deres struktur og knappere ressurser, mer fleksible og vant til å improvisere. Siden de også alltid har vært de “små” vis-a-vis “de store” kan de også ha et ønske om å skille seg ut med sitt bidrag i internasjonale operasjoner. I tillegg kan de også spille en sentral rolle i forhandlinger da deres rolle i konflikten er mer uklar enn den til de større maktene. Angående det siste punktet har små land en fordel av at de fleste andre land som regel har en positiv oppfatning av småstater, og derfor kan det føre til mindre reaksjoner både fra landet det interverneres i, i tillegg til det internasjonale samfunnet generelt (Schmidl 2011: 86).

Når det gjelder ulemper så er småstater mindre synlige på den internasjonale arenaen, og som en konsekvens av dette sliter statene gjerne med å påvirke politikken som blir ført ovenfor landet det interverneres i. Et annet problem for småstater er deres troverdighet når det gjelder trusler. Det er gjerne mer troverdighet bak de større maktenes trusler. En tredje ulempe er at småstater som regel kun har mulighet til å bidra med mindre kontingenter av gangen, det er ikke en like stor mulighet til å sende større styrkebidrag som de større maktene har. På grunn av dette er ofte militære bidrag fra småstater bedre tilpasset å håndtere sivile-, politi- eller begrensede militære oppgaver, fremfor å bidra i de skarpeste delene av operasjonen. I tillegg kan småstater finne det vanskeligere å håndtere egne tap enn det storstatene gjør. Dette kan gi utslag for legitimeringen av operasjonen med tanke på innenriksarenaen. På grunn av deres begrensede ressurser disponerer småstater ofte mindre og

mer umoderne utstyr enn det storstatene disponerer. Dette er dog en ulempe med unntak, da enkelte småstater, herunder Norge, har utstyr som kan måle seg med det de større maktene har (Schmidl 2011: 86-87).

På denne arenaen står småstaten ovenfor flere valgmuligheter. Den første er hvilket ambisjonsnivå småstaten velger for operasjonen. Ambisjonsnivået er begrenset til den typen operasjoner småstaten har en operativ mulighet å bidra til. Småstater med et lavt ambisjonsnivå begrenser gjerne sitt engasjement kun til lavintensitets operasjoner, som for eksempel stabilisering og rekonstruering (Rickli 2008: 316, fra Howorth 2006: 59). Dette er gjerne bidrag som primært ikke vil bli engasjert i skarpe situasjoner under selve operasjonen. Når det derimot gjelder stater med høye ambisjoner går bidragene ut på direkte håndhevelse av operasjonens målsettinger (Rickli 2008: 317).

En annen valgmulighet småstaten har i en internasjonal operasjon er om den skal føre en nisje- eller en lead nation-strategi i operasjonsområdet. En nisje-strategi vil si at staten spesialisere seg i og bidrar med en spesiell type kapasitet som er etterspurt i den aktuelle operasjonen (Rickli 2008: 318). Ulempene med denne strategien er at en småstats allerede knappe ressurser vil bli brukt svært bredt i operasjonen, og derfor kan statens militære kapasitet fort bli overbelastet (Rickli 2008: 318). I tillegg kan en slik type strategi være mindre aktuell “i andre sammenhenger, og også i eget territorielt forsvar.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 23). Hvis småstaten vil spille en mer viktig rolle i operasjonen kan den velge å føre en lead nation-strategi. Ved å føre en slik strategi blir småstaten ansvarlig for å planlegge operasjonen, i tillegg til å ta ansvar for hovedelementene i C4I¹. En slik type strategi gjør at den aktuelle småstaten får en svært strategisk rolle siden den er ansvarlig for utførelsen av selve operasjonen (Rickli 2008: 318). Ulempene her, i tillegg til de tatt opp under nisje-strategi, er at denne strategien gjør at småstaten får et større internasjonalt ansvar, og dermed blir mer utsatt for internasjonalt press (Rickli 2008: 318).

¹ Kommando, kontroll, kommunikasjon, datasystemer og etterretning.

3 Norge i internasjonale operasjoner

Norge har siden 1945 støttet sine allierte i både FN, NATO og EU med over 100 000 soldater, i nær 100 internasjonale operasjoner, i mer enn 40 land (Forsvarets veteran­tjeneste 2012: 2-3). Spennvidden på disse oppdragene er stor, og varierer bredt i både oppdragstype og omfang. Dette har landet gjort, som jeg var inne på ovenfor, på tross av det kan defineres som en småstat i den globale sammenhengen. Historisk sett har de militære operasjonene Norge har deltatt i etter den kalde krigen “i all hovedsak blitt gjennomført i NATO-regi eller som en del av en større ad hoc-oppsatt koalisjonsoperasjon.” (Heier, Kjølberg & Rønnfeldt 2014: 13). Samtidig ble også internasjonale operasjoner – etter murens fall – på mange måter blitt en hovedoppgave i det norske forsvaret. Dette skyldes primært det faktum “at internasjonale operasjoner har blitt et hovedanliggende for NATO utover på 1990- og 2000-tallet.” (Heier et. al 2014: 13). Operasjonene i Adenbukta og Libya føyer seg inn i denne rekken av norsk deltakelse i internasjonale operasjoner. Som jeg tok opp under punkt 1.1 er disse operasjonene spesielle i den grad at Norge spilte en forholdsvis sentral rolle som leverandør av viktige nisjekapasiteter, hvor kontingenter fra Sjøforsvaret og Luftforsvaret representerte norsk innsats. I tillegg ble disse operasjonene påbegynt da Norge fortsatt var involvert i Afghanistan. Samtidig innebar deltakelsen i både Adenbukta og Libya relativt liten risiko for egne tap. Ved den første deltakelsen i Adenbukta sendte Norge sitt hittil største bidrag til en EU-ledet militær operasjon, Norge deltok også innledningsvis i Libya som en del av en koalisjon av villige. Som jeg vil argumentere for i punkt 4.5.2 og 6.2 vil trolig ikke dette valget av case påvirke den ytre validiteten i relasjon til denne oppgavens problemstilling.

I dette kapitlet beskrives det historiske bakteppet for disse operasjonene, hva disse operasjonene bestod av, i tillegg til hva Norges deltakelse innebar. Her vil jeg først gjennomgå operasjonene i Adenbukta: operasjon Atalanta og Ocean Shield. Deretter vil jeg gjennomgå operasjonene i luftrommet over Libya: operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector.

3.1 Operasjonene i Adenbukta

Hovedårsakene til at operasjonene i Adenbukta ble påbegynt var grunnet et stadig økende antall piratangrep på kommersielle båter i området, flere som også fraktet nødhjelp til trengende områder på Afrikas horn (Germond & Smith 2009: 573). Begrepet piratvirksomhet kan forstås forenklet i denne sammenhengen som “an act of boarding or attempting to board

any ship with the intent to commit theft or any other crime and with the intent or capability to use force in the furtherance of that act.” (ICC International Maritime Bureau 2006: 3).²

For å plassere anti-pirat operasjonene i Adenbukta innenfor en operasjonstypologi kan det her argumenteres for at denne typen operasjoner på mange måter faller mellom “to stoler”, da disse inneholder kvaliteter fra både counter-insurgency (COIN) og humanitære operasjoner. I en COIN-operasjon er det “ikke en organisert stat som er motparten, men en opprørsbevegelse. Opprørsbekjempelse er de militære, paramilitære, politiske, økonomiske, psykologiske og sosiale tiltak som styringsmakten tar i bruk for å beseire opprøret.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 26). Målet med operasjonen er å holde det eksisterende regimet ved makten og nedkjempe opprørsgrupper som kan true det. Her er det samtidig vanskelig å forutse tidsaspektet for når operasjonen vil nå sine mål. Når det gjelder humanitære operasjoner er det typer av operasjoner som er tuftet på idealpolitikk. Denne typen av operasjoner er primært innrettet for å støtte en eventuell humanitær krisesituasjon. Det spesielle ved denne typen operasjoner er “at operasjonen ikke er rettet mot noen bestemt aktør, og derfor opererer med samtykke fra de viktigste aktørene i området.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 28). Når det her gjelder operasjonene i Adenbukta er likhetstrekkene med COIN-operasjoner at motstanderen her en uorganisert ikke statlig aktør, nemlig pirater. Det er også en stor kobling mellom militære- og sivile midler for å få en slutt på piratvirksomheten. Tidsaspektet er også vanskelig å forutse, da denne typen virksomhet ikke er noe man kan løse over et kortere tidsrom. Når det gjelder det humanitære aspektet så dreier bidraget utenfor Afrikas horn også om eskortering av skip med nødhjelp, samtidig som at bidragene til operasjonene gjerne er begrunnet i en idealpolitisk tankegang.

Piratvirksomheten i området har sitt opphav i den somaliske statens sammenbrudd på 1990-tallet. Etter dette har staten vært preget av lovløshet og borgerkrig, samtidig som de eneste blomstrende økonomiske sektorene har vært våpensmugling, narkotika og piratvirksomhet (Kristiansen, Nilsen, Smidt & Bø Hansen 2012: 18). Likevel skulle 2008 vise seg å være et høydepunkt i piratvirksomheten. Antallet piratangrep økte med hele 75 prosent over et svært kort tidsrom, i tillegg til at piratene på det tidspunktet begynte å ta gisler og be om løsepenger. Piratene angrep da også større skip enn det de hadde gjort tidligere, i tillegg til at de opererte lengre ut fra kysten enn det de hadde gjort i årene før (Germond & Smith 2009: 579).

² For en mer utfyllende definisjon av begrepet se UNCLOS (1982), spesielt artikkel 101.

3.1.1 Operasjon Atalanta

På bakgrunn av de overnevnte faktorene vedtok EU, i 2008, å igangsette anti-pirat operasjonen Atalanta i området. Denne operasjonen pågår fortsatt den dag i dag. Ifølge Germond og Smith (2009) utgjorde piratvirksomheten en trussel mot EU langs flere dimensjoner – og alle ble vektlagt i avgjørelsen om å påbegynne en EU-operasjon i dette området. Ser man bort fra de direkte økonomiske kostnadene piratvirksomhet har mot EU, som at skip mister sin last og utbetaling av løsepenger, er denne aktiviteten for det første en trussel mot EUs borgere i området som kan bli utsatt for kidnapping. For det andre har piratvirksomhet en stor innvirkning på all handel som går sjøveien i dette området. Det er estimert at omkring 20 prosent av all verdenshandel går gjennom nettopp Adenbukta. For det tredje utgjør piratangrepene i Adenbukta en stor trussel for energisikkerheten i Europa, med tanke på at selv store oljetankere er i fare for å bli kapret av de somaliske piratene. For det fjerde er det en viss fare for at piratene kan utvikle bånd med enkelte terroristgrupper med tanke på hvor piratene har opprettet sine utgangspunkter for virksomheten, i tillegg til området de kriminelle handlingene blir begått i. For det femte utgjør piratvirksomheten en trussel for miljøet, da det kan oppstå materielle skader ved piratangrep på både olje- og kjemiske tankskip. Det sjettede og siste punktet som her må tas opp er det faktum at piratvirksomheten også har store skadevirkninger på den somaliske befolkningen da mange er svært avhengige av humanitær nødhjelp som kan være en del av lasten på de skipene som piratene angriper (Germond & Smith 2009: 579 – 581).

Det må merkes her at selv om de overnevnte faktorene på mange måter er nok til å rettferdiggjøre en militær operasjon i området, i dette tilfellet operasjon Atalanta, er de derimot ikke nok til å forklare EUs faktiske avgjørelse om å påbegynne operasjonen (Germond & Smith 2009: 582). De faktorene som virkelig kan forklare denne avgjørelsen var:

The gradual development of a comprehensive maritime dimension of European security, including a recognition of the importance of the EU's maritime frontiers, the unprecedented rise of piracy off Somalia, and a mixture of EU member states' domestic and foreign interests, helps explain the EU's first ESDP naval operation. Specifically, France's desire to strengthen the ESDP, Britain's reluctance to let France claim sole credit for any European naval operation, Germany's desire to balance its domestic political concerns with its international obligations, and the preference of a variety of actors for an EU rather than a NATO/UN operation all play critical roles in understanding why the EU took its decision to launch Atalanta (Germond & Smith 2009: 587).

Her kan det derfor selvfølgelig diskuteres om avgjørelsen – om å påbegynne operasjon Atalanta – var preget av mer realpolitiske interesser fra medlemsstatenes side enn idealpolitiske interesser som ble brukt i stor grad for å rettferdiggjøre operasjonen. Baktanken blant de større medlemslandene i EU var å få styrket EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (ESDP), men samtidig hevde sine nasjonale interesser. Derfor kan det her være et stort gap mellom deltakerlandenes åpne og dype strategi i dette tilfellet. Operasjon Atalanta beviser at EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk er et instrument, eller et verktøy, som kan tjene både EUs og medlemsstatenes interesser, og ikke bare opptre som en leverandør av stabilitet og humanitær nødhjelp som EU tradisjonelt hadde bidratt med i internasjonale operasjoner opp til dette tidspunktet (Germond & Smith 2009: 587).

Oppdraget

Hensikten med operasjon Atalanta var å “deter, prevent and repress acts of piracy and armed robbery off the Somali coast. EU Naval Force protects vessels of the World Food Programme (WFP) delivering aid to displaced persons in Somalia and the protection of African Union Mission on Somalia (AMISOM) shipping.” (EUNAVFOR 2015a). Mandatene som primært la grunnlaget for operasjonen var FNs sikkerhetsråds resolusjoner 1816, 1846 og 1851. Disse resolusjonene fordømmer piratvirksomhet og gir et generelt mandat for marinestyrker i området, samtidig som de oppfordrer de berørte landene i området til å ta nødvendige skritt for å bekjempe den ulovlige piratvirksomheten. Samtidig ga også disse resolusjonene et mandat til å sikre og beskytte fartøy på oppdrag for Verdens matvareprogram (Kristiansen et. al 2012: 19). Den følgen disse mandatene hadde for operasjon Atalanta var derfor at denne operasjonen ville gå et steg videre fra de tradisjonelle Petersberg-oppgavene, som til da hadde definert EUs internasjonale operasjoner. Petersberg-oppgavene ble innlemmet i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk på 1990-tallet. Disse punktene “begrenser EUs sikkerhetspolitikk til å omfatte krisehåndtering, fredsbevarende og fredsskapende operasjoner.” (NOU: 2 2012: 726). Hovedoppgaven under operasjon Atalanta var som nevnt, å sikre Verdens matvareprogrammers operasjoner i området, men samtidig ville også et nærvær av maritime militære styrker ha en avskrekkende effekt på piratvirksomheten i dette farvannet (Kristiansen et. al 2012: 22). Det er nettopp det siste punktet som går utenfor de såkalte Petersberg-oppgavene, selv om den avskrekkende effekten er en naturlig følge av å sikre Verdens matvareprogrammers operasjoner.

På mange måter kan den strategien som EU vedtok å anlegge i operasjon Atalanta sies å være en oppdemnings-strategi. Hensikten med denne strategien er å gjøre det vanskeligere for pirater å kapre skip ved å avskrekke dem på havet (Hansen 2009: 44). Det denne strategien har vist hittil er at den øker risikoen for piratene ved å angripe, gjør det vanskeligere for dem å lykkes, i tillegg til at den øker til dels sannsynligheten for at de vil bli tatt. Samtidig må dette veies opp mot det faktum at denne strategien er svært kostbar og tilsynelatende ineffektiv, derfor må løsningen på et endelig oppgjør med piratvirksomheten kunne antas å bli funnet på land (Hansen 2009: 51). Men det må her merkes at operasjon Atalanta er en del av en større og bredere EU-strategi som også omfatter økonomiske, rettslige, institusjonelle og politiske tiltak i området (Kristiansen et. al 2012: 22).

Operasjon Atalanta er derimot ikke den eneste maritime militære operasjonen som pågår i dette området. Både NATO, som jeg vil komme nærmere inn på nedenfor, og en kombinert maritim styrke er også deployert i Adenbukta. Det som kjennetegner disse maritime styrkene er at de har forskjellige mandater og ROE-er (Kristiansen et. al 2012: 21). Men selv om det ikke er noen enhetlig ledelse av de ulike operasjonene som pågår i Adenbukta, er det likevel det som må kunne kalles en enhetlig innsats. Mye av grunnen til dette er at det i 2008 ble opprettet et samarbeid, kalt SHADE (Shared Awareness and Deconfliction Group), med den hensikt å koordinere og harmonisere den militære innsatsen mellom landene og koalisjonene som er involvert i anti-pirat operasjonene i området (Kristiansen et. al 2012: 21 – 22).

Norges deltakelse i EUs militære operasjoner og operasjon Atalanta

Norge er et av landene som har bidratt i operasjon Atalanta, dette til tross for at landet formelt sett ikke er medlem av EU. Den rent institusjonelle forklaringen på dette er at Norge siden inngåelsen av EØS-avtalen på 1990-tallet har blitt “det tredjeland som har knyttet seg tettest opp mot EU.” (NOU 2012: 2: 35). Den økte tilknytningen inkluderer flere avtaler med EU innenfor unionens utenriks-, forsvars- og sikkerhetspolitikk. Avtalene omfatter mulighet til politisk- og sikkerhetspolitisk dialog, i tillegg til “muligheter for Norge til å bidra til EUs krisehåndteringsoperasjoner, norsk deltakelse i EUs såkalte innsatsstyrker og muligheter for samarbeid med EUs forsvarsbyrå (EDA).” (NOU 2012: 2: 730). Det som er viktig å merke seg med disse avtalene er at “Norge står fritt til selv å bestemme om man skal takke ja til invitasjoner om å bidra, delta, eller på annen måte slutte opp om EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Norsk handlefrihet er med andre ord, med mulig unntak av bidraget til

EUs innsatsstyrker, i stor grad ivaretatt med disse avtalene.” (NOU 2012: 2: 738). Når det gjelder Norges deltakelse i EUs militære og sivile operasjoner blir dette regulert av en avtale fra 2004. Denne avtalen “dekker deltakelse i sivile og militære krisehåndteringsoppgaver.” (NOU 2012: 2: 732). På mange måter er det generelle ønsket fra Norges side “å ha gode kontaktordninger og tettest mulig samarbeid med EU i sikkerhets- og forsvarspolitiske spørsmål og krisehåndtering, både for å bidra til EU-ledede operasjoner og for å få innsyn i og kunne innvirke påvirkningen av disse operasjonene.” (Regjeringen 2015). Det klart største bidraget Norge hittil har gjort til en militær operasjon i regi av EU er nettopp operasjon Atalanta.

Norge sendte et maritimt styrkebidrag til operasjon Atalanta fra august 2009 til januar 2010. Bidraget bestod av fregatten KNM Fridtjof Nansen med en besetning på omkring 150 personer. Om bord var det også personell fra Marinejegerkommandoen, i tillegg til “andre spesialister, som tolker, jurist, militærpoliti og leger/sanitetspersonell.” (Strøm-Erichsen 2009). Det norske bidragets oppdrag bestod i “å løse de generelle oppgavene til operasjonen, med spesiell vekt på eskorte av fartøy tilhørende Verdens matvareprogram mellom Mombasa og Mogadishu.” (I tjeneste for Norge 2015a). Det norske bidraget til operasjon Atalanta ble regnet som en suksess i offisielle uttalelser og media, først og fremst fordi Norge bidro positivt til EUs anti-pirat operasjon.

3.1.2 Operasjon Ocean Shield og Norges deltakelse

Operasjon Ocean Shield ble opprettet i 2008, og er NATOs anti-pirat operasjon i Adenbukta. Siden august 2009 har NATOs maritime fartøy og fly patruljert farvannene utenfor Afrikas horn. Oppdragets hensikt er å bidra til den internasjonale innsatsen mot pirat virksomhet, i tillegg til å delta i en kapasitetsbyggende innsats med regionale styresmakter. Operasjon Ocean Shield samarbeider også med de andre anti-pirat operasjonene som foregår i området, som for eksempel operasjon Atalanta. Operasjonen er i full samstemthet med de relevante FN-mandatene som omhandler piratvirksomhet (NATO 2015b). Med andre ord er operasjon Ocean Shield tuftet på mange av de samme elementene som operasjon Atalanta; det er ulike operasjoner, men de har samme mål.

Norge sendte sitt første bidrag til operasjon Ocean Shield fra september til desember 2011. Det var på dette tidspunktet over ett år siden Norges forrige bidrag i området – til operasjon Atalanta – ble avsluttet. Dette bidraget skulle derimot bestå av et Orion P-3N overvåkningsfly, og ikke en fregatt som det første norske bidraget i området bestod av. Dette

bidraget hadde som hovedoppgave “å drive overflatesøk og etterretningsinnsamling. I tillegg til å søke etter pirater i Det indiske hav, skulle de norske Orion-pilotene også registrere aktivitet i piratleirene langs Somalias kyst.” (I tjeneste for Norge 2015b). Bidraget var stasjonert på Seychellene, og bestod av – i tillegg til overvåkningsflyet – 39 soldater (NRK 2011a).

Norges andre bidrag til operasjon Ocean Shield skulle komme fra juni til desember i 2013. Her ble fregatten KNM Fridtjof Nansen igjen sendt ned til området, med de samme kapasitetene ombord som fartøyet hadde hatt under deltakelsen i operasjon Atalanta (I tjeneste for Norge 2015b). Det som var spesielt med dette bidraget var at NATO hadde “bedt Norge om å ta lederrollen for Standing Nato Maritime Group 1 (SNMG1) i andre halvår 2013. Gjennom denne rollen vil fregatten og staben også lede operasjonen Ocean Shield.” (Regjeringen 2012). Oppdraget gikk ut på det samme som det norske bidraget i operasjon Atalanta, nemlig å “oppdage, avbryte og forhindre piratvirksomhet.” (I tjeneste for Norge 2015b). Dette har hittil vært Norges siste bidrag til operasjonene som pågår i området. Både operasjon Atalanta og Ocean Shield er planlagt å fortsette ut 2016 (EUNAVFOR 2015b, NATO 2015b).

3.2 Operasjonene i Libya

Operasjon Odyssey Dawn og den påfølgende operasjonen Unified Protector ble igangsatt i Libya i 2011 som en følge av et opprør mot statslederen Muammar al-Gaddafi den 17. februar 2011. Dette opprøret hadde sine røtter i Den arabiske våren. Den arabiske våren er en fellesbetegnelse på de demonstrasjonene, opprørene og samfunnsmessige omveltningene flere land i både Nord-Afrika og Midtøsten opplevde fra slutten av 2010 (Globalis 2015). Ifølge Kari Vogt er det tre hovedtrekk ved Den arabiske våren som er verdt å trekke frem:

Det dreide seg for det første om spontane demonstrasjoner som hele tiden fulgte sin egen dynamikk – og som naturlig nok fikk forskjellige forløp i de ulike landene. For det andre var det ikke ett enkelt politisk parti, en religiøs fraksjon eller en bestemt samfunnsklasse som stod bak. (...) Det tredje og viktigste punktet var kravet om politisk frihet. Dette bandt folkemengden sammen. Alle lot seg oppildne og inspirere av tanken om et mer rettferdig samfunn. (Vogt 2012: 10).

Den arabiske våren hadde sitt opphav i Tunisia i desember 2010, og dette utløste en kjedereaksjon med liknende hendelsesforløp i først Egypt, deretter Algerie, Marokko og som nevnt innledningsvis Libya.³ (Globalis 2015).

Opprørene i Libya startet den 16. februar 2011. Demonstrantene krevde “bedre levevilkår og mer frihet, og uttrykte sin misnøye med det autoritære regimet. Muammar Gadhafi, som hadde styrt landet siden 1969, slo hardt ned på opprøret.” (Globalis 2015). I løpet av de to neste ukene mistet regimet kontrollen over store deler av landet etter kraftige sammenstøt mellom Gaddafis støttespillere og motstandere (De Cock 2012: 213 – 214). Denne utviklingen ble sett på med bekymring av resten av verdenssamfunnet, mye på grunn av regimets utstrakte volds- og maktbruk ovenfor sivile i denne perioden (NATO 2012).

På bakgrunn av den negative utviklingen i Libya vedtok FNs sikkerhetsråd den 26. februar resolusjon 1970. I denne resolusjonen krevde FN at Libya skulle avslutte voldsbruken, i tillegg til å oppfylle befolkningens lovfestede rettigheter. Det ble også tilføyet flere oppfordringer til de libyske styresmaktene, som for eksempel at de fra da av skulle opptre med ytterst forsiktighet, med tanke på å respektere menneskerettighetene og humanitær lovgivning. Det ble også med denne resolusjonen innført en våpenembargo, som var myntet på at FNs medlemsland umiddelbart skulle ta nødvendige steg for å forhindre direkte eller indirekte tilførsel, salg eller overføring av våpen og relatert materiell av alle typer til den libyske staten (UN 2011a). Den 8. mars vedtok NATO – både som et resultat av resolusjon 1970 og den stadig økende bekymringen for den Libyske befolkningen – å trappe opp overvåkingen av Libya med såkalte AWACS-overvåkningsfly. To dager senere sendte også alliansen militære fartøyer til Middelhavet for å forsterke denne innsatsen (NATO 2012). Den 10. mars “godkjente Frankrike opprørerne diplomatisk som lovlig regjering, nå kalt «The National Transition Council» (NTC). Samtidig sa den Afrikanske Union (AU) at den ikke ønsker militær intervensjon, men forhandlet løsning, mens den Arabiske Liga (AL) stemte for en FN-mandatert flyforbudssone på sitt møte den 12.3.” (Matlary 2013: 113). Denne flyforbudssonen, i tillegg til mer drastiske tiltak for å beskytte den libyske sivilbefolkningen, ble en realitet den 17. mars da FNs sikkerhetsråd vedtok resolusjon 1973. Det er nettopp denne resolusjonen som dannet selve grunnlaget for operasjon Odyssey Dawn og den påfølgende operasjonen Unified Protector. I denne resolusjonen ble det igjen uttrykt dyp bekymring for den forverrede situasjonen i Libya, spesielt med tanke på voldseskaleringen og

³ Den arabiske våren spredde seg deretter videre til Syria, Jemen, Bahrain, i tillegg til flere andre stater i Midtøsten (se Globalis 2015).

de store sivile drapstallene. Samtidig ble det påpekt at det libyske regimet ikke hadde rettet seg etter sikkerhetsrådets krav og anbefalinger i resolusjon 1970 (UN 2011b, se også UN 2011a). Det som var spesielt med denne resolusjonen var at den, i tråd med FN paktens kapittel VII, autoriserte FNs medlemsland til å ta i bruk alle nødvendige midler for å beskytte sivile og sivilt befolkede områder i fare for å bli angrepet av det libyske regimet (UN 2011b). Det man kan lese ut av dette er at operasjonene i Libya kom i stand mer på grunn av det som *potensielt* kunne skje, istedenfor det som *faktisk* allerede hadde skjedd. Som USAs president Barack Obama uttalte i forbindelse med igangsettelsen av operasjon Odyssey Dawn: “We knew that if we waited one more day, Benghazi (...) could suffer a massacre that would have reverberated across the region and stained the conscience of the world” (Obama 2011, sitert i Kuperman 2015: 66).

Resolusjon 1973 “har blitt fremholdt som det fremste eksempel på et R2P-mandat, ja, faktisk som det første i sitt slag” (Matlary 2013: 120). R2P er her forstått som “Responsibility to Protect”. Denne normen ble vedtatt av FNs generalforsamling i 2005, der det ble fastsatt at:

The international community, through the United Nations, also has the responsibility to use appropriate diplomatic, humanitarian and other peaceful means, in accordance with Chapters VI and VIII of the Charter, to help to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. In this context, we are prepared to take collective action, in a timely and decisive manner, through the Security Council, in accordance with the Charter, including Chapter VII, on a case-by-case basis and in cooperation with relevant regional organizations as appropriate, should peaceful means be inadequate and national authorities are manifestly failing to protect their populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity (UN General Assembly 2005).

I tillegg til R2P-mandatet i resolusjon 1973 ble det også, som tidligere nevnt, vedtatt en flyforbudssone over Libya for å i større grad beskytte den libyske sivilbefolkningen (UN 2011b). Ti land stemte for denne resolusjonen innad i FNs sikkerhetsråd, ingen stemte mot. Likevel valgte fem land å avstå fra å stemme over resolusjonen, henholdsvis Brasil, Kina, India, Russland og kanskje mest oppsiktsvekkende Tyskland (Africa Research Bulletin 2011: 18752B, se også Matlary 2013: 113).

3.2.1 Operasjon Odyssey Dawn og Unified protector

Allerede den 19. mars, to dager etter at resolusjon 1973 var vedtatt, ble operasjon Odyssey Dawn igangsatt av en koalisjonsstyrke bestående i de innledende fasene av USA, Frankrike,

Storbritannia, Italia og Canada, hvor USA hadde kommandoen (Africa Research Bulletin 2011: 18751A). Sett i et internasjonalt historisk perspektiv var det korte tidsrommet mellom mandat og intervensjon i dette tilfellet et unntak fra normen. Som Matlary (2013) tok opp ble “bruken av militærmakt mot Libya (...) en realitet i rekordfart. Dette er helt ulikt andre lignende intervensjoner, som enten har tatt lang tid og kommet motstrebende eller ikke kommet i det hele tatt.” (Matlary 2013: 114). Det siste er spesielt med henblikk på FNs resolusjoner på 1990-tallet som omhandlet Bosnia, Kosovo og Rwanda, hvor det var liten, eller ingen vilje i det hele tatt blant FNs medlemsland til å intervenere (Matlary 2013: 114). Det landet som i stor grad kan hevdes å være årsaken til at intervensjonen i Libya ble til er Frankrike. Det kan sies at “det *egentlige* lederskapet i beslutningsprosessen var fransk (...) Frankrike måtte komme over på «riktig side» etter Tunisia-miseren, og ved å lede en afrikansk operasjon kunne prestisjen til den tidligere koloniherrn på det afrikanske kontinentet opprettholdes.” (Matlary 2013: 118). Storbritannia bestemte seg for å bidra i operasjonen som et resultat av:

tett kontakt mellom de to politiske lederne, og for britiske myndigheter var dette en operasjon som verken var strategisk attraktiv eller planlagt, men som kan ha gitt den britiske statsministeren uttelling politisk, både nasjonalt og internasjonalt. Her er prestisje viktig – siden Frankrike tok ledelsen, ville det vært meget merkelig om det nærmeste partner og militært «likestilte», Storbritannia ikke var med. (...) Det at USA også kom med, gjorde at operasjonen fikk betydelig mer tyngde, politisk så vel som militært (Matlary 2013: 119).

Ifølge det amerikanske Forsvarsdepartementet (2011) var målene for operasjon Odyssey Dawn to-delt: for det første skulle oppdragene i området forhindre flere angrep fra regimet på den libyske sivilbefolkningen og opposisjonsgrupper, spesielt i og omkring Libyas nest største by Benghazi. For det andre skulle operasjonen svekke regimets evne til å motstå en flyforbudssone (U.S. Department of Defence 2011). Selve oppdragene “ble gjennomført ved angrep fra luften, samt fra marinefartøy i Middelhavet.” (I tjeneste for Norge 2015c). Dette gav straks resultater, og få dager inn i operasjonen så det ut til at koalisjonens rakett- og flyangrep hadde lyktes i å svekke eller nøytralisere libysk luftvern (Africa Research Bulletin 2011: 18752B). Det er viktig å merke seg at umiddelbart etter at operasjonen var påbegynt startet USA arbeidet for å overføre lederskapet for operasjonen til enten NATO, EU, den Arabiske Liga, et annet eller flere andre land, for å fjerne det amerikanske fotavtrykket fra operasjonen. Dette var viktig for USA da en intervensjon i Libya kunne bli oppfattet av den

muslimske verden som nok et amerikansk angrep på islam (Quartararo, Rovenolt & White 2012: 145). Dette førte til at lederskapet for operasjonen endret seg den 23. mars da “NATO overtok operasjonskommandoen, som i realiteten startet den 31.3. under navnet Unified Protector.” (Matlary 2013: 113).

Den NATO-ledede operasjonen Unified Protectors mandat var “det samme som mandatet til Odyssey Dawn: håndhevelse av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1973, som åpner opp for bruk av alle nødvendige midler for beskyttelse av sivile i Libya, med unntak av okkupasjonsstyrker på libysk territorium.” (Faremo 2011). Operasjon Unified Protector skulle vise seg å bli den største NATO-ledede flyoperasjon siden Operasjon Allied Force i Kosovo på slutten av 1990-tallet (De Cock 2012: 233). Over de neste månedene gikk kampene frem og tilbake i Libya. Den 31. oktober annonserte NATO at operasjonen var over. En medvirkende faktor til dette var at den 20. oktober hadde tidligere statsleder Muammar al-Gaddafi blitt drept (Matlary 2013: 114). Da operasjonen ble avsluttet hadde over 260 forskjellige luftkapabiliteter og 21 maritime fartøyer deltatt i operasjonen (NATO 2015a). Operasjonen ble hyllet som en suksess, samtidig som operasjonen beviste at “airpower is flexible enough to take lead in many different types of conflict.” (De Cock 2012: 233, se også Matlary 2013: 114).

Selv om selve intervensjonen ble beskrevet som en suksess, må ikke dette forveksles med de negative konsekvensene av den. I ettertid har intervensjonen i Libya blitt stemplet som et feilgrep, da brudd på menneskerettighetene har økt kraftig. I tillegg har Libya blitt et fristed for militante grupper tilknyttet både al-Qaida og Den islamske stat (IS). Intervensjonen har også svekket arbeidet med ikke-spredningen av kjernefysiske våpen, kjølnet samarbeidet med Russland i FN, samt vært en pådriver for borgerkrigen i Syria (Kuperman 2015: 67).

Det som er spesielt med intervensjonen i Libya er at den utviklet seg veldig raskt til å bli en anti-regime operasjon (CORE). En CORE-operasjon går ut på “å bekjempe et regime direkte og indirekte med militære og andre midler. Den militære delen av operasjonen vil derfor oftest gå hånd i hånd med økonomiske og politiske sanksjoner fordi den kommer når andre påvirkningsmuligheter er uttømt.” (Kjølberg & Nyhamar 2011: 24). Med andre ord er selve målet til en CORE-operasjon å bekjempe det eksisterende regimet, enten militært eller med andre midler, i landet som det intervernes i. Et spørsmål her er om dette virkelig lå i FNs resolusjon 1973?

Norge og deltakelsen i operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector

Norge bidro på det meste med seks F-16 kampfly, i tillegg til 120 soldater, til operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector fra mars og ut oktober i 2011 (I tjeneste for Norge 2015c). Oppdraget de norske flyene skulle løse var “å håndheve FNs sikkerhetsresolusjon 1973 om våpenembargo, flyforbudssone og beskyttelse av sivile i Libya.” (Stoltenberg 2011). Norge påbegynte sine første bombe- og rekognoseringsoppdrag i Libya den 24. mars innenfor operasjon Odyssey Dawn. Den 31. mars ble dette bidraget videreført i operasjon Unified Protector frem til 24. juni. På dette tidspunktet ble det norske bidraget redusert med to fly, og “de fire øvrige deltok i operasjonen fram til 1. august.” (I tjeneste for Norge 2015c, I tjeneste for Norge 2015d). Etter dette deltok Norge kun med militært personell til operasjonen, henholdsvis stabsoffiserer og personell til luftovervåkning, frem til den offisielt ble avsluttet den 31. oktober 2011 (I tjeneste for Norge 2015d).

Norges innsats i operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector ble lagt merke til. Sammen med Danmark ledet Norge “an i angrepene mot de vanskeligste og mest risikable målene. Sammen avfyrt de to småstatene over 30 % av alle missilene i krigens innledende fase.” (Heier 2013: 127). I tillegg ble det hevdet at småstater som deltok i operasjonene, herunder Norge, “punched above its weight”. Grunnen til denne uttalelsen er at Norge og Danmark til sammen tilintetgjorde like mange mål som Storbritannia, i tillegg til at Danmark, Norge og Belgia slapp like mange bomber som Frankrike (The New York Times 2011). Norge gjorde med andre ord mye mer enn det som kunne forventes av en småstat i en slik type høyintensitetsoperasjon. Til sammen fløy det norske bidraget 615 oppdrag i luftrommet over Libya og slapp 567 bomber under deltakelsen i operasjonene Odyssey Dawn og Unified Protector (Regjeringen 2011c). Selve deltakelsen ble regnet som en suksess. Det norske forsvaret opplevde ingen tap, i tillegg til at “operasjonen var på mange måter svært godt gjennomført (...) Luftforsvaret demonstrerte høy grad av profesjonalitet og reaksjonsevne.” (Søreide 2014). Samtidig fikk også Norge vist at landet “kan være en betydelig militær aktør. Med det følger et moralsk, politisk og militært ansvar.” (Henriksen 2013: 51).

4 Forskningsdesign og metode

4.1 Innledning

I de to forrige kapitlene har jeg redegjort for både det teoretiske og empiriske bakteppet som denne oppgavens problemstilling hviler på. I dette kapitlet vil jeg gå dypere inn på hvordan jeg akter å besvare denne problemstillingen, hvilket betyr å belyse oppgavens forskningsdesign og metode. Innledningsvis presenterer jeg casestudium som forskningsdesign. Besvarelsen av denne oppgavens problemstilling benytter seg av forskjellige metoder for å belyse temaet på en hensiktsmessig måte, derfor vil denne delen først definere begrepet kildetriangulering. Deretter går jeg dypere inn på metoden som vil utgreie operasjonenes åpne strategi – nemlig innholdsanalyse. Deretter gjennomgår jeg semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter, metoden som i all hovedsak er førende for besvarelsen av problemstillingen og utforsker den dype strategien i de ulike operasjonene. Jeg tar også opp utvalget av analyseobjekter, planlegging og gjennomføring av intervjuene, transkribering og i større grad kartlegger hvordan datamaterialet er kodet i henhold til de to begrepene ideal- og realpolitikk som problemstillingen tar opp. Avslutningsvis drøfter jeg problemer knyttet til validitet og reliabilitet som dette metodevalget reiser. Denne drøftingen er primært knyttet opp mot de semistrukturerte intervjuene av eliter og nøkkelinformanter.

4.2 Forskningsdesign

Hensikten med denne oppgaven er å undersøke hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse kan forklares med henholdsvis ideal- og realpolitikk. På bakgrunn av de spørsmålene som denne problemstillingen reiser anser jeg et kvalitativt forskningsdesign for å være mest hensiktsmessig. Dette blir gjerne kontrastert mot et kvantitativt forskningsdesign, som er tuftet på tallfesting av datamaterialet. Disse to typene forskningsdesign skiller seg fra hverandre ved at “kvalitative forskningsopplegg sikter mot forståelse i *dybden*, mens kvantitative opplegg sikter mot forståelse i *bredden*.” (Grimen 2004: 239). Det er nettopp derfor et kvalitativt forskningsdesign er det mest hensiktsmessige i denne oppgaven, da problemstillingen reiser spørsmål som krever innsikt og forståelse i prosessene som lå forut

for Norges deltagelse i de aktuelle operasjonene. For å oppnå denne forståelsen og innsikten anser jeg på bakgrunn av dette at case som forskningsdesign er mest formålstjenlig for å besvare problemstillingen.

4.2.1 Case som forskningsdesign

For å forstå case som forskningsdesign, må man først forstå hva et case egentlig er. Et case er et “spatially delimited phenomenon (a unit) observed at a single point in time or over some period of time. It comprises the type of phenomenon that an inference attempts to explain.” (Gerring 2007: 19). Et case er dermed et tilfelle av noe som man ønsker å forklare. En casestudie kan dermed defineres som “the intensive study of a single case where the purpose of that study is – at least in part – to shed light on a larger class of cases” (Gerring 2007: 20).

I denne studien er Norges deltagelse i operasjonene i Adenbukta og Libya casene som skal studeres. Disse operasjonene er *tilfeller* av norsk deltagelse i internasjonale operasjoner. Hensikten med å bruke flere caser, er å kunne se om det finnes noe felles mønster som eventuelt kan belyse hensynene som blir lagt til grunn når Norge skal delta i internasjonale operasjoner generelt. Norges deltagelse i operasjonene i Adenbukta og Libya dreier seg om deltagelse i til sammen fire operasjoner og med henholdsvis fem ulike bidrag. Dette vil likevel kun bli ansett som to caser – henholdsvis operasjonene i Adenbukta og operasjonene i Libya – da operasjonsdeltakelsen innenfor de to områdene er like på de fleste områder. Dette er først og fremst med tanke på at operasjonsdeltakelsen innenfor de to casene var basert på de samme FN-mandatene.

Siden nettopp dette casestudiet inkluderer flere case, så kan det bli kalt en multiappel casestudie. En multiappel casestudie oppstår når antallet case i samme studie overgår ett. Ved å sammenligne to eller flere case er forskeren i en bedre posisjon til å etablere forholdene hvor teori vil eller ikke vil holde (Gerring 2007: 20, Bryman 2012: 74; fra Eisenhardt 1989, Yin 2009). Akkurat dette casestudiet svarer også til hva Gerring kaller et *diverse case* som utvalgsstrategi. Her er formålet å velge enheter som representerer maksimal variasjon langs de relevante dimensjonene i forskningsprosjektet, noe som antas å øke representativiteten til forskerens utvalg av case (Gerring 2007: 97 – 100). Selv om casene i denne oppgaven ikke er direkte ytterpunkter av hverandre kan det likevel være hensiktsmessig å bruke denne betegnelsen på dem. Dette betyr at case-valgene verken kan sies å falle innenfor et *Most Similar Systems Design* eller *Most Different Systems Design* (Anckar 2008). Casene inneholder flere ulikheter enn likheter, men på samme tid foregår de innenfor det samme

fenomenet – her med tanke på Norge i internasjonale operasjoner. Den komparative fordelene i dette tilfellet vil være å sammenligne to caser som deler både likheter og ulikheter, og som samtidig må kunne antas å gjelde for Norges deltakelse i flere internasjonale operasjoner.

4.3 Forskningsmetode

I denne oppgaven benytter jeg meg av tekstanalyse, som jeg velger å kalle en kvalitativ innholdsanalyse, for å undersøke den åpne strategien bak faktorene som ble lagt til grunn for deltakelse i de aktuelle operasjonene. I tillegg vil jeg også benytte meg av semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter for å belyse den dype strategien bak faktorene som ble lagt til grunn i de samme operasjonene. Hovedfokuset vil primært være på de semistrukturerte intervjuene og den dype strategien, men det er også interessant å til en viss grad kontrastere dette med den åpne strategien som den kvalitative innholdsanalysen vil avdekke. Siden jeg her benytter meg av to forskjellige teknikker for å samle inn data, betyr det at jeg benytter meg av en form for kildetriadning. Kildetriadning betyr at man bruker mer enn en metode eller kilde til data i studien av et fenomen slik at funnene kan bli kryssjekket (Bryman 2012: 717).

4.3.1 Innholdsanalyse

Hvis man definerer begrepet innholdsanalyse bredt viser betegnelsen “til enhver analyse som systematisk sammenfatter tekstinhold. Brukt på denne måten favner begrepet om både kvalitative og kvantitative teknikker.” (Bratberg 2014: 84). I denne oppgaven skal innholdsanalysen primært belyse den åpne strategien bak faktorene som ble vektlagt når det skulle sendes militære bidrag til Adenbukta og Libya. Kildene som benyttes i innholdsanalysen er primært stortingsdokumenter og taler. Siden funnene i disse dokumentene til en viss grad skal sammenlignes med den dype strategien bak hensynene, hvor hovedvekten av analysen ligger, er innholdsanalysen derfor bare en komponent av casestudiet. En vesentlig del av formålet er å vurdere i hvilken grad disse faktorene kan forklares av ideal- og realpolitikk, og det kunne derfor vært mulig å gjennomføre dette som en idéanalyse. En idéanalyse handler “om kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side ved analysen.” (Bratberg 2014: 57). Det å tolke begrepene ideal- og realpolitikks tilstedeværelse i tekst ville også gjort dette til en hensiktsmessig beskrivelse på det jeg skal gjøre i denne oppgaven. Jeg velger likevel å kalle dette en

kvalitativ innholdsanalyse da hovedvekten av analysen ikke vil ligge på selve analysen av tekst, den er primært ment som et supplement eller et sammenligningsgrunnlag for de dataene som de semistrukturerte intervjuene produserer.

4.3.2 Semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter

For å utforske den dype strategien bak faktorene som ble vektlagt da Norge skulle bidra har jeg valgt å benytte meg av intervju. Samtalebaserte intervjuer har en lang tradisjon innenfor det statsvitenskapelige faget, og denne metoden “står for eksempel sentralt innen studier av politiske eliter, reformer, diplomati og institusjoner.” (Andersen 2006: 279). Intervjuet er trolig den mest brukte metoden i kvalitativ forskning, i tillegg til en av de viktigste kildene til informasjon innenfor casestudiet (Bryman 2012: 469, Yin 2009: 106). Det er mange forskjellige typer av intervjuer, alle med assorterte spørsmål, som er passende i forskjellige settinger (Leech 2002: 665). For å besvare denne oppgavens problemstilling valgte jeg å benytte meg av semistrukturerte intervjuer av eliter og nøkkelinformanter.

Semistrukturerte intervjuer blir ofte oppfattet som en middelvei av de ulike intervjutypene. Dette er en metode som kan fremskaffe detaljer, dybde, og innsideperspektiv, samtidig som den åpner opp for hypotesetesting og kvantitativ analyse av intervju besvarelsene (Leech 2002: 665). I gjennomførelsen av det semistrukturerte intervjuet har:

The researcher has a list of questions or fairly specific topics to be covered, often referred to as an interview guide, but the interviewee has a great deal of leeway in how to reply. Questions may not follow on exactly in the way outlined on the schedule. Questions that are not included in the guide may be asked as the interviewer picks up on things said by interviewees. But, by and large, all the questions will be asked and a similar wording will be used from interviewee to interviewee. (Bryman 2012: 471).

Det man kan lese ut ifra dette er at intervjueren er relativt fri i intervjusituasjonen, samtidig som han til en viss grad blir “holdt i tøylene” gjennom den allerede formulerte intervjuguiden, hvilket bidrar til å sikre både reliabilitet og sammenlignbarhet. Intervjuene følger en mal, men gir samtidig rom for tilpasning. Siden spørsmålene er åpent formulert, og ikke består av ferdig utformede svaralternativer, kan dette skape en unik innsikt og dybde i forskningsprosjektets tema.

Det er vanlig innenfor semistrukturerte intervjuer å fokusere på eliter og nøkkelinformanter. Eliter kan defineres som “the most important political players who have

participated in the political events being studied.” (Tansey 2007: 765). Selv om denne definisjonen primært trekker frem politikere og den politiske prosessen, gjelder også begrepet elite for viktige personer innenfor andre kretser. I denne oppgaven vil det dermed si at enkelte av informantene fra Forsvaret også kan defineres innenfor det samme begrepet.

Nøkkelinformanter er derimot “ressurssterke personer som kan belyse en sak eller et fenomen.” (Andersen 2006: 282). Samtidig er de også “valgt ut fordi de er velinformerte og antas å ha inngående kunnskap om de saker og sammenhenger som intervjuet skal belyse. Her er de på hjemmebane.” (Andersen 2006: 282). Når det gjelder skillet mellom nøkkelinformant og elite; så er en elite en nøkkelinformant, men en nøkkelinformant er ikke nødvendigvis en elite. Dette kommer an på hva slags betydning informanten hadde i den aktuelle prosessen som blir studert med videre.

4.3.3 Utvalg

På bakgrunn av besvarelsens kvalitative tilnærming er det naturlig at utvalget er et ikke-sannsynlighetsutvalg. Et ikke-sannsynlighetsutvalg vil si et utvalg som ikke har blitt valgt ut ved hjelp av en tilfeldig utvalgs metode. Dette betyr i praksis at enkelte enheter i populasjonen har en større sannsynlighet for å bli valgt ut enn andre. (Bryman 2012: 713). Ved å foreta denne typen utvalg betyr det at forskeren på den ene siden har en større kontroll over selve utvalgsprosessen, mens metoden på den andre siden begrenser potensialet til å generalisere fra funnene. (Tansey 2007: 768). Jeg vil komme nærmere inn på dette under drøftingen av validitet og reliabilitet.

Da utvalget skulle trekkes ble de to ikke-sannsynlighetsutvelgelsesmetodene snøballutvelgning og utvalg ved selvseleksjon benyttet. Snøballutvalg vil si at forskeren i utgangspunktet tar kontakt med en liten gruppe personer som er relevante for studien, og deretter bruker disse for å komme i kontakt med andre igjen (Bryman 2012: 202). Denne prosessen fortsetter frem til forskeren mener at utvalget fyller behovene til studien, eller frem til det punktet at respondentene begynner å repetere navn slik at flere runder med forslag vil være resultatløs (Tansey 2007: 770). Den andre metoden, som også ble brukt for å trekke ut denne studiens utvalg, var utvalg ved selvseleksjon. Dette går ut på “at ulike aktører får informasjon om studien som skal gjennomføres, og at de blir invitert til å delta i studien. Utvalget etableres på grunnlag av de aktørene som selv melder seg og sier seg villig til å være med.” (Grønmo 2004: 101).

Fordelingen mellom de to ulike utvelgingsmetodene var omtrent 50/50. I enkelte av intervjuene ble informantene spurt om de kunne tenke seg noen andre som kunne være hensiktsmessige bidragsytere til prosjektet, mens i andre tilfeller sporet jeg selv opp informanter som kunne tenkes å være aktuelle for min studie.

Til slutt bestod utvalget i denne studien av til sammen ti informanter, hvor henholdsvis åtte informanter var tilknyttet Forsvaret og to informanter var aktive politikere. Jeg valgte primært å basere utvalget på personer som arbeidet eller arbeider i Forsvaret, da min antakelse er at de kanskje ikke er like bundet av sin stilling som de folkevalgte politikerne er og dermed kan tendere mot å gi mer oppriktige svar. Dette er med tanke på at politikerne gjerne er bundet av politisk ståsted og det faktum at de er folkevalgt. Likevel kan personer tilknyttet Forsvaret i mange tilfeller være bundet av taushetsplikt. Dette vil jeg ta opp nedenfor i punkt 4.5.1 med tanke på denne studiens indre validitet. I forbindelse med utvelgelsen av informanter viste det seg også å være mye enklere å komme i kontakt med informantene som var tilknyttet Forsvaret. Informantene fra Forsvaret bidro i det store og det hele med informasjon om hvordan de oppfattet hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya via sin tilknytning til de ulike operasjonene, mens de politiske informantene mer kunne gi et innside perspektiv om selve prosessen. På hver sin måte bidro de alle til å male et større bilde av Norges deltakelse i de militære operasjonene denne oppgaven ser på. Enkelte kunne kun uttale seg om operasjonene i et av områdene, mens enkelte også kunne uttale seg om alle, og dermed også se det større bildet og ha et større sammenligningsgrunnlag mellom operasjonene. Se vedlegg 1 for en oversikt over de ulike informantene som bidro i studien og hvilken ekspertise de bidro med.

4.3.4 Planlegging og gjennomføring av intervjuene

Aktuelle informanter ble kontaktet et par uker forut for gjennomføringen av intervjuene. Denne initiale kontakten ble gjort via e-post, og inneholdt en kort beskrivelse av prosjektet, hvilke forskningsspørsmål som skulle besvares, samt hva deltagelse i prosjektet ville innebære med videre. Dette er i tråd med Goldsteins råd om hvordan man skal avtale denne typen intervjuer (Goldstein 2002: 671). Det ble deretter avtalt intervju med alle som responderte positivt på forespørselen om deltakelse. Før denne førstegangskontakten ble studien meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) på bakgrunn av de personopplysningene, her først og fremst med tanke på informantenes navn, stilling og arbeidssted, som jeg ville komme til å behandle gjennom studien.

I forkant av intervjuene ble det utformet intervjuguider, en strukturert liste med temaer eller spørsmål. Det ble utformet to hovedintervjuguider for henholdsvis de to kategoriene av informanter, med tanke på om informanten var politiker eller tilknyttet Forsvaret. Disse to guidene var igjen delt opp i tre, med henholdsvis spørsmål som gikk på operasjonene i Adenbukta, operasjonene i Libya og operasjonene sett under ett. Innledningsvis ble informantene spurt om hvilke operasjoner de kunne uttale seg om, og dette la igjen grunnlaget for hvilke intervjuguider som ville bli benyttet. Hovedforskjellen mellom de to hovedintervjuguidene var primært mindre endringer av spørsmålene, da det ble antatt at politikerne hadde en større innsikt i den politiske prosessen enn det informantene fra Forsvaret gjerne hadde.

Spørsmålene i intervjuguiden ble formulert svært åpne. Dette var både for å få en større innsikt i de aktuelle operasjonene, samt at dette gjorde at informantene fikk en større mulighet til å organisere svarene sine innenfor sitt eget rammeverk. I tillegg er det en oppfatning om at verken eliter eller andre høyt utdannede personer, liker å bli tvunget til å besvare spørsmål med lukkede svaralternativer (Aberbach & Rockman 2002: 674). Dette ville heller ikke skapt den store innsikten og dybden som denne studien søker. Spørsmålene i intervjuguiden var innledningsvis formulert svært åpne og generelle, og deretter ble de mer spisset og rettet mot besvarelsen av spørsmålene i problemstillingen utover i intervjuet. Spørsmålene var i stor grad basert på teoretiske forventninger. Samtidig utarbeidet jeg også noen spørsmål som jeg allerede visste svaret på, for å til en viss grad kunne vurdere kvaliteten på den informasjonen som intervjuobjektet bidro med. Som Andersen er inne på, “aldri spørsmål uten klargjøring av egne forventninger til svar. Aldri intervju uten kjente svar på noen spørsmål.” (Andersen 2006: 290). Se vedlegg 2 for hovedmomentene i de ulike intervjuguidene.

Når det gjelder gjennomføringen av selve intervjuene ble de gjort i Oslo og omegn, primært på informantenes arbeidsplasser. Intervjuene ble gjennomført mellom 3. og 19. mars 2015. Som regel ble intervjuene gjennomført med en informant av gangen, men et av intervjuene ble gjennomført med to. Til sammen varte intervjuene i 450 minutter, der det korteste varte i 20 minutter og det lengste varte i 72 minutter. Årsaken til den store variasjonen på lengden av intervjuene er på grunn av, som jeg var inne på ovenfor, hvilke av operasjonene informanten kunne uttale seg om.

Alle intervjuene ble tatt opp med en båndopptaker. Fordelene med å ta opp et intervju står blant annet Bryman (2012) for, og i mitt tilfelle ble dette gjort for at jeg lettere skulle

huske poengene informantene kom med i ettertid, kunne utforske i større grad hva informantene sa, i tillegg til å ikke måtte behøve å notere i detalj hva som ble tatt opp under intervjuene (Bryman 2012: 482). Samtidig kunne jeg fange opp ny informasjon og nyanser som jeg ikke hadde lagt merke til under selve intervjuet, i tillegg til at informantene kunne siteres ordrett med sine uttalelser om temaet. Hvert lydopptak ble etter hvert intervju fortløpende gjort om til tekst gjennom en transkriberingsprosess. Intervjuene ble transkribert relativt ordrett, men i tilfeller hvor informanten korrigerste seg selv ble kun den korrigerste uttalelsen transkribert. I enkelte av intervjuene ble kun seksjoner transkribert, da enkelte deler av samtalen ikke var like fruktbare for å besvare oppgavens problemstilling (Bryman 2012: 486). Intervjuene ble transkribert av meg selv, og dette genererte til sammen 58 sider med tekst som senere utgjorde datamaterialet for selve analysen. Dette var i tillegg til de offisielle dokumentene som belyste den åpne strategien bak faktorene som ble lagt til grunn for Norges deltakelse i disse operasjonene.

4.4 Koding av begrepene som problemstillingen reiser

Problemstillingen som denne oppgaven søker å besvare er, som tidligere nevnt, hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse kan forklares med henholdsvis ideal- og realpolitikk? I den forbindelse er det nødvendig å utdype hvordan begrepene *faktorer*, *idealpolitikk* og *realpolitikk* ble kodet. Som Aberbach og Rockman (2002) er inne på så er spørsmålssvar i eliteintervjuer, men det kan også argumenteres for at nøkkelinformantintervjuer har de samme karakteristika, nesten alltid overensstemte og velformulerte, og det gjør at “respondents can productively and effectively answer questions in their own ways and the analyst can then build a coding system that maintains the richness of individual responses but is sufficiently structured that the interviews can be analyzed using quantitative techniques.” (Aberbach & Rockman 2002: 675). Begrepet faktorer kan defineres som hvilke *motiver* eller *hensyn* som ble vektlagt. Dette ble naturlig nok oppfattet forskjellig fra informant til informant, og samtidig hvordan disse kunne forklares av de to begrepene ideal- og realpolitikk.

For å løse dette kodingsspørsmålet på mest hensiktsmessig måte valgte jeg å lage en matrise med en oversikt over alle informantene. Her inkluderte jeg hovedpoengene og de viktigste sitatene fra hver informant. De faktorene som kunne kodes som idealpolitiske i henhold til Matlarys (2000, 2002) definisjon fikk dermed den betegnelsen i en egen kolonne i matrisen, og likedan for de faktorene som kunne betegnes som realpolitiske. Dette betyr at når

informantene var inne på faktorer eller motiver som kan anses som reelle interesser som for eksempel økonomiske motiver, støtte opp under ulike sikkerhetspolitiske institusjoner som NATO og EUs sikkerhetspolitiske samarbeid, ble dette kodet som realpolitiske hensyn. Mens når de dermed argumenterte for idealpolitiske faktorer som å støtte opp under FN og FN-mandat, menneskerettigheter, global rettferdighet, og det at Norge har en plikt til å bidra på grunn av sin internasjonale rolle ble dette kodet som ideelle motiver, og dermed idealpolitikk. Det ble samtidig også i en egen kolonne trukket ut de viktigste offisielle uttalelsene, fra primært stortingsdokumenter og taler, hvor også disse ble kodet som ideal- eller realpolitikk. Ved å gjøre dette ble det også lettere å se sammenhenger på tvers av de ulike intervjuene, i tillegg til å - i en viss grad - ha mulighet til å sammenligne med de offisielle erklæringene. Denne fremgangsmåten er også noe som Grønmo foreslår for å få en bedre oversikt over datamaterialet (Grønmo 2004: 255).

Innledningsvis i hvert intervju ble det også spurt om hva de enkelte informantene forstod med begrepene ideal- og realpolitikk, slik at vi hadde en felles forståelse av hva som faktisk ligger i de ulike begrepene. Som jeg også var inne på ovenfor er det vanskelig å skille de to begrepene når man analyserer staters atferd i internasjonal politikk da de er svært sammenvevede. Derfor vil det komme frem i analysen at disse ikke ble analysert ut ifra to utelukkende kategorier, men mer som et kontinuum hvor det som informanten fremhevet som ideelle interesser også har reelle virkninger, og motsatt.

4.5 utfordringer knyttet til validitet og reliabilitet

Alle valg av forskningsdesign og metode kan sies å reise flere utfordringer knyttet til validitet og reliabilitet, og derfor er det nødvendig å drøfte nettopp de utfordringene som denne oppgaven reiser. Validitet handler “om datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som skal belyses.” (Grønmo 2004: 221). Validitet betyr derfor om det kan knyttes sanne og oppriktige konklusjoner mot slutningene som blir skapt av forskningen. Reliabilitet handler om pålitelighet og etterprøvnbarhet. Denne påliteligheten “kommer til uttrykk ved at vi får identiske data dersom vi bruker det samme undersøkelsesopplegget ved ulike innsamlinger av data om de samme fenomenene.” (Grønmo 2004: 220). Denne drøftingen vil bli basert på Brymans (2012) fremstilling av LeCompte og Goetz validitets- og reliabilitetssystem fra 1982. Denne kategoriseringen er inndelt i henholdsvis indre og ytre validitet, og indre og ytre reliabilitet. Denne drøftingen går primært på de utfordringene som bruk av semistrukturerte intervju reiser.

4.5.1 Indre validitet

Indre validitet innebærer at det er en god overenstemmelse mellom de observasjonene forskeren erverver gjennom forskningen og de teoretiske ideene som de utvikler (Bryman 2012: 390). I dette tilfellet har den indre validiteten primært å gjøre med de semistrukturerte intervjuene, og da hvordan informanten tolker og besvarer spørsmålene, samt hvordan jeg igjen fortolker disse uttalelsene. Det betyr at drøftingen av den indre validiteten dreier seg om rent metodiske betraktninger i denne masteroppgaven.

For å sikre en god indre validitet fra mine intervjuer valgte jeg å benytte meg av det som kan omtales som respondentvalidering. Det betyr at jeg kontaktet informantene i etterkant av intervjuene hvor jeg vedla de sitatene og poengene jeg ønsket å bruke i denne oppgavens analyse. Dette var for å forsikre at det var en god overenstemmelse mellom mine funn og informantenes syn (Bryman 2012: 391). Med andre ord en måte å unngå misforståelser og tolkningsfeil fra begge parter. Hvis informantene ønsket fikk de også mulighet til å endre uttalelsen eller trekke den helt. Selv om jeg gjennomgikk intervjuene nøye i ettertid ved hjelp av transkriberingsprosessen, unngikk jeg også ved hjelp av denne respondentvalideringen mulige transkriberingsfeil.

Et problem som reiser seg ved bruken av semistrukturerte intervjuer i denne masteroppgaven er at min rolle kan påvirke informantenes svar. Dette er først og fremst med tanke på fremtoning, holdning, ordlegging, stemmebruk. Jeg bestemte meg tidlig for å anlegge Kvales (1996, sitert i Bryman 2012) ti kriterier for et vellykket intervju i gjennomførelsen av mine egne intervjuer. Disse går ut på at intervjueren skal være kunnskapsrik, strukturert, klar, behersket, sensitiv, åpen, føre an, kritisk, iakttagende og fortolkende. I tillegg velger Bryman å tillegge kriteriene balansert og etisk-sensitiv til denne listen (Bryman 2012: 475). Personlig velger jeg også å tillegge kriteriet interessert, da det er viktig å vise informanten interesse, uansett hvor relevant temaet er for problemstillingen.

Et annet problem som også oppstår i sammenheng med den indre validiteten er at informantene ikke nødvendigvis trenger å være ærlige og oppriktige i sine besvarelser av intervju spørsmålene. Informantene har bevisst eller ubevisst tenkt på hva de ønsker eller er tilbøyelige til å snakke om mellom forespørselen om intervju og det faktiske intervjuet (Berry 2002: 680). Samtidig kan det også være viktig å være klar over at informantene fra Forsvaret kan være bundet av taushetsplikt i sine uttalelser om de aktuelle operasjonene, i tillegg til at politikerne kan være bundet av politisk ståsted og det faktumet at de er folkevalgt. Dette betyr

ikke nødvendigvis at den fulle og hele sannheten om Norges deltakelse i disse operasjonene vil komme frem. Dette er en faktor som er viktig å ha i mente.

4.5.2 Ytre validitet

Når jeg her snakker om ytre validitet innebærer det om funnene fra min studie kan generaliseres (se Bryman 2012: 390). Denne studien prioriterer dybde, og fokuserer kun på to case og et lite utvalg av informanter. Dette utvalget ble igjen trukket strategisk, og semistrukturerte intervjuer ble primært brukt for å belyse oppgavens problemstilling. Dette taler ikke her direkte for at funnene fra denne studien kan generaliseres, hvilket er viktig å være klar over. Jeg vil ta opp denne tråden igjen under punkt 6.2 angående studiens begrensninger. Her argumenterer jeg for at generaliseringsgrunnlaget er større enn det ellers ville vært, basert på studiens konklusjon.

4.5.3 Indre og ytre reliabilitet

Indre reliabilitet handler om det er mer enn én forsker som gjennomfører, tolker og analyserer studiens resultater (Bryman 2012: 390). I dette tilfellet er det kun jeg alene som gjennomfører hele forskningsprosjektet. Datamaterialet har til en viss grad blitt diskutert med veileder, men det er primært min tolkning av resultatene som er gjeldende. Men det må merkes at denne tolkningen selvfølgelig har etterstrebet objektivitet. Hvis flere forskere hadde gjennomført prosessen, kunne dette resultert i at funnene hadde blitt fremstilt annerledes. Dette er viktig å være klar over.

Ytre reliabilitet dreier seg på den andre siden om en studie kan bli etterprøvd og reproduert. Dette er svært vanskelig i kvalitativ forskning, da det er svært vanskelig å “fryse” sosiale situasjoner og omstendighetene omkring den initiale studien og deretter kunne oppnå tilsvarende resultater (Bryman 2012: 390). Her består utvalget av strategisk utvalgte eliter og nøkkelinformanter, samtidig som intervjuene ble gjennomført semistrukturert. Dette vil gjøre at andre forskere ikke nødvendigvis vil komme frem til de samme konklusjonene, selv om de potensielt skulle trekke det samme utvalget. Men utvalget bestod i dette tilfellet av informanter som kunne belyse oppgavens problemstilling fra forskjellige vinkler. Når det gjelder informantene fra Forsvaret hadde alle forskjellige roller og kunnskap om og innenfor de ulike operasjonene. Dette var alt fra forskere til personell som hadde vært direkte involvert i operasjonene. Når det gjelder politikerne kunne de gi et større innblikk i selve den politiske prosessen. Flere av informantene, både fra Forsvaret og politikken, kunne også uttale seg om

alle operasjonene denne oppgaven ser på. Når samtlige av informantene likevel var inne på de samme faktorene som avgjørende for Norges deltakelse i Adenbukta og Libya, kan det på bakgrunn av dette argumenteres for at grunnlaget for etterprøvbarhet og reproduisering er ville vært større enn det ellers ville vært basert på utvalgets bredde.

Men det her som likevel kan oppstå som et problem med tanke på ytre validitet er hvordan jeg valgte å kode begrepene hensyn, ideal- og realpolitikk. Et problem her er at dette er min subjektive koding og tolkning av begrepene. Andre trenger nødvendigvis ikke å være enige i denne, eller de kan legge andre kriterier til grunn for å definere de to begrepene ideal- og realpolitikk. Det samme gjelder for min tolkning og vektlegging av datamaterialet, her også datamaterialet fra den kvalitative innholdsanalysen. Bryman (2012) er inne på det samme problemet med at kvalitativ forskning ofte avhenger for mye av forskerens ofte usystematiske vektlegging av hva som er viktig og ikke, i dette tilfellet hvilke faktorer som var gjeldende for Norge deltakelse i de aktuelle operasjonene, og hvordan disse kan forklares av ideal- og realpolitikk (Bryman 2012: 405). Derfor er det her, med tanke på ytre reliabilitet, viktig å tenke over at det kan by på vanskeligheter å reproducere og etterprøve nettopp denne studien. Poengene som er blitt tatt opp med tanke på indre og ytre reliabilitet kan sees i sammenheng med momentene som blir tatt opp i punkt 6.2 som omhandler denne studiens begrensninger.

5 Analyse

5.1 Innledning

I denne delen vil oppgavens problemstilling, om hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse kan forklares ved henholdsvis real- og idealpolitikk, bli analysert. Dette blir primært gjort ut ifra datamaterialet som ble ervervet gjennom de semistrukturerte intervjuene, samtidig som det settes i sammenheng med de offisielle uttalelsene som omhandler operasjonene.

Innledningsvis belyses den norske beslutningsprosessen i forkant av operasjonene i Adenbukta, for så å rette søkelyset på hvilke faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i nettopp dette området. Deretter gjøres det samme for operasjonene i Libya. Jeg drøfter i tillegg, under Norges deltakelse i de ulike områdene, i hvilken grad deltakelsen kan forklares av de to begrepene ideal- og realpolitikk. Ved å kontrastere informantenes svar og de offisielle uttalelsene får jeg først og fremst frem skillet mellom den åpne og den dype strategien i operasjonene. Etter at disse hovedforklaringsfaktorene diskuteres realpolitiske effekter av vedtakene om å sende militære bidrag til disse to områdene. Jeg argumenterer for at forventninger om slike effekter også kunne være en del av beslutningsgrunnlaget.

5.2 Den norske beslutningsprosessen i forkant av operasjonene i Adenbukta

5.2.1 Operasjon Atalanta

Prosessen med å få stablet på plass et bidrag til operasjon Atalanta var godt i gang mot slutten av 2008, selv om det norske bidraget ikke var på plass i operasjonsarenaen før i august 2009. I et møte med Rederiforbundet, Norsk Sjøoffiserforbund og norske medier 15. desember 2008 presiserte daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre at det var viktig at sjøfartsnasjonen Norge “er godt forberedt på en eventuell kapring av norske skip, og at vi deltar i arbeidet internasjonalt med å stanse piratvirksomheten”. (Støre 2008a). Samtidig påpekte han at Norge på dette tidspunktet vurderte å sende et maritimt bidrag til dette området sent i 2009 eller tidlig i 2010, fordi en fregatt da ville være klar for å løse et eventuelt oppdrag i Adenbukta

(Støre 2008a). Tidspunkt for deltakelse i en maritim operasjon utenfor kysten av Somalia berodde derfor på hvor lang tid det ville ta for den norske marinen å ferdigstille et operativt fartøy for oppdragsløsning. Denne positive holdningen til å delta i en operasjon i Adenbukta ble gjentatt fra Norges side i FNs sikkerhetsråd allerede dagen etter, den 16. desember. Under dette møtet stilte Norge seg også bak mandatene som hadde blitt vedtatt for en operasjon i området (Støre 2008b). Da det norskeide skipet “Bow Asir” ble kapret i mars 2009 kom det også et press fra Somalias statsminister, Omar Abdirashid Ali Sharmarke, om at Norge burde hjelpe til i kampen mot piratvirksomheten i landet (NRK 2009a). Dette viser at Norge var involvert i samtlige arenaer, både på innenriksarenaen, institusjonsarenaen og innsatsarenaen, da det skulle avgjøres om at Norge skulle sende et bidrag til operasjonene i Adenbukta. Den endelige offentliggjøringen om å sende et norsk bidrag ble gjort i begynnelsen av mars 2009 (EUNAVFOR 2009).

Innad i det norske Stortinget var det derimot innledningsvis ikke full enighet om å sende et bidrag til en EU-ledet operasjon. Her var det spesielt partiet Høyre som ytret bekymring, da partiet mente at “Norge ikke skal få være med å bestemme hva de norske soldatene brukes til.” (NRK 2009b). Til dette repliserte daværende forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen at “regjeringen ville aldri sendt våre menn og kvinner ut i en operasjon vi ikke kan stå fullt ut inne for. Vi tar ansvar for soldatene og offiserene våre, og vi vet at Norge nå deltar i en operasjon som både har viktige mål og robuste rammer.” (Strøm-Erichsen 2009). Dette er helt klart også en referanse til rammevilkårene som regulerer Norges deltakelse i militære operasjoner i regi av EU. Den offisielle begrunnelsen for hvorfor Norge i denne sammenhengen valgte å støtte nettopp EU i en anti-piratoperasjon i området, da det i det samme tidsrommet også var flere andre aktører som var på banen, var fordi “EU planla å gjennomføre en militær operasjon i området i det tidsvinduet som var aktuelt for den norske fregatten. Det var meget usikkert om NATO ville gjennomføre en operasjon på det tidspunktet.” (Strøm-Erichsen 2009).

Det er viktig å merke seg at beslutningen om å bidra i operasjon Atalanta aldri “ble fremlagt for Stortinget til samtykke, eller på annen måte åpent drøftet, annet enn i forbindelse med to skriftlige og ett muntlig spørsmål til forsvarsministeren. Det må antas at denne og andre saker har vært konsultert i «Den Utvidede», men noen åpen parlamentarisk debatt har det ikke vært.” (NOU 2012: 2: 743). Med “Den Utvidede” menes her Stortingets utvidede utenriks- og forsvarskomiteé. Dette gjør derfor det svært vanskelig å finne parlamentariske dokumenter som omhandler avgjørelsen om å bidra i operasjon Atalanta. Strøm-Erichsen

bekrefter likevel at bidraget til nettopp denne operasjonen har “fått full støtte fra et samlet Storting, også Høyre.” (Strøm-Erichsen 2009). Prosessen blir også bekreftet av tidligere liaisonoffiser i Rederiforbundet Henning Smidt:

Det var tydeligvis en operasjon som det var enighet om å delta i ganske kjapt og som fulgte de formalitetene som skulle til. Debatt og diskusjonsgrunnlaget om Norge skulle gjøre dette, var etter min mening fraværende. At det ble EU og Atalanta var en konsekvens av at, ja vi skulle stille fregatt, og NATO er ikke tilstede der. Og her kunne vi slå to fluer i en smekk – vise oss frem i EU og samtidig bidra til å bekjempe piratvirksomheten. (Smidt 2015 [intervju]).

Når det gjelder Norges bidrag i operasjon Atalanta var den offisielle uttalelsen fra Strøm-Erichsen at bidraget ville gi “en direkte støtte til FNs innsats. I tillegg supplerer den Norges politiske og humanitære engasjement i området.” (Strøm-Erichsen 2009). Dette kan betegnes som en idealpolitisk begrunnelse, siden Strøm-Erichsen trekker frem FN i begrunnelsen. Samtidig ville det være problematisk for et land som Norge, en av verdens største sjøfartsnasjoner, hvis landet skulle bli ansett som en “gratis-passasjer” i anti-pirat virksomheten i området (Kristiansen et. al 2012: 32). Det ble heller ikke nedlagt noen nasjonale ROE-er fra innenriksarenaen for det norske styrkebidraget i operasjon Atalanta i dette tilfellet. Som Strøm-Erichsen uttalte: “vi mener reglene for operasjonen er robuste, og har ikke tatt noen nasjonale forbehold fra dem. Men det hadde vi hatt mulighet til, dersom vi syntes det var nødvendig.” (Strøm-Erichsen 2009).

Blant de tre norske militære bidragene til dette området, må det her kunne sies at det er nettopp bidraget til Atalanta det har vært mest diskusjon om, her med tanke på selve oppdragsløsningen i operasjonsarenaen. Det var mye som måtte avklares med tanke på håndhevelse av mandat, jus, logistikk, klargjøring av bidrag og så videre. I Norges senere deltakelse i området var dette på mange måter allerede avklart, selv om de to senere bidragene foregikk innenfor rammen av NATO.

5.2.2 Operasjon Ocean Shield

Mange av de samme elementene som var bakenforliggende i forbindelse med Norges deltakelse i operasjon Atalanta, kan også sies å være gjeldende for Norges bidrag i operasjon Ocean Shield. Som jeg var inne på ovenfor handler oppdragene om det samme, men er under ulikt lederskap. Den direkte foranledningen for det første bidraget i Ocean Shield som er verdt å trekke frem var blant annet et brev signert av Norges Rederiforbund, Norsk

Sjømannsforbund, Norsk Sjøoffisersforbund og Det norske maskinistforbund fra 18. november 2010. I dette brevet oppfordret disse forbundene Norge til å ta et større ansvar i den økende trusselen fra piratvirksomheten i området (Sjømannsforbundet 2010). Oppsummert mente de at norske styresmakter måtte “ta sin del av det politiske og militære ansvaret. Manglende norsk militært bidrag svekker det politiske arbeidet som må gjøres av norske myndigheter. Også næringens tyngde og gjennomslag i internasjonale fora svekkes gjennom fraværet av et norsk militært bidrag.” (Sjømannsforbundet 2010).

Den bakenforliggende årsaken for dette brevet var at situasjonen hadde blitt kraftig forverret i området. Som de ulike forbundene hevdet så hadde det på dette tidspunktet “skjedde en kraftig opptrapping både når det gjelder utrustning, mobilitet og brutalitet fra disse kriminelle bandenes side. Gjennom 2010 har vi sett tydelige tegn til kapasitetsoppbygging blant piratene, og det økonomiske utbyttet fra denne organiserte kriminaliteten vokser sterkt.” (Sjømannsforbundet 2010). Det kom også et representantforslag til Stortinget i februar 2011 som også oppfordret til et snarlig militært bidrag i Adenbukta, og delte mange av de samme bekymringene som det overnevnte brevet var inne på (Stortinget 2011).

Disse og flere andre faktorer ledet regjeringen, den 4. april 2011, til å vedta å sende et bidrag til Ocean Shield. Her var den offisielle begrunnelsen at “piratvirksomheten har rammet den globale skipstrafikken hardt de siste årene. Den utgjør en betydelig trussel for humanitære forsyninger til Somalia. Norge er en stor skipsfartsnasjon, og ønsker å bidra for å bekjempe piratvirksomheten.” (Regjeringen 2011a). Det ble også uttalt at årsaken til hvorfor det akkurat ble et Orion overvåkningsfly i Norges første bidrag til operasjon Ocean Shield var fordi at “piratene opererer nå i et enormt havområde, og bidrag som kan gi bedre overvåkning av det er svært etterspurt. Flyet kan bidra til at operasjonen får et godt og oppdatert oversiktsbilde over havområdet.” (Regjeringen 2011a). Nettopp denne begrunnelsen, for hvorfor det ble et Orion overvåkningsfly, ble også bekreftet av informantene. Om dette uttalte Henning Smidt:

Det var fordi at NATO etterspurte ulike kapasiteter, og det var på den tiden en stor mangel på maritim patruljefly kapasitet. Det er jo et supplement til fartøyer. Og i forhold til tilgjengelighet på våre fregatter på det tidspunktet, så passet det bedre både økonomisk, fartøy- og flymessig å sende et Orion-fly. (Smidt 2015 [intervju]).

Her kan det jo selvfølgelig diskuteres om årsaken til at nettopp denne ressursen var etterspurt, uten å gå dypere inn på det, var fordi at NATOs luftbårne ressurser på dette tidspunktet i stor grad ble brukt i luftoperasjonene over Libya.

Når det gjelder Norges andre bidrag til operasjon Ocean Shield ble dette bidraget også sett på som en slags forlengelse av de bidragene Norge hadde hatt i området fra før. Mange av de underliggende begrunnelsene i beslutningsprosessen var naturlig nok de samme ved det andre norske bidraget. Piratvirksomheten hadde på dette tidspunktet minnet, men problemet var fortsatt alvorlig. Derfor var det “fortsatt nødvendig med militære tiltak som kan bidra til å øke sikkerheten for skipstrafikk og sjøfolk. Den militære, maritime tilstedeværelsen er fortsatt nødvendig for at situasjonen ikke igjen skal komme ut av kontroll.” (Regjeringen 2012). En av hovedårsakene til at valget falt på en fregatt var fordi at dette ville være første gang denne plattformen deltok i en operasjon i NATO-regi, i tillegg til å ha det operative lederskapet for den. Som det ble uttalt i forbindelse med operasjonen; “med dette viser vi at Norge er rede til å ta på seg viktige oppgaver på vegne av NATO også til havs. Norge har moderne fregatter med stor kapasitet, godt trente mannskaper og stabsoffiserer som kan lede krevende maritime operasjoner.” (Regjeringen 2012).

5.3 Faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i Adenbukta, og i hvilken grad disse forklares ved ideal- og realpolitikk

Når det gjelder operasjonene i Adenbukta velger informantene primært å trekke frem kombinasjonen av to faktorer som avgjørende for Norges deltakelse. Den første er den idealpolitiske begrunnelsen om å håndheve FN-mandatene som skulle få en slutt på piratvirksomheten, i tillegg til å underbygge prinsippet om den frie ferdselen på havene. Som Arbeiderpartiets Svein Roald Hansen uttalte om dette:

Det var for å bidra til å få slutt på en situasjon som var ganske uholdbar for den sivile skipstrafikken forbi der, og du kan si at generelt så vil Norge alltid være med på å støtte opp under prinsippet om fri ferdsel på havene. At det skal beskyttes. Beskytte primært fri ferdsel på de frie hav. Så lenge det er forankret i et FN-mandat. (Hansen 2015a [intervju]).

Samtidig tok Hansen opp dette med FN-mandat og at dette er avgjørende for Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner generelt, og disse operasjonene spesielt:

Det grunnleggende utgangspunktet for norsk deltakelse i alle typer operasjoner er jo at det er et FN-mandat. Vi deltok jo på flere måter også ved å forsøke å bistå oppbygningen av eller bedre

forholdene på land, og da på en måte fjerne grunnlaget for piratvirksomheten på den måten, også deltok vi to ganger med fregatt og en mindre runde med Orion overvåkningsfly (...) Men det er jo også slik at når FNs sikkerhetsråd vedtar å gå inn med en operasjon, enten det er fredsopprettende, fredsbevarende eller hva det måtte være så er medlemslandene i utgangspunktet forpliktet til å delta. Så det ligger der en forpliktelse til å delta hvis vi har kapasiteter som er egnet. Så det ligger i bunn. (Hansen 2015a [intervju]).

Operasjonene i Adenbukta var også til en viss grad preget av en norsk realpolitisk egeninteresse, her først og fremst en økonomisk egeninteresse, med tanke på å beskytte den norske skipsfarten i området. Dette oppsummerte Ola Bøe-Hansen, som var liaisonoffiser om bord KNM Fridtjof Nansen under operasjon Atalanta, med:

Vi fikk også vist rederinæringen at Norge var villige til å ta ansvar. Vi er jo tross alt verdens femte største handelsflåte, men også internt i Norge at befolkningen fikk vite at Norge også var med på å ta affære. Sjøfartsnasjonen Norge kunne på en måte ikke la være å bidra i en sann operasjon. (Bøe-Hansen 2015 [intervju]).

Selv om det til dels lå et stort press fra de ulike sjøfartsorganisasjonene i nettopp disse operasjonene med tanke på å hevde norske interesser i området så er det viktig å merke seg at selve oppdragsløsningen ikke var noe man spesielt gjorde med norske øyne. Om dette uttalte Henning Smidt:

Norsk skipsfartsnæring la sterkt press på regjeringen, men med selvfølgelig et internasjonalt engasjement. Så det var ikke noe signal fra politisk side at man skulle spesielt beskytte norsk-flaggede eller norsk-kontrollerte fartøyer. (Smidt 2015 [intervju]).

Siden de norske militære bidragene i området ikke spesifikt beskyttet norske fartøyer gjorde det at den norske maritime industrien var mindre fornøyd med Norges deltakelse, spesielt i operasjon Atalanta, da ROE-ene for operasjonen gjorde det vanskelig å gi oppriktig støtte til de norske kommersielle fartøyene i området (Kristiansen et. al 2012: 29 – 30). Å kun gi støtte til norske fartøyer hadde selvfølgelig aldri gått i praksis, med tanke på at Norge ikke sendte militære bidrag til Adenbukta alene – men som en del av to større militære operasjoner tuftet på solide FN-mandater. Derfor må det her kunne argumenteres for at den primære faktoren for hvorfor Norge bidro i operasjonene i Adenbukta var idealpolitisk, her for å støtte opp under FN-mandatene mot piratvirksomheten, i tillegg til å sikre den frie ferdselen på havene. Det er samtidig en realpolitisk interesse representert for å sikre den norske skipsfartsnæringen på

havet, men denne kan vektlegges i mindre grad enn den ideelle faktoren. Men, det er klart at det telte positivt i forhold til å vise både norsk skipsfartsorganisasjoner og resten av verden at Norge var med på å ta ansvar. Dette kan også sees i sammenheng med de to begrepene åpen og dyp strategi; hvor det ideelle argumentet reflekterer den åpne strategien, mens det reelle argumentet reflekterer den dype. Sosialistisk Venstrepartis Bård Vegar Solhjell oppsummerte hvorfor Norge bidro i disse operasjonene:

Jeg tror det er todelt. Punkt 1: jeg oppfattet det selv at det var et godt eksempel på noe som var i norske interesser, og som ulike aktører i Norge – Rederiforbundet, Sjømannsforbundet – da syntes det var viktig og riktig å gjøre. Altså et klart interesseperspektiv. Punkt 2: På den tiden så husker jeg at det var enorm medieoppmerksomhet og at det ble oppfattet som et enormt viktig spørsmål. Det var en bred enighet om at det må vi håndtere, så både det realistiske og ideelle argumentet var tungt inne i bildet der. (Solhjell 2015 [intervju]).

Altså helt klart en kombinasjon av ideelle og reelle interesser, men som nevnt må nok den ideelle interessen vektlegges i større grad da det norske bidraget ikke spesifikt beskyttet norske fartøyer i området og primært støttet opp under FN-mandatet. Dette argumentet kan bli forsterket av det faktum at Norges første deltakelse i området, i operasjon Atalanta, var en EU-ledet operasjon. Norge følte at landet måtte bidra, og det var EU som var relevante på det tidspunktet – en organisasjon som Norge formelt sett kun har avtaler med, ikke er et fullverdig medlem. Men det er helt klart at det har hatt en realpolitisk effekt som en døråpner i forhold til EU. Noe jeg vil gå dypere inn på senere.

De offentlige kildene på dette punktet betoner også de samme faktorene for deltakelse som informantene er inne på. Også her blir den ideelle begrunnelsen primært trukket frem, samtidig som det kan knyttes til den realpolitiske faktoren fordi Norge har et ansvar som en stor skipsfartsnasjon. Likevel er ikke de offentlige kildene på dette punktet like direkte som informantene. De offentlige kildene vektlegger primært det ideelle, men ved å lese mellom linjene kan man forstå at det også ligger til dels en realpolitisk faktor bak det å sende bidrag til dette området. Dette kan man blant annet lese ut ifra presset i forkant av de ulike operasjonene fra de ulike maritime forbundene, som jeg nevnte ovenfor. Derfor er det til dels korrelasjon mellom den dype og åpne strategien i dette tilfellet, men det må merkes at informantene betoner i større grad det realpolitiske argumentet i denne sammenhengen enn de offentlige kildene – selv om det ikke blir gitt avgjørende vekt fra informantenes side.

Oppsummert trekker informantene i hovedsak frem den idealpolitiske faktoren om å håndheve FN-mandatene som skulle sette en stopper for piratvirksomheten, i tillegg til å sikre den frie ferdselen på havet. Samtidig var det også en realpolitisk egeninteresse som omhandlet det å sikre norsk skipsfartsinteresser i området, men som jeg argumenterte for at ikke var av avgjørende viktighet for vedtakene om å sende bidrag til Adenbukta. Men det er viktig å være klar over at disse vedtakene også hadde realpolitiske effekter som det kan argumenteres for at lå bak som en forventning ved å sende bidrag til dette området. Samtidig som det ikke er enkelt å være kategorisk i skillet mellom de to begrepene ideal- og realpolitikk, da det ene kan bli ansett som et middel for det andre. Dette blir drøftet i større grad nedenfor, sammen med operasjonene i Libya.

5.4 Den norske beslutningsprosessen i forkant av operasjonene i Libya

Norge deltok i luftoperasjonene over Libya fra mars og ut oktober 2011. Avgjørelsen om å sende et norsk bidrag til operasjon Odyssey Dawn falt natten mellom fredag den 18. mars og lørdag den 19. mars 2011, omtrent halvannet døgn etter at resolusjon 1973 var vedtatt i FNs sikkerhetsråd (Aftenposten 2013). Denne avgjørelsen kom kanskje overraskende på mange. Allerede den 16. mars, dagen før resolusjon 1973 ble vedtatt i FNs sikkerhetsråd, hadde spørsmål om flyforbudssone over Libya vært oppe i Stortingets muntlige spørretime. Her uttalte Jonas Gahr Støre at:

Jeg tror derfor det trengs mer avklaring av hva landene i regionen virkelig er villige til å delta i, hvilke fly som skal delta i en slik operasjon. Dette kan ikke være et nytt vestlig engasjement i et nordafrikansk land, hvor vi trekkes inn i det som er en krigslignende situasjon. Vi deler uroen for situasjonen i Libya, og støtter nye, kraftfulle tiltak i regi av FNs sikkerhetsråd, og utelukker ikke at en flyforbudssone kan være et slikt virkemiddel. Med det må da sees i den bredere sammenheng som bygger på – ja – en analyse. (Støre 2011).

Dette betyr at regjeringen ikke direkte utelukket å støtte en flyforbudssone over Libya, men likevel kan man merke en viss restriktiv holdning til å begi seg ut i en militær operasjon, her da først og fremst med tanke på en flyforbudssone. Støre uttalte videre under den muntlige spørretimen at:

I den resolusjonen som nå forberedes i New York, og som det forhandles om, er en flyforbudssone ett av elementene, men omstendighetene må være riktige. Det er ytterligere knallharde økonomiske sanksjoner, reiseforbud, våpenembargo, blokkering av midler og blokkering av det økonomiske samkvemmet mellom Libya og verden utenfor. Jeg tror fortsatt det er veldig viktige tiltak, for selv etter det som nå pågår militært må vi gi et valg til dem som er rundt Gaddafi, og si det er tryggere å være mot ham enn å være med ham. Og den veien må vi fortsette å gå. (Støre 2011).

Støre mente derfor at løsningen på konflikten i Libya måtte sees i et videre perspektiv, og at den dermed ikke nødvendigvis ville bli løst ved hjelp av en flyforbudssone. Opposisjonen på Stortinget kritiserte også regjeringen for å være for passive og ubesluttsomme i håndteringen av denne saken både under den muntlige spørretimen og i ettertid (se blant annet TV2 2011). Svein Roald Hansen uttalte følgende om nettopp denne spørretimen:

Slik som jeg husker det inntrykket som ble etterlatt etter den spørretimen var at opposisjonen, særlig Venstre, krevde at Norge skulle være aktive i FN for å sørge for at det ble et mandat. De var så på krigsstien at det var nesten utrolig. Det kan godt hende at jeg sier det litt sterkere nå enn jeg hadde vært hvis jeg hadde repetert eller lest gjennom det på nytt, men det var det inntrykket som ble skapt. Mens Jonas forsøkte å problematisere en slik operasjon. Vi innfører ikke demokrati fra 3000 fots høyde. (Hansen 2015a [intervju]).

Likevel skulle regjeringens noe restriktive holdning til deltakelse i en militær operasjon i Libya omtrent endre seg over natten da resolusjon 1973 ble vedtatt den 17. mars. Lørdag den 19. mars vedtok Regjeringen å sende seks F-16 jagerfly for deltakelse i operasjon Odyssey Dawn. Oppdraget som flyene skulle løse, var som tidligere nevnt, “å håndheve FNs sikkerhetsresolusjon 1973 om våpenembargo, flyforbudssone og beskyttelse av sivile i Libya.” (Stoltenberg 2011). Altså først og fremst en idealpolitisk begrunnelse fra regjeringens side ved å vise til FN-resolusjonen. Denne beslutningen ble fattet “uten et eneste formelt møte i hverken regjeringen eller Stortinget. Etter en lang serie av telefonsamtaler på tomannshånd fredag og lørdag morgen ble alle enig om at alle var enig.” (Aftenposten 2011). Måten denne avgjørelsen ble tatt på – at saken ikke ble diskutert for et fullsatt Storting – ble kritisert i ettertid av blant annet SV og Venstre. Men samtidig mente Høyre at situasjonen i Libya krevde en såpass hastig beslutningsprosess (NRK 2011b). Til dette uttalte Svein Roald Hansen:

noen har jo kritisert det i ettertid, men dette er jo regjeringens prerogativ og ansvar. Og det vi gjør er jo at de sikrer seg ryggdekning i Stortinget vanligvis gjennom et møte i den utvidede utenrikskomite. Det kunne ikke være noen tvil hos regjeringen at opposisjonen sa “go” etter den runden i spørretimen. Så var det en konferanse mellom utenriksministeren og lederen i utenrikskomiteen med Ine Marie Eriksen Søreide, og hennes vurdering var selvsagt den samme. Og det å kalle inn til et møte i helgen hvor alle var spredt for alle vinder, det var ikke nødvendig. Så hvis man da på telefon fikk ja fra de parlamentariske lederne så var det tilstrekkelig. (Hansen 2015a [intervju]).

Vedtaket om å sende et bidrag til Libya ble heller ikke offentliggjort fra regjeringens side før den 23. mars (Regjeringen 2011b). Forsvaret hadde derimot allerede fredag den 18. mars blitt bedt om å forberede seg for en mulig operasjon i Libya, og da avgjørelsen falt ble styrken “klargjort i løpet av helgen, og mandag 21. mars dro seks F-16 jagerfly og 120 personer”. (I tjeneste for Norge 2015c). Dette betyr at på det tidspunktet regjeringen offentliggjorde vedtaket om at Norge skulle bidra i operasjon Odyssey Dawn var allerede det norske bidraget på plass i operasjonsarenaen.

Det norske bidraget til operasjon Odyssey Dawn ble sendt avgårde “uten norske begrensninger, såkalte caveats, på hva pilotene kunne angripe og hva de ikke kunne angripe.” (Heier 2013: 132). Dette forklarer Heier med at “tempoet i beslutnings- og klargjøringsprosessen var så høyt at det ikke var tid til å utvikle dette.” (Heier 2012: 20). En av de norske jagerflypilotene som deltok i oppdraget oppfattet “denne handlefriheten som en tillitserklæring, at skvadronens «sunne bondevett» var til å stole på, og at operasjonens engasjementsregler var tilstrekkelige uten ytterligere nasjonale spesialbegrensninger.” (Bøe-Hansen 2013: 152). Men de norske pilotene hadde likevel ikke helt frie tøyler i hva slags mål de kunne engasjere fra luftrommet over Libya. Pilotene hadde mye kontakt med såkalte *Red Card-holders*, som “har som oppgave på vegne av nasjonen å si nei til oppdrag som strider mot de nasjonale retningslinjer gitt på strategisk eller operasjonelt nivå.” (Bøe-Hansen 2013: 152). I tillegg, som Faremo uttaler i en redegjørelse om situasjonen i Libya og norsk innsats, var “listen over utvalgte mål blir nøye gjennomgått. I denne prosessen er det tett og god dialog mellom våre nasjonale representanter og NATOs hovedkvarter (...) I ytterste konsekvens har Norge alltid muligheten til å si nei til spesifikke oppdrag.” (Faremo 2011). Om dette uttalte Red Card-holder Geir Ødegaard:

Det var egentlig føringer på at det ikke skulle være noen særlige begrensninger. Man skulle ikke skape vanskeligheter ved å ha masse norske spesialunntak og regler. Men det var

selvfølgelig en føring at norske oppdrag skulle være innenfor FN mandatet, krigens folkerett og Rules of Engagement. I tillegg skulle sensitive mål, og mål med risiko for “collateral damage” over et visst nivå, koordineres med FOH og godkjennes derfra. Også var det jo en føring at Norge ikke skulle være den nasjonen som gikk etter Gaddafi som person, men bortsett fra det så var det ikke noen spesielle føringer eller begrensninger som jeg oppfattet annet enn det. (Ødegaard 2015 [intervju]).

Dette har en realpolitisk virkning da det norske bidraget i all hovedsak kunne brukes til de fleste oppdragene i operasjonsarenaen, så sant ikke de nasjonale Red Card-holderne satt ned foten. Det er liten tvil om at Norge, ved å sende bidrag uten begrensninger, dermed ville kunne få en større anseelse blant viktige allierte, enn ved å sende et bidrag med mange begrensninger. Samtidig kunne det jo ansees som viktig at for å håndheve resolusjon 1973 å sende avgårde et norsk bidrag uten begrensninger, da det på forhånd ville være vanskelig å bedømme hva som egentlig lå i begrepet “protect with all necessary means” i FN-resolusjonen. Noe også utviklingen av operasjonene, uten å gå dypere inn på det her, viste.

5.5 Faktorer som var avgjørende for Norges deltakelse i Libya, og i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis ideal- og realpolitikk

Hovedforklaringsfaktoren som informantene her velger å trekke frem som avgjørende for Norges deltakelse i operasjonene er den idealpolitiske begrunnelsen om å støtte opp under FN, håndhevelsen av resolusjon 1970 og 1973, i tillegg til å støtte opp under prinsippet Responsibility to protect (R2P). Norge kunne ikke i dette tilfellet “sitte med hendene i fanget” og ikke gjøre noe. Ola Bøe-Hansen, som på dette tidspunktet var leder av mediegruppen ved Forsvarets Høgskole, uttalte om akkurat dette:

Vi så jo også i mediebildet i forkant av den beslutningen at det var et nasjonalt både tverrpolitisk og nærmest et nasjonalt krav om at man må gjøre noe i forbindelse med Libya. Og når Gaddafis trusler om å la blodet renne i Benghazi's gater kom, så skjønnte man at dette blir en slakting av mennesker som er i politisk opposisjon mot Gaddafi og det kan ikke verdenssamfunnet bare sitte og se på at skjer. (Bøe-Hansen 2015 [intervju]).

Geir Ødegaard supplerte dette med at “man velger jo alltid det minst dårlige alternativet. Det er aldri noe bra alternativ å gå til en militær operasjon, men det var et enda dårligere alternativ

å ikke gjøre noen ting.” (Ødegaard 2015 [intervju]). Tidsfaktoren er her også relevant å trekke frem. Hele denne avgjørelsesprosessen og deployeringen var svært spesiell sett i en norsk historisk sammenheng: “her ble beslutningen om å delta i en fremskutt kamprolle tatt i løpet av timer. Mindre enn 100 timer etter det politiske vedtaket var norske kampfly på vingene. Selve regjeringsbeslutningen om deltakelse var tatt på enda kortere tid.” (Matlary 2013: 111). Jo Gade, som har tjenestegjort ved Den internasjonale militære stab i NATO-hovedkvarteret i Brussel, understreket behovet for å handle raskt:

Det var nok det at man ønsket å være med fra første stund. Det å komme dinglende etterpå, med referanse til episoden på Balkan hvor vi sendte en logistikk bataljon hvor Michael Jackson som var styrkesjef der nede spurte “Why did you take so long? Did you walk down?” Det nytter ikke å si ja til å delta i en slik operasjon for så å komme om to måneder. Dette var jo ment som et slikt snapshot inn, gjøre noe, stoppe noe, man visste at dette ville være kortvarig. Man måtte reagere raskt. (Gade 2015 [intervju]).

Et eventuelt bidrag måtte være raskt på plass for å håndheve resolusjon 1970 og 1973 ellers ville ikke et bidrag være like hensiktsmessig. Norge som tradisjonelt har vært en idealpolitisk forkjemper kunne ikke i dette tilfellet unngå å handle og se på angrepene på sivile utfolde seg i Libya.

En relevant realpolitisk forklaringsfaktor kunne vært at Norge skulle veie opp for det faktum at det ikke ble fornyet norsk deltakelse i den amerikansk ledede operasjonen Enduring Freedom (OEF) i Afghanistan ved regjeringsskiftet i 2005. Den nye regjeringens fokus i Afghanistan skulle nå istedet være å styrke det allerede eksisterende norske ISAF bidraget. (Plattform for regjeringssamarbeid 2005: 12). Dette kunne blitt ansett som at Norge tok en mindre risiko i Afghanistan, da det på det tidspunktet var svært rolig i det området Norge primært skulle rette sin innsats mot. Til dette uttalte tidligere Forsvarssjef Sverre Diesen følgende:

Beslutningen om å flytte hovedinnsatsen i Afghanistan fra Kabul og til Nord-Afghanistan ble faktisk tatt av Bondevik II regjeringen og Kristin Krohn Devold (...) Krohn Devold var i tvil om vi skulle ta på oss dette PRT-bidraget i Faryab, fordi hun heller ønsket å stille, sammen med nederlenderne, kanadierne og britene i Sør-Afghanistan. Så når Krohn Devold og regjeringen gikk inn for Faryab så var det faktisk fordi det var britene som til slutt bad oss om å overta deres PRT der. Da den rød-grønne regjeringen kom, passet jo det veldig bra fordi SV hadde store problemer med hele dette engasjementet. (Diesen 2015 [intervju]).

Derfor lå det mer en operativ begrunnelse bak hvorfor nettopp Norge valgte å avslutte sitt bidrag til OEF. Derfor mener flere av informantene at selv om dette ble lagt merke til, spesielt av USA, så ble ikke Norge med i Libya primært på bakgrunn av dette. Som Bård Vegar Solhjell uttalte:

Vi var i ISAF fra før. Men det var nok et politisk signal til amerikanerne, og vi vet jo i ettertid at det ble et “issue” mellom Norge og USA. Men med det at jeg vegrer meg for å koble det så direkte er fordi det var så lenge etterpå. Politikens horisont er ofte veldig kort. (Solhjell 2015 [intervju]).

På den måten kan ikke Norges valg å avstå fra fornying av styrkebidrag til OEF regnes for å være en vesentlig forklaringsfaktor i den norske beslutningsprosessen i dette tilfellet. Samtidig er det viktig å merke seg at, som forsker Tormod Heier ved Forsvarets stabsskole tar opp, “Stoltenberg hadde aldri blitt invitert til det Hvite Hus selv om han hadde sittet som statsminister i over seks år.” (Heier 2015 [intervju]). Men om dette kan spores tilbake til uttrekken av OEF *alene* blir ren spekulasjon.

Både FN, mandatene, frykten for å la være med tanke på hva som kunne skje og tidsfaktoren trukket frem som de mest relevante forklaringsfaktorer for Norges deltakelse i Libya. Dette kan defineres som idealpolitiske faktorer, da de primært omhandler det å beskytte den libyske sivilbefolkningen. At det er nettopp disse idealpolitiske faktorene som er mest relevante blir forsterket av det faktum at operasjonene over Libya ble påbegynt som en koalisjonsoperasjon i operasjon Odyssey Dawn. Om akkurat dette hevdet Jo Gade følgende:

Her gikk vi inn i en Coalition of the Willing selv om norske myndigheter foretrekker å bidra i en NATO operasjon, hvor du har større innflytelse ved at du er én likeverdig partner blant 28. Selv om "kjøttvekta" også kan gjøre seg gjeldende i NATO, er det ikke like fremtredende som i en Coalition of the Willing, hvor det ofte er en nasjon som styrer det hele. (Gade 2015 [intervju]).

Med andre ord var ikke dette noen operasjon som ble igangsatt av NATO, og Norge blir dermed med på “lasset” for å håndheve resolusjonen, uten at det er noen formell institusjonell tilknytning mellom de deltagende statene i den aktuelle operasjonen. Derfor var ikke dette noe man gjorde i utgangspunktet for å få “poeng” hos NATO, men det er jo klart at det ikke akkurat gjorde noe at NATO kom inn og erstattet denne operasjonen med operasjon Unified Protector.

Informantenes syn på hvilke faktorer som var viktigst i Norges deltakelse i disse operasjonene er i tråd med de offisielle uttalelsene Norge hadde i forkant av deltakelsen i Libya, i tillegg til regjeringens politiske plattform. Disse kildene bekrefter den rent idealpolitiske betoningen av hvorfor Norge valgte å delta her. Norge har tradisjonelt alltid støttet opp under FN. Som det står i den politiske plattformen i denne tidsperioden så skal deltakelse i internasjonale operasjoner “være forankret i FN-pakten og ha et klart FN-mandat.” (Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009: 10). Derfor er det her en stor korrelasjon mellom den offentlige og dype strategien. Samtidig, selv om faktorene for Norges deltakelse i Libya først og fremst er begrunnet idealpolitisk, har de samtidig en sterk realpolitisk effekt som det må kunne argumenteres for at forventningsmessig var med som en del av beslutningsgrunnlaget. Samtidig som at idealpolitikken kan være et mål for realpolitikken. Dette vil bli diskutert mer i detalj nedenfor, sett i sammenheng med operasjonene i Adenbukta.

5.6 Forventninger om realpolitiske effekter av Norges vedtak om å bidra i Adenbukta og Libya

Det er liten tvil om at idealpolitikk var viktig for vedtakene om å delta i de ulike operasjonene i Adenbukta og Libya. Det var også til dels større spor av en mer realpolitisk begrunnelse for deltakelsen i Adenbukta. Det kan derimot også argumenteres for at det lå forventninger om realpolitiske effekter til grunn for den norske avgjørelsen i disse to casene, da norsk deltakelse i internasjonale operasjoner gjerne vil ha en realpolitisk effekt i internasjonal politikk. Akkurat dette kan være vanskelig å fange opp, og dette poengterte Sverre Diesen:

Norske politikere er veldig tiltalt av å kunne begrunne realpolitiske beslutninger idealpolitisk. Og i noen grad er det det de har kunnet gjøre her. De har sett realpolitiske fordeler, men jo større muligheten er for å kunne begrunne det idealpolitisk med menneskerettigheter, med henvisning til FN-mandat, jo bedre er det, jo enklere er det. Jo mer vil de betone det når de rasjonaliserer og begrunner avgjørelsen. (Diesen 2015 [intervju]).

Tormod Heier tok også opp det samme poenget:

Norge har et selvilde og politikerne de kommuniserer utad begrunnelsen for å gå til krig i tråd med det selvbildet, slik at de hele tiden skal ha befolkningens støtte og legitimitet. Hvis de altså legger en begrunnelse som ikke befolkningen kjenner seg igjen i, så vil det jo bli veldig

stor motstand. Slik at det blir antakelig da en rekke motiver som vil være betydelig underkommunisert og som det kan være vanskelig å fange opp. (Heier 2015 [intervju]).

Dette har spesielt med de to begrepene åpen og dyp strategi å gjøre, samtidig hvordan norske avgjørelser blir utformet i spennet mellom innenriks-, institusjons-, og operasjonsarenaen. Som jeg tok opp i punkt 2.1.3 om småstatsstrategi så vil gjerne et lands åpne strategi først og fremst fremme de idealpolitiske aspektene ved en operasjon for å sikre legitimitet blant opinionen hjemme. Hvis vi derimot også trekker frem den dype strategien kan det her også være mer realpolitiske interesser som er gjeldende for den aktuelle operasjonen, noe også informantene tok opp. På bakgrunn av dette tas de realpolitiske effektene som må kunne antas å ha vært tilstede som en forventning, fra de norske beslutningstakerne, da det skulle avgjøres å sende bidrag til disse områdene opp. Dette til tross for at Norges deltakelse i disse operasjonene i hovedsak er begrunnet idealpolitisk, både fra informantenes og de offentlige kildenes side. Disse faktorene eller effektene vil her bli diskutert sammen, da det i stor grad er likhetstrekk på tvers av Norges deltakelse i de ulike områdene.

Bare det faktumet at Norge faktisk bidro i disse operasjonene skaper en realpolitisk effekt i internasjonal politikk. Dette kan bli sett på forskjellige måter. Etter finanskrisen som rammet verden i 2008 har flere land kuttet i sine forsvarsbudsjetter, men Norge er derimot et av få NATO-land som faktisk har økt bevilgningene til Forsvaret siden finanskrisen (VG 2015). Som Tor Jørgen Melien ved Institutt for Forsvarsstudier her uttalte om operasjonene i Adenbukta:

Norge har anskaffet fem nye havgående fregatter som egner seg også til internasjonale oppdrag som beskyttelse av skipsfart. NATO har vanskeligheter med å allokere tilstrekkelig med fartøyer for tiden til sine stående fregattstyrker, og det at Norge stiller med en fregatt betyr faktisk noe i dag. Sett i denne sammenheng har vel Norge kanskje aldri hatt relativt sett mer militær makt enn det har i dag. Hvorfor? Fordi de andre landene er så langt nede med sine forsvarsbudsjetter for tiden at de ikke har kapasitet til å sende avgårde like mange fartøyer som før til flernasjonale marinestyrker, men Norge kan gjøre dette. Sist vi deltok med én fregatt utenfor Somalia var vel styrken på 3-5 fartøyer og den norske andelen var enorm når vi tenker på at NATO har 28 medlemsland. (Melien 2015 [intervju]).

Nettopp det samme poenget blir også bekreftet av Jo Gade. Dette har jo en stor realpolitisk effekt, og det samme kan også sies å gjelde for Norges bidrag i Libya. Det at Norge også her klarte å stille et bidrag har den samme effekten i en relativt svak vestlig økonomi.

Konsekvensen av dette er at Norge, bare ved å bidra, får en mye større militær makt enn det landet ellers ville ha hatt spesielt i en NATO-sammenheng.

Det neste realpolitiske poenget er at det å delta i en operasjon kan fungere som en døråpner i internasjonal politikk. Sett i sammenheng med de analyserte casene virker deltakelsen spesifikt som en døråpner i primært NATO, EU og FN, men også som en døråpner i forhold til viktige allierte stater som for eksempel USA. Dette ble bekreftet av Tormod Heier, da primært i forbindelse med Libya, men hans utsagn kan også gjelde for operasjonene i Adenbukta:

Ved å være med i internasjonale operasjoner så får man aksess eller tilgang til politiske beslutningsprosesser som man ellers ikke ville fått tilgang til hvis man ikke var med i operasjonen. Og da begynner man å knytte kontakter. Både mellom Forsvarsdepartementene både i Norge og Det nordatlantiske råd i Brussel og Pentagon i Washington, men også på det militærfaglige nivået mellom piloter som treffer hverandre og mellom generaler som treffer hverandre. Alt dette er med på å få små land som ligger i utkanten av Europa, i randsonen mot Russland, men som ofte føler seg litt isolert og marginalisert, tettere inn i de reelle beslutningsprosessene som ofte går på siden av de formelle, institusjonelle, legitime beslutningsprosessene i allianser som NATO (...) Det blir på mange måter en døråpner for politisk og militær deltakelse og innsyn og man får hentet ut informasjon slik at man får foret sine egne politikere og sine egne militære med. Og hvis man har en god situasjonsforståelse, i forhold til hvordan allierte tenker bredt i sikkerhetspolitikken, Russland eller Libya generelt så vil småstater lettere kunne være på ballen og være med på å komme med konstruktive initiativer. (Heier 2015 [intervju]).

Dette har også å gjøre med de to begrepene deltakelse og ekstern ressurs som jeg diskuterte under punkt 2.1.3 om småstatsstrategi. Det første bidraget i Adenbukta fungerte som en døråpner i forhold til EU, da dette var det hittil største militære bidraget Norge hadde sendt til en EU-ledet operasjon. I det siste bidraget i operasjon Ocean Shield hadde Norge også lederskapet for operasjonen, og det er klart at når Norge har det operative lederskapet på operasjonsarenaen – her for en NATO-operasjon – kan dette skape en enorm innsikt og et innsideperspektiv. Det samme kan også sies å gjelde for Libya hvor Norge sendte et svært kombattant bidrag og løste de oppdragene bidraget fikk tildelt over all forventning. Det er klart at alle disse faktorene nok vil ha ligget bak som en forventning om å skape realpolitisk effekter, som for eksempel en døråpner, inn i de ulike lands og organisasjoners beslutningsprosesser, både på operasjonsarenaen og institusjonsarenaen. Samtidig kan det her også argumenteres for at bidragene også fungerer som en døråpner i forhold til stater det ikke

nødvendigvis har vært så mye samarbeid med fra tidligere av. Henning Smidt trakk følgende frem om bidragene til Adenbukta:

Det som er spennende med operasjonene Atalanta og Ocean Shield, der har man et stort strategisk havområde hvor man har et felles mål og en felles fiende, er at nasjoner som ikke har samarbeidet til havs av politiske og andre grunner gjort jobben sammen. Russland, Kina, Iran, India, Sør-Korea, Japan, med flere, har samarbeidet med NATO og EU. Og det er ganske unikt, og en ganske stor dimensjon å huske på. (Smidt 2015 [intervju]).

Det samme argumentet gjelder også til dels for operasjonene i luftrommet over Libya hvor det ble sendt bidrag fra for eksempel De forente arabiske emirater, Jordan og Qatar (se Africa Research Bulletin 2011: 18754A – 18755C). Fellestrekkene er at det fungerer som en døråpner i forhold til stater som den vestlige verden ikke nødvendigvis har samarbeidet med så mye med fra før. Det er da klart at det faktisk at Norge sender et bidrag til disse områdene har stor realpolitisk døråpner effekt, om ikke direkte hos de ulike statene, kan man i hvert fall i større grad bli involvert i disse statenes tenkemåte gjennom deltakelse i operasjonene.

En annen realpolitisk effekt av vedtaket om å sende bidrag til disse områdene er at bidragene både i Adenbukta og Libya fungerte som en form for strategisk kommunikasjon. Når det gjelder operasjonene i Adenbukta kunne disse primært bli løst på en mer kost-effektiv måte på operasjonsarenaen, spesielt med tanke på de to bidragene med fregatt. Flere av informantene tok opp det faktumet at oppdraget kunne også blitt løst med like full hensiktsmessighet ved å for eksempel deployere et kystvaktfartøy. Samtidig kunne det også isteden bli deployert kontingenter fra kystjegerkommandoen, da ressursene fra marinejegerkommandoen kunne blitt frigitt til enten bruk i Norge eller i andre internasjonale operasjoner, som for eksempel i Afghanistan. Så hvorfor akkurat sende noe av det beste Norge har å tilby? Bjørn Trygve Hansen som arbeidet ved Norges militære delegasjon i Brussel tok opp nettopp denne problemstillingen:

Det er jo det samme som vi kaller strategisk kommunikasjon, det med å vise det flotteste utstyret du har. Det er jo også en måte å vise makt på. Bruke militærmakten som informasjon. Man setter ikke nødvendigvis inn militærstyrker for å bruke dem, men for å vise at vi er klare. Informasjonsdomenet, og det med strategisk kommunikasjon er et veldig voksende tema i militær utdanning. Vi i militæret innser hvor utrolig viktig det er. (Hansen 2015b [intervju]).

Det å sende det beste som Norge har å tilby i en internasjonal operasjon kan dermed bli ansett som et strategisk signal til resten av verden om at Norge har nettopp disse kapasitetene, som kan tilbys i en internasjonal operasjon, samt som kan forsvare eget territorium. Når det gjelder operasjonene i Libya fungerte dette også som et strategisk signal til resten av verden, men ikke på samme måte som strategisk kommunikasjon som bidraget i Adenbukta var. Dette er på grunn av det ble her ansett av flere av informantene at det aldri var noe annet reelt alternativ enn å sende F-16 kampfly for å håndheve resolusjon 1973. Som Tormod Heier trakk frem:

Her skulle vi stille med kapasiteter som ikke kom sent inn, vi skulle ikke stille med kapasiteter som ikke kunne gjøre en tellende, meningsfull forskjell i operasjonen. Vi skulle stille med noe som var offensivt, kombattant, hurtig og effektivt. Så da var det ikke snakk om logistikk og båter, da var det snakk om det raskeste vi hadde: F-16 moderne kampfly. (Heier 2015 [intervju]).

Derfor er det ikke strategisk kommunikasjon på samme måte som i Adenbukta hvor det på mange måter var bidrag, les: fregattene, som var “overkvalifisert” for oppdraget. Men det fungerte likevel som et strategisk signal i Libya da det norske bidragets handlinger på operasjonsarenaen gikk over all forventning fra det som kunne forventes av en småstat som Norge. Dette kunne blant annet fungere som et strategisk signal østover. Geir Ødegaard uttalte i den forbindelse at “signaleffekten til Russland var en bieffekt. At Norge har en reell kapasitet til effektiv bruk av fly og presisjonsbombing. Det ble lagt merke til. Det kan være et signal østover.” (Ødegaard 2015 [intervju]). Samtidig var det selvfølgelig også et signal til andre allierte og spesielt NATO at Norge har nisjekapasiteter i verdensklasse, her med tanke på luftvåpen.

En annen realpolitisk forventning av vedtaket, er det faktum at primært både Sjøforsvaret med Fregattvåpenet og Marinejegerkommandoen, og Luftforsvaret med Orion overvåkningsfly og F-16 kampfly, samt andre involverte instanser, fikk viktig trening og erfaring med deltakelse i disse områdene. Jo Gade uttalte følgende om operasjonene i Adenbukta:

Anti-pirat operasjonene har gitt en unik erfaring i å operere i internasjonal sammenheng. Ikke bare internt i NATOs stående maritime fregatt/destroyer styrke (SNMG), men også gjennom samarbeidet med den amerikanske Task Force, EUs operasjon Atalanta og de andre maritime aktørene som bidrar. Det gir en ekstra "boost" til besetningen, samtidig som det gir store

utfordringer til logistikk organisasjonen hjemme å understøtte operasjoner så langt fra hjemmehavn. (Gade 2015 [intervju]).

Nettopp det samme kan det også argumenteres for at også gjelder for Libya. Ved å sende bidrag ut i en internasjonal operasjon er en god kontroll på hvor godt det militære maskineriet er smurt, hvordan det faktisk fungerer i en reell situasjon, samtidig som de ulike involverte aktørene får en unik erfaring og treningsverdi. Det realpolitiske resultatet er forsvarsavdelinger som er bedre rustet for eventuelle fremtidige deployeringer, eller forsvar av nasjonalt territorium. Dette er faktorer som ikke nødvendigvis ville blitt oppdaget eller oppnådd på en vanlig øvelse. Uansett hvor mye man trener på noe, kan man aldri være forberedt eller forutse alt som kan skje – derfor kan det sies at trening for de ulike grenene i Forsvaret lå bak som en viktig realpolitisk forventning av å sende bidrag til Adenbukta og Libya.

Sist, men ikke minst, har også Norges deltakelse i disse operasjonene en realpolitisk effekt med tanke på sikkerhetsdilemmaet, og de to begrepene entrapment og abandonment som jeg tok opp ovenfor i punkt 2.1.2 om småstatsatferds ytre påvirkningsfaktorer (Snyder 1984, 1997). Der nevnte jeg at småstaten balanserer mellom det å bli “forlatt”, hvis den for eksempel ikke bidrar nok i alliansens internasjonale operasjoner, og det å bidra for mye, som kan lede til at den i større grad blir “fanget” i konflikter som ikke er i statens egen interesse. På den ene siden kan det argumenteres her, med tanke på Norges deltakelse i disse operasjonene, at dette teller svært positivt i forhold til institusjonsarenaen – uansett om det er snakk om allierte stater, FN, EU eller NATO. Norge bidro “tungt” i alle operasjonene, og deployerte svært kombattante militære bidrag. I tillegg sendte Norge bidragene til både Adenbukta og Libya uten norske spesialbegrensninger, samtidig som de kun opererte under operasjonenes ROE-er. Dette teller helt klart positivt i forhold til at Norge viser at det er et land som bidrar, og hvilket vil bli lagt merke til. Samtidig kan dette skape en trygghetsfølelse på innenriksarenaen med tanke på at landet føler det har bidratt såpass at andre land bør, og kan, garantere for deres sikkerhet hvis denne sikkerheten skulle bli truet i fremtiden. Med andre ord kan en småstats deltakelse i internasjonale operasjoner, herunder Norge, oppnå “goodwill” hos viktige allierte. På grunn av dette kan det argumenteres for at det lå en realpolitisk forventning eller faktor av vedtaket om å sende bidrag til Adenbukta og Libya. Det kan utvikle seg en solidarisk tankegang ved at “dere har støttet oss, derfor støtter vi dere nå”. Denne tankegangen hadde ikke nødvendigvis utviklet seg om Norge ikke hadde bidratt i det hele tatt, eller bidratt med mindre kombattante bidrag. Tradisjonelt har dette vært en

underliggende faktor i en småstats sikkerhetslogikk og som en av småstatens ytre påvirkningsfaktorer.

Men det overnevnte kan samtidig lede til at en stat som Norge blir “fanget” ved at landet føler at det blir tvunget til å delta i fremtidige konflikter som ikke nødvendigvis er i Norges interesse. Dette er først og fremst som en leverandør av nisjekapasiteter. Norge viste både i Adenbukta og Libya at landet hadde nisjekapasiteter på høyde med militære stormakter, og løste oppdragene over all forventning. Det er dermed helt klart at dette dermed gir forhøyet status hos viktige allierte. Siden Norge også har vært et av få land som faktisk har økt bevilgningene til Forsvaret med videre, gjør dette at Norge har mer militær makt i verden i dag enn det landet har hatt tidligere. Spørsmålet blir jo her om Norge har kapabilitet og kapasitet til å opprettholde dette “ansvaret” småstaten Norge nå i større grad enn tidligere har fått i internasjonal politikk. Som jeg tok opp ovenfor har tidligere forskning på småstater bevist at dette kan være en viktig underliggende faktor i en småstats sikkerhetslogikk, samtidig som at samtlige av informantene anså det som positivt at Norge bidro i operasjonene i disse to områdene (se også Snyder 1984, 1997, Kjølberg 2014). Det er klart at det her også kan argumenteres for at dette også lå bak som en realpolitisk forventning fra norske styresmakters side, da det å sende bidrag til disse to operasjonene hadde faktiske realpolitiske effekter, da med tanke på entrapment og abandonment.

På bakgrunn av de overnevnte realpolitiske effektene må det her kunne argumenteres for at disse også kunne vært en del av det norske beslutningsgrunnlaget, som realpolitiske forventninger, for å delta i operasjonene. På basis av informasjonen fra intervjuene, tidligere forskning på småstatsatferd og Norges faktiske bidrag i disse operasjonene med videre, er det lite som tyder på at Norge virkelig var så naive at de ikke visste hva slags realpolitiske effekter en eventuell deltakelse vil ha. Dette blir spesielt klart med tanke på sammensetningen og bruken av de norske militære bidragene. Hvis det ikke hadde ligget en bakenforliggende forventning om at dette ville ha realpolitiske effekter, kunne nok Norges deltakelse i disse aktuelle operasjonene sett annerledes ut. Derfor må det her kunne argumenteres for at forventningen om realpolitiske effekter, selv om bidragene primært blir begrunnet idealpolitisk, i høy grad også var en del av den dype strategien for å delta i disse operasjonene. Dette ville da ha realpolitiske effekter for Norge både nasjonalt og internasjonalt. Kan da idealpolitikken som disse operasjonene i hovedsak ble begrunnet med kalles realpolitikk? Dette vil bli diskutert i større grad nedenfor.

5.7 Operasjonene i Adenbukta og Libya sett samlet: hovedfunn.

Som det kom frem av drøftingen av de viktigste faktorene som lå til grunn for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya er denne oppgavens hovedfunn at Norges deltakelse i operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector primært var begrunnet idealpolitisk. Vedtakene om å sende militære bidrag til Adenbukta handlet først og fremst om å håndheve FN-mandatene for å få en slutt på piratvirksomheten i området, i tillegg til å sikre den frie ferdselen på havet. Her var det samtidig også en realpolitisk egeninteresse, men som argumentert ovenfor, ikke av avgjørende karakter for selve vedtaket – om å beskytte norsk skipsfarts interesser da Norge har blant verdens største handelsflåter. Operasjonene i Libya er også begrunnet i rene idealpolitiske faktorer med tanke på å støtte opp under FN-resolusjonene 1970 og 1973, i tillegg til prinsippet R2P. Samtidig som det måtte handles raskt for å beskytte sivilbefolkningen, i tillegg til frykten for å la være ved å gå til militær handling. Dette betyr at både operasjonene i Adenbukta og Libya i hovedsak var basert på idealpolitiske faktorer, med til dels en mer realpolitisk tilleggsfaktor bakenforliggende for operasjonene i Adenbukta.

Selv om operasjonene i disse to områdene har likheter ved at de primært er basert på ideelle hensikter, må ikke det forveksles med hvordan oppdragene utviklet seg, ble løst og konsekvensene av dem. Dette var jeg også inne på innledningsvis under begrunnelsen av nettopp hvorfor de militære operasjonene i Adenbukta og Libya ble valgt. Bård Vegar Solhjell oppsummerte dette poenget:

De har enkelte likheter, men ulikhetene er mer fremtredende. Likhetene var at det var et FN-mandat, det var i Midtøsten, Afrika, det var en del av en flernasjonal styrke, det hadde tunge bidrag – kampfly og fregatt. Men det mest fremtredende er likevel ulikhetene. Kompleksiteten i Libya, at det skjedde voldsomt fort uten en plan. Adenbukta var planmessig, det vokser frem, her må vi gjøre noe, grundig gjennomtenkt. Libya er det stikk motsatte. I Adenbukta et begrenset problem tross alt, i Libya nesten et uendelig problem som er umulig å løse. (Solhjell 2015 [intervju]).

Selv om operasjonene i de to områdene i hovedsak ble begrunnet idealpolitisk var de svært forskjellige og hadde et meget ulikt utfall. Dette er viktig å ha i mente.

Samtidig kan det argumenteres for at det var en underliggende realpolitisk forventning om realpolitiske effekter. Her med tanke på at et bidrag fungerer som et strategisk signal, trening og erfaring for de involverte grenene av Forsvaret, en “døråpner” til ulike fora og at de i tillegg har konsekvenser med tanke på alliansedilemmaet og de to begrepene entrapment og abandonment. I tillegg er bare det å bidra en realpolitisk effekt av selve vedtakene fordi Norge viser at det er et land som er med på å ta ansvar. På bakgrunn av dette kan derfor også det flytende skillet mellom de to begrepene ideal- og realpolitikk, som jeg var inne på ovenfor under småstatsatferd i internasjonal politikk i punkt 2.1.2, også sies å gjelde her. Disse to politiske tenkemåtene er såpass innvevet i hverandre at idealpolitiske handlinger har realpolitiske effekter eller konsekvenser, og motsatt. Det er en svært glidende overgang. Om akkurat denne dualiteten hevdet Tormod Heier følgende:

Dette med idealer- og realpolitikk, det er jo en dikotomi som mange kanskje opplever som litt kunstig. Fordi hvis man som en liten stat er opptatt av å fremme idealer så er det jo fordi idealer i internasjonal politikk vil gjøre verden tryggere, og da er jo også det realpolitikk. Så det å fremme idealer – så fremmer man felles kjøreregler og normer i internasjonal politikk, som også gjør at stormaktene kanskje av og til begynner å føye seg etter de normene. Da gjør det verden tryggere for småstatene for da blir man kvitt denne “jungelens lov” – den sterkestes rett – men da er jo det småstatenes realpolitikk. (...) Idealpolitikk er de facto realpolitikk for småstater. (Heier 2015 [intervju]).

Dette blir også bekreftet av tidligere forskning av Janne H. Matlary, hvor hun hevder at det er “viktig i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk å styrke FN og særlig Sikkerhetsrådet. For små land er Sikkerhetsrådet en garanti mot at stormaktene tar seg til rette, i alle fall som en modifikasjon av realpolitikken i verden. Jo mer innbinding av stormaktene, desto bedre.” (Matlary 2013: 123). Hvis man legger denne tankegangen til grunn kan også de idealpolitiske faktorene som lå til grunn for den norske beslutningsprosessen i forbindelse med deltakelsen i Adenbukta og Libya gjøre at Norge faktisk kan defineres som en realistisk idealist. For selv om hovedbegrunnelsen for Norges deltakelse i disse operasjonene er å håndheve FN-mandat, vil dette igjen ha en realpolitisk sikkerhetsgevinst for Norge i det lange løp, i tillegg til de realpolitiske effektene som jeg argumenterte for at lå bak som forventninger av vedtakene.

Ved å ha uselviske og ideelle motiver, som har som hensikt å gjøre verden til et bedre sted, vil nettopp denne politikken forhåpentligvis til syvende og sist skape en økt stabilitet og sikkerhet i verden. Dette oppsummerte Tormod Heier med:

Hvis småstater klarer å føre denne idealbaserte politikken og at alle landene rundt dem blir demokratiske og følger menneskerettigheter, da gir det en så stor sikkerhetspolitisk gevinst for oss selv at det er direkte realpolitikk. Fordi demokrati går veldig sjelden til krig mot hverandre. (Heier 2015 [intervju]).

Derfor kan den idealbaserte politikken i dette tilfellet være et middel for realpolitikken for en småstat som Norge, vedrørende deltakelse i internasjonale operasjoner. Disse to måtene å føre politikk på er såpass sammenvevet at idealpolitikken vil ha realpolitiske konsekvenser og motsatt. Dette blir også bekreftet av den tidligere forskningen til blant annet Matlary om ideal- og realpolitikk (2000, 2002), samt de poengene jeg tok opp ovenfor under småstatsatferd i internasjonal politikk.

6 Avslutning og konklusjon

Innledningsvis i denne masteroppgaven presenterte jeg Norge som en idealpolitisk forkjemper i internasjonal politikk og internasjonale operasjoner. Det er nettopp dette synet jeg har valgt å sette spørsmål ved i denne oppgaven, og dette gjorde jeg ved å rette søkelyset mot Norges militære bidrag i Adenbukta og Libya. Derfor valgte jeg å legge frem følgende problemstilling:

Hvilke faktorer var avgjørende for Norges deltakelse i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, og i hvilken grad disse kan forklares ved henholdsvis real- og idealpolitikk?

Jeg valgte å sette søkelyset på nettopp disse operasjonene, da dette var operasjoner som hadde enkelte likhetstrekk, men samtidig var svært forskjellig. På bakgrunn av dette var det interessant å kontrastere dem og sammenligne hvilke faktorer som ble lagt til grunn for deltakelsen i nettopp disse operasjonene, og samtidig analysere i hvilken grad disse forklares ved henholdsvis de to begrepene ideal- og realpolitikk. Hensikten var å stille spørsmål ved om Norge først og fremst er drevet av ideelle interesser i internasjonal politikk og internasjonale operasjoner, eller om det er mer realpolitiske interesser som ligger til grunn – kan Norge defineres som en realistisk idealist?

For å analysere denne problemstillingen på en mest mulig hensiktsmessig måte valgte jeg innledningsvis å gjøre rede for tidligere forskning angående dette temaet. Deretter tok jeg for meg teoretiske betraktninger som er relevante for å forklare småstatsatferd, herunder Norge, i internasjonal politikk generelt og internasjonale operasjoner spesielt. Her tok jeg spesielt opp begrepene ideal- og realpolitikk, allianse- eller sikkerhetsdilemmaet, åpen og dyp strategi, i tillegg til ulike muligheter en småstat kan få økt innflytelse i internasjonal politikk på. Deretter tok jeg opp analyseverktøyet nested games eller sammenvevede spill, i tillegg til hvilke arenaer en småstat må ta hensyn til, når den skal sende bidrag til internasjonale operasjoner. Deretter rettet jeg fokuset mot de militære operasjonene denne masteroppgaven har satt sentrert om, hvor jeg mer i detalj beskrev det historiske bakteppet, mer konkret hvorfor de ble iverksatt, hva de gikk ut på, i tillegg til hva den norske deltakelsen bestod av. For å drøfte problemstillingen som denne oppgaven reiser benyttet jeg meg av en kvalitativ innholdsanalyse for å belyse den åpne strategien bak hva som ble lagt til grunn da Norge skulle delta i disse operasjonene. Jeg valgte videre å benytte meg av semistrukturerte

intervjuer av eliter og nøkkelinformanter for å få innblikk i den dype strategien. Analysen ble i all hovedsak basert på informasjonen som kom fra intervjuene, men til en viss grad kontrastert med materialet fra innholdsanalysen. På bakgrunn av analysen konkluderer denne studien med følgende:

Selv om ideelle faktorer uten tvil var viktige, spesielt i forbindelse med Libya, antyder sammensetningen og bruken av de norske militære bidragene at også underliggende realpolitiske hensyn også må ha vært en faktor. I så måte blir derfor idealpolitikken et middel for realpolitikken for en småstat som Norge i disse militære operasjonene.

Dette kan hevdes fordi analysen har vist at idealpolitiske faktorer uten tvil var viktige for å delta i operasjonene Adenbukta og Libya. Begrunnelsen var først og fremst å håndheve FN-mandatene i de ulike operasjonene. I Adenbukta var det også en realpolitisk egeninteresse, med tanke på å beskytte den norske skipsfarten i området, men som jeg argumenterte for ovenfor at ikke var av avgjørende relevans for de faktiske vedtakene om å sende bidrag. Men vedtakene om å sende militære bidrag til disse to områdene hadde sterke realpolitiske effekter eller virkninger som jeg argumenterte lå bakenforliggende som en realpolitisk forventning. Derfor er idealpolitikken som i dette tilfellet ble lagt til grunn for Norges deltakelse i de aktuelle operasjonene et middel for realpolitikken, da det er en svært glidende overgang mellom de to begrepene. Ved å håndheve FN-mandatene i disse operasjonene vil dette i de lange løp ha en realpolitisk gevinst for Norge, enten ved at det gjør verden tryggere, eller at Norge i større grad er sikret ryggdekning av viktige allierte. Samtidig var de andre realpolitiske effektene som vedtakene hadde i disse tilfellene at Norge relativt sett fikk mer makt enn det landet hadde hatt fra før, da landet faktisk stilte med militære bidrag i disse internasjonale operasjonene, mens andre stater har redusert bevilgninger til sitt nasjonale forsvar. Bidragene til disse områdene har også den realpolitiske effekten at de fungerer som et strategisk signal, trening og erfaring for Forsvaret, en døråpner i internasjonal politikk, i tillegg til at bidragene har hatt konsekvenser med tanke på alliansedilemmaet. Ved å handle idealpolitisk er det liten tvil om at dette vil ha realpolitiske effekter, eller konsekvenser, for Norge i internasjonal politikk generelt. Norge kan med andre ord betegnes som en realistisk idealist.

Nettopp de momentene som denne analysen produserte må det være rimelig å forvente at gjelder for flere av Norges handlinger og vedtak i internasjonal politikk, og kanskje spesielt

Norges deltakelse i internasjonale operasjoner. Men siden Norge i dag relativt sett har mer militærmakt enn det landet tradisjonelt har hatt tidligere, kan det argumenteres for at Norge har et større ansvar i internasjonal politikk og i internasjonale militære operasjoner. Norge forventes å stille opp, spesielt som en bidragsyter av nisjekapasiteter. Det vil få sterke negative realpolitiske reaksjoner dersom landet ikke gjør det, spesielt i lys av innsatsen i Libya. Spørsmålet blir om Norge har mulighet til å opprettholde dette ansvaret i fremtiden.

6.1 Studiens bidrag

Denne studien har hatt til hensikt å generere en økt innsikt om hvilke faktorer som lå til grunn for Norges deltakelse i særskilt operasjon Atalanta og Ocean Shield i Adenbukta, samt den norske deltakelsen i operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector. Når det gjelder operasjonene i Adenbukta har studien bidratt til å fremskaffe mer kunnskap og vurderinger om hva Norge la til grunn for å delta i disse anti-pirat operasjonene. Når det gjelder hvilke faktorer som lå til grunn for deltakelsen i operasjonene i Libya, har denne analysen bekreftet tidligere forskning på temaet. Den underbygger dermed tidligere forskning gjort av Matlary (2013), Heier (2013) og Høyning (2012), som jeg presenterte i punkt 1.2. Studien bekreftet spesielt den tidligere forskningen til Heier (2013) og Høyning (2012) med tanke på sammenhengen mellom de to begrepene ideal- og realpolitikk. Denne sammenhengen mellom de to begrepene ideal- og realpolitikk viste seg også å være tilstede for Norges deltakelse i operasjonene i Adenbukta. Det er klart at idealpolitiske faktorer var viktige for Norges deltakelse i begge områdene, men vedtakene om bidrag hadde sterke realpolitiske effekter. Forventning om slike effekter kunne også vært en del av beslutningsgrunnlaget for å delta i operasjonene. På bakgrunn av dette kan derfor idealpolitikken bli ansett som et middel for realpolitikken. Dette blir også bekreftet av tidligere forskning, som jeg var inne på i punkt 2.1.2 om småstatsatferd i internasjonal politikk, av blant annet Matlary (2002) og Kjølberg (2007). Da denne studien også viste at det var likheter i hvilke faktorer Norge la til grunn på tvers av den militære deltakelsen i de ulike områdene, må også denne studiens bidrag kunne sies å være at de funnene denne studien har gjort derfor må kunne gjelde for norsk deltakelse i andre internasjonale operasjoner. Dette er først og fremst på grunn av det faktum at disse to operasjonene er såpass forskjellige, men likevel korrelerer stort med tanke på hva som ble lagt til grunn.

6.2 Studiens begrensninger

Denne studien er begrenset på den måten at dette er en kvalitativ undersøkelse, som kun fokuserer på to caser. I tillegg er utvalget trukket strategisk, og semistrukturerte intervjuer ble i all hovedsak benyttet for å belyse denne studiens problemstilling. Dette har både fordeler og ulemper som jeg var inne på ovenfor i punkt 3.5 under drøftingen av utfordringer knyttet til validitet og reliabilitet. Her er det først og fremst verdt å trekke frem generalisering og etterprøvbarehet.

Når det gjelder generalisering av funnene så avdekket analysen en korrelasjon at mange av de samme faktorene var avgjørende for Norges deltakelse i operasjonene i Adenbukta og Libya. Dette hadde mange av de samme realpolitiske effektene. Da den militære deltagelsen i disse to operasjonene var såpass forskjellige, men likevel i stor grad var basert på de samme faktorene for deltakelse, må dette kunne antas også å gjelde for Norges deltakelse i andre internasjonale operasjoner. Samtidig kan det her selvfølgelig også argumenteres for at det vil være en begrensning med tanke på generalisering at studien ikke inkluderer flere politikere som var mer direkte involvert i den politiske prosessen i forkant av de militære bidragene til de to områdene. Som jeg nevnte ovenfor valgte jeg primært å basere utvalget på forsvarspersonell, da min subjektive antakelse var at de ikke er like bundet av sin stilling som de folkevalgte politikerne er og dermed kunne gi mer oppriktige svar om hvordan de oppfattet faktorene som lå til grunn for å delta i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya. Men det er klart at hadde studien i større grad fokusert på politikere, kunne dataene antakelig inneholdt en større grad av innsideperspektiv. Når politikerne og forsvarspersonellet likevel i stor grad trakk frem de samme motivene for norsk deltakelse i disse operasjonene, anser jeg likevel ikke dette som et stort problem. På bakgrunn av dette er derfor grunnlaget for generalisering større enn det ellers ville ha vært, hvis det ikke hadde vært korrelasjon mellom funnene. Derfor kan det være rimelig å forvente at dette også gjelder for Norges deltakelse i flere militære operasjoner. Dette vil eventuell videre forskning vise.

En annen begrensning er at studien kun fokuserte på Norges militære deltakelse i to områder av verden. Det kunne her ha vært mer hensiktsmessig å inkludert flere caser, og dermed undersøkt om de samme faktorene gjaldt for norsk deltakelse i andre steder av verden, men dette ville gått utover den dybde-kunnskapen denne studien faktisk søker.

Etterprøvbarehet og reproduserbarhet er også en av studiens begrensninger. Utvalget består av strategisk utvalgte eliter og nøkkelinformanter. Samtidig som intervjuene ble gjennomført semistrukturert. Dette vil gjøre at andre forskere ikke nødvendigvis vil komme

frem til de samme konklusjonene som jeg her har gjort. I tillegg kan det være et problem med hvordan jeg har valgt å kode begrepene ideal- og realpolitikk. Det er ikke sikkert at andre forskere nødvendigvis vil være enige i de parameterne jeg har lagt til grunn for de to begrepene i denne undersøkelsen. Derfor kan det være vanskelig å etterprøve og reproducere denne studien.

6.3 Videre forskning

Denne studien har spesifikt gått inn for å avklare hvilke faktorer eller hvilken motivasjon som lå til grunn for Norges del å delta i de militære operasjonene i Adenbukta og Libya, samtidig hvordan denne blir utformet i brytningen mellom de to svært sammenvevede begrepene ideal- og realpolitikk. Her avdekket denne oppgavens analyse flere interessante muligheter for videre forskning. For å øke generaliseringsgrunnlaget, her med tanke norsk deltakelse i internasjonale operasjoner, kan det være interessant å gjennomføre den samme analysen på norsk deltakelse i andre militære operasjoner på 2000- og 2010-tallet. Dette betyr å for eksempel å gjennomføre den samme analysen på Norges deltakelse i både operasjon Enduring Freedom og ISAF i Afghanistan. Samtidig kan det også være interessant å gjennomføre analysen på norsk deltakelse i rene FN-operasjoner, her spesielt Norges bidrag til OPCW – UN og operasjon Recsyr i 2013 og 2014 som handlet om å transportere kjemiske våpen ut av Syria. Hvis det her er korrelasjon med denne studiens funn, kan dette øke generaliseringsgrunnlaget for hva Norge legger til grunn for deltakelse i internasjonale militære operasjoner.

Det kan samtidig være formålstjenlig å gjøre akkurat det samme på hva som blir lagt til grunn med tanke på norsk deltakelse i sivile internasjonale operasjoner. Dette er for eksempel den norske deltakelsen i EUs sivile operasjoner på Balkan i det tidligere Jugoslavia, Bosnia, Makedonia og Kosovo. Samtidig kan det her være interessant å se på Norges planlagte sivile bidrag til operasjon Triton som skal bidra med patruljering og redningsarbeid i Middelhavet innen august 2015 (se Aftenposten 2015).

Litteraturliste

- Aberbach, Joel D. & Rockman, Bert A. (2002): "Conducting and Coding Elite Interviews" *PS: Political Science and Politics*, 35 (4), 673 – 676.
- Africa Research Bulletin (2011): "Libya. Operation Odyssey Dawn", *Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series* (3) 48: 18751A – 18756C.
- Aftenposten (2011). "Tok beslutningen om kampfly på telefon", Aftenposten 19. april.
- Aftenposten (2015). "-Regjeringen sender sivilt skip til Middelhavet", Aftenposten 20. april.
- Anckar, Carsten (2008): "On the Applicability of the Most Similar Systems Design and the Most Different Systems Design in Comparative Research" *International Journal of Social Research Methodology*, 11 (5), 389 – 401.
- Andersen, Svein S. (2006): "Aktiv informantintervjuing", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 22: 278 – 298.
- Bailes, Alyson JK (2009): "Does a Small State Need a Strategy?", *Centre For Small State Studies Publication Series*. University of Iceland: Reykjavik.
- Berry, Jeffrey M. (2002): "Validity and Reliability Issues in Elite Interviewing" *PS: Political Science and Politics*, 35 (4), 679 – 682.
- Bøe-Hansen, Ola (2013): "Første nordmann over Libya", i Ola Bøe-Hansen, Tormod Heier & Janne Haaland Matlary (red.). *Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bøe-Hansen, Ola (2015). *Intervju*. 4. mars.
- Bratberg, Øivind (2014): *Tekstanalyse for samfunnsvitere*, Oslo, Cappelen Damm.
- Bryman, Alan (2012): *Social Research Methods*, Oxford: Oxford University Press.
- De Cock, Chris (2012): "Operation Unified Protector and the Protection of Civilians in Libya", i Michael N. Schmitt & Louise Arimatsu (red.). *Yearbook of International Humanitarian Law 2011*. Haag: Asser Press.

- Diesen, Sverre (2012): “Forord” i Sverre Diesen (red.) *Strategi. Mellom vitenskap, intuisjon og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Diesen, Sverre (2015). *Intervju*. 12. mars.
- EUNAVFOR (2009): *Norway and Switzerland to contribute to Op Atlanta*. Nettside. <<http://eunavfor.eu/norway-and-switzerland-to-contribute-to-op-atalanta/>> [Lesedato 13.01.2015]
- EUNAVFOR (2015a): *EUNAVFOR Somalia*. Nettside. <<http://eunavfor.eu/>> [Lesedato 12.01.2015]
- EUNAVFOR (2015b): *Mission*. Nettside. <<http://eunavfor.eu/mission/>> [Lesedato 01.04.2015]
- Faremo, Grete (2011): *Redegjørelse om situasjonen i Libya og norsk innsats. Stortinget, 9. mai 2011*. Oslo: Stortinget.
- Forsland Berger, Helene (2006): “Mellom verdibaserte og realpolitiske interesser. Norske avveininger før og etter Irak-krigen 2003”, *Internasjonal politikk* (3) 64: 341 – 364.
- Forsvarets veteranntjeneste (2012): *Med Norge – for fred. Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner*. Oslo: Forsvarets veteranntjeneste.
- Gade, Jo (2015). *Intervju*. 4. mars.
- Germond, Basil & Smith, Michael E. (2009): “Re-Thinking European Security Interests and the ESDP: Explaining the EU’s Anti-Piracy Operation”, *Contemporary Security Policy* (3) 30: 573 – 593.
- Gerring, John (2007): *Case Study Research. Principles and Practices*, New York: Cambridge University Press.
- Globalis (2015): *Den arabiske våren*. Nettside. <<http://www.globalis.no/Konflikter/Den-arabiske-vaaren>> [Lesedato 06.05.2015]
- Goldstein, Kenneth (2002): “Getting in the Door: Sampling and Completing Elite Interviews” *PS: Political Science and Politics*, 35 (4), 669 – 672.
- Grimen, Harald (2004): *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, Eivind Skaug (2014): “Norges deltakelse i EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeid”. Upublisert kursoppgave. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Hansen, Stig Jarle (2009). *Piracy in the greater Gulf of Aden. Myths, Misconception and Remedies*. Rapport nr. 29. Oslo: Norwegian Institute for Urban and Regional Research.
- Hansen, Svein Roald (2015a). *Intervju*. 11. mars.
- Hansen, Bjørn Trygve (2015b). *Intervju*. 10. mars.
- Heier, Tormod (2012). *Forsvaret til Libya 2011. Klar til strid?* Oslo Files on Defence and Security 4/2012. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.
- Heier, Tormod (2013): “Politisk styring og nasjonal kontroll: Norges deltakelse i krigen mot Libya”, i Ola Bøe-Hansen, Tormod Heier & Janne Haaland Matlary (red.). *Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heier, Tormod (2014): “Hva er internasjonale operasjoner?” i Tormod Heier, Anders Kjølberg og Carsten F. Rønnfeldt (red.) *Norge i internasjonale operasjoner. Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heier, Tormod; Kjølberg, Anders & Rønnfeldt, Carsten F. (2014): “Norge i internasjonale operasjoner”, i Tormod Heier, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnfeldt (red.). *Norge i internasjonale operasjoner. Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heier, Tormod (2015). *Intervju*. 3. mars.
- Henriksen, Dag (2013). “Suksess uten innflytelse? Norges erfaringer fra operasjonene over Libya”, *Internasjonal Politikk* (1) 71: 29 – 57.
- Høyning, Remi (2012). *En fredsdue med bomber under vingene? Motiver for norsk bruk av militærmakt over Libya*. Masteroppgave. Oslo: Forsvarets høgskole.

I tjeneste for Norge (2015a): *Operation Atalanta*. Nettside.

<<https://itjenestefornorge.no/operasjoner/operation-atalanta>> [Lesedato 13.01.2015]

I tjeneste for Norge (2015b): *Operation Ocean Shield*. Nettside.

<<https://itjenestefornorge.no/operasjoner/operation-ocean-shield>> [Lesedato 31.03.2015]

I tjeneste for Norge (2015c): *Operation Odyssey Dawn*. Nettside.

<<https://itjenestefornorge.no/operasjoner/operation-odyssey-dawn>> [Lesedato 26.01.2015]

I tjeneste for Norge (2015d): *Operation Unified Protector*. Nettside.

<<https://itjenestefornorge.no/operasjoner/operation-unified-protector>> [Lesedato 30.01.2015]

ICC International Maritime Bureau (2006). *Piracy and Armed Robbery Against Ships*. Årlig rapport 1. januar – 31. desember 2006. Barking: ICC International Maritime Bureau.

Kjølberg, Anders & Nyhamar, Trond (2011): *Småstater i internasjonale operasjoner*. FFI-rapport 2011/01698. Oslo: FFI.

Kjølberg, Anders (2007): *Livet i hegemonens skygge – en småstats sikkerhetslogikk*. FFI-rapport 2007/01626. Oslo: FFI.

Kjølberg, Anders (2014): “Småstater i internasjonale operasjoner”, i Tormod Heier, Anders Kjølberg og Carsten F. Rønnfeldt (red.) *Norge i internasjonale operasjoner. Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Knutsen, Bjørn Olav; Granviken, Alf; Holte, Mats Ruge; Kjølberg, Anders & Aagaard, Finn (2000): *Europeisk sikkerhet i en foranderlig tid: En analyse av Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske handlingsrom*. FFI-rapport 2000/00046. Oslo: FFI.

Kristiansen, Tom; Nilsen, Jan Tore; Smidt, Henning & Bøe-Hansen, Ola (2012): “Where Angels Fear to Tread: Norway`s Contribution To The Anti-Piracy Missions In The Indian Ocean And Somalia”, i Jo Inge Bekkevold & Robert S. Ross (red.). *Anti-Piracy and Humanitarian Operations*. International Order at Sea Workshop Series 1/2012. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.

- Kuperman, Alan J. (2015): "Obama's Libya Debacle. How a Well-Meaning Intervention Ended in Failure", *Foreign Affairs* 94 (2): 66 – 77.
- Leech, Beth L. (2002): "Asking Questions: Techniques for Semistructured Interviews", *PS: Political Science and Politics* 35 (4): 665 – 668.
- Leira, Halvard (2005): "Folket og freden. Utviklingstrekk i norsk fredsdiskurs 1890-2005", *Internasjonal politikk* (2-3) 63: 135 – 160.
- Leira, Halvard (2007): "Norge – en fredsnasjon", *Hvor hender det? NUPI* (22) 2006 – 2007: Oslo.
- Løvold, Andreas (2004): "Småstatsproblematikken i internasjonal politikk", *Internasjonal politikk* (1) 62: 7 – 32.
- Matlary, Janne Haaland (2000). "Utenrikspolitikk mellom realpolitikk og idealpolitikk:", *Dagbladet* 4. februar.
- Matlary, Janne Haaland (2002): *Verdidiplomati – kilde til makt. En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk*. Rapport nr. 46. Oslo: Makt- og demokratiutredningen.
- Matlary, Janne Haaland (2013): "«Give War a Chance» i Libya: Strategi på politisk nivå?" i Ola Bøe-Hansen, Tormod Heier og Janne Haaland Matlary (red.) *Strategisk suksess? Norsk maktbruk i Libya og Afghanistan*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Melien, Tor Jørgen (2015). *Intervju*. 4. mars.
- NATO (2011): "Operation Unified Protector Final Mission Stats", 02. november.
- NATO (2015a): *NATO and Libya*. Nettside.
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm> [Lesedato 21.01.2015]
- NATO (2015b): *MARCOM Factsheet. Operation Ocean Shield*. Nettside.
<<http://www.mc.nato.int/about/Pages/Operation%20Ocean%20Shield.aspx>>
[Lesedato 31.03.2015]
- NOU 2012:2 (2012): *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- NRK (2009a). "Ber om hjelp mot piratene", NRK nett 04. april.

NRK (2009b). “-Si nei til enkelte EU-oppdrag”, NRK nett 27. juli.

NRK (2011a). “Det norske forsvaret i farlig piratkamp i Somalia”, NRK nett 28. september.

NRK (2011b). “Tok Libya-avgjørelsen på mobilen”, NRK nett 19. april.

Ødegaard, Geir (2015). *Intervju*. 10. mars.

Plattform for regjeringssamarbeidet (2005): *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005 – 09*. Oslo: Regjeringen.

Politisk plattform for flertallsregjeringen (2009): *Politisk plattform for flertallsregjeringen utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2009 – 2013*. Oslo: Regjeringen.

Quartararo, Joe, Sr.; Rovenolt, Michael & White, Randy (2012): “Libya’s Operation Odyssey Dawn Command and Control”, *PRISM* (2) 3: 141 – 156.

Regjeringen (2011a). “Norsk Orion-fly bidrar i kampen mot piratene”, 04. april.

Regjeringen (2011b). “Norge med i operasjoner i Libya”, 23. mars.

Regjeringen (2011c). “Avslutter det militære bidraget i Libya”, 28. oktober.

Regjeringen (2012). “Norsk fregatt skal lede NATOs maritime styrke”, 16. oktober.

Regjeringen (2015): *Sikkerhet og forsvar. Informasjon om Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeid med EU*. Nettside.
<<https://www.regjeringen.no/nb/tema/utenrikssaker/europapolitikk/tema/sikkerhet-og-forsvar1/id686148/>> [Lesedato 13.01.2015]

Rickli, Jean-Marc (2008): “European small states’ military policies after the Cold War: from territorial to niche strategies”, *Cambridge Review of International Affairs* (3) 21: 307 – 325.

Schmidl, Erwin A. (2011): “Small States and International Operations”, i Erich Reiter og Heinz Gärtner (red.) *Small States and Alliances*. Heidelberg og New York: Physica Verlag.

- Sjømannsforbundet (2010): *Brevet til statsminister Stoltenberg. Den økende trusselen fra pirater i Adenbukten og Det indiske hav: Norge må ta ansvar!* Nettside.
 <[http://www.sjomannsforbundet.no/kunder/NSF/mm_no.nsf/lupgraphics/181110_brev_til_SMK_om_piratsituasjonen.pdf/\\$file/181110_brev_til_SMK_om_piratsituasjonen.pdf](http://www.sjomannsforbundet.no/kunder/NSF/mm_no.nsf/lupgraphics/181110_brev_til_SMK_om_piratsituasjonen.pdf/$file/181110_brev_til_SMK_om_piratsituasjonen.pdf)> [Lesedato 31.03.2015]
- Smidt, Henning (2015). *Intervju*. 4. mars.
- Snyder, Glenn H. (1984): "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics* (4) 36: 461 – 495.
- Snyder, Glenn H. (1997): *Alliance Politics*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Solhjell, Bård Vegar (2015). *Intervju*. 19. mars.
- Søreide, Ine Marie Eriksen (2014): "*Norsk luftmakt som en relevant og effektiv bidragsyter til NATO*". Forsvarsministerens foredrag på Luftmaktseminaret 2014. Trondheim: Luftkrigsskolen.
- Stoltenberg, Jens (2011): *Redegjørelse om norsk oppfølging av FNs sikkerhetsrådsresolusjoner 1970 og 1973. Stortinget, 29. mars 2011*. Oslo: Stortinget.
- Støre, Jonas Gahr (2008a): *Piratsituasjonen utenfor Somalia. Møte med Rederiforbundet, Norsk sjøoffiserforbund, og med norske medier, i Utenriksdepartementet, 15. desember 2008*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- Støre, Jonas Gahr (2008b): *United Nations, the Security Council, on Somali Assistance against Piracy at Sea. New York, 16. Desember 2008*. New York: FNs sikkerhetsråd.
- Støre, Jonas Gahr (2011): *Svar på spørsmål om dialog og om flyforbudssone over Libya. Stortingets muntlige spørretime, 16. mars 2011*. Oslo: Stortinget.
- Stortinget (2011): "Representantforslag fra stortingsrepresentantene Peter N. Myhre, Harald T. Nesvik, Ivar Kristiansen og Svein Flåtten om snarlig deployering av norsk militært bidrag til Adenbukta", 16. februar.
- Strøm-Erichsen, Anne-Grete (2009). "Klar for piratjakt under EU-flagg", *Adresseavisen* 7. august.

- Svarstad, Elise (2014): “Nasjonal kontroll i internasjonale operasjoner”, i Tormod Heier, Anders Kjølberg og Carsten F. Rønnfeldt (red.) *Norge i internasjonale operasjoner. Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tansey, Oisín (2007): “Process Tracing and Elite Interviewing: A Case for Non-probability Sampling”, *PS: Political Science and Politics* 40 (4): 765- 772.
- The New York Times (2011). “NATO’s Success in Libya”, The New York Times nett 30. oktober.
- Thune, Henrik & Larsen, Torgeir (2000): “Utenrikspolitikk uten software. En teori om omdømme, populisme og andre politiske trekkrefter i små staters utenrikspolitikk” i Geir Dale m.fl. (red.) *Grenser for alt. Kritiske perspektiver på norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Tsebelis, George (1990): *Nested Games. Rational Choice in Comparative Politics*, Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- TV2 (2011). “Opposisjonen beskylder Støre for Libya-vingling”, TV2 nett 18. mars.
- U.S. Department of Defence (2011): “DOD News Briefing with Vice Adm. Gortney from the Pentagon on Libya Operation Odyssey Dawn.”, 19. mars.
- UN (2011a). “United Nations Security Council Resolution 1970 (2011)”, 26. februar.
- UN (2011b). “United Nations Security Council Resolution 1973 (2011)”, 17. mars.
- UN General Assembly (2005): “Resolution adopted by the General Assembly. 60/1. 2005 World Summit Outcome”, 24. oktober.
- UNCLOS (1982): “United Nations Convention on the Law of the Sea”, 10. desember.
- VG (2015): “NATO-Jens ber om mer penger”, VG nett 27. februar.
- Vogt, Kari (2012): “Den arabiske våren” i Peter Normann Waage (red.) *Midtøsten etter den arabiske våren*. Oslo: Arneberg forlag.
- Vollebæk, Knut (2000): *Utenriks- og sikkerhetspolitisk redegjørelse for Stortinget. Stortinget 20. januar 2000*. Oslo: Stortinget.

Yin, Robert K. (2009): *Case Study Research. Design and Methods*, Thousand Oaks: SAGE.

Vedlegg

Vedlegg 1: Oversikt over studiens informanter.

Militære informanter			
Informant	Klassifisering	Ekspertise	Intervjutidspunkt
Tormod Heier	Oberstløytnant, forsker ved Forsvarets Høgskole/Forsvarets Stabsskole	Operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector	03.03.2015
Tor Jørgen Melien	Kommandørkaptein, gjesteforsker ved Institutt for Forsvarsstudier	Operasjon Atalanta og Ocean Shield	04.03.2015
Jo Gade	Pensjonert Kontreadmiral, har blant annet 9 års tjeneste ved Den internasjonale militære stab ved Nato-hovedkvarteret i Brüssel, senest som sjef for Plans & policy divisjonen 2008-2011	Operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector	04.03.2015
Ola Bøe-Hansen	Kommandørkaptein. Liaisonoffiser ombord KNM Fridtjof Nansen under operasjon Atalanta, under Libya-operasjonene leder av mediegruppen ved Forsvarets Høgskole	Operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector	04.03.2015
Henning Smidt	Pensjonert kommandør. Fungert som Forsvarsstabens liaison i Norges Rederiforbund fra 2009-2015.	Operasjon Atalanta og Ocean Shield	04.03.2015

Geir Ødegaard	Oberstløytnant, tjenestegjorde i operasjon Unified Protector som Red Card-holder.	Operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector	10.03.2015
Bjørn Trygve Hansen	Oberstløytnant, arbeidet i Brussel som seniorstabsoffiser for Norges militære delegasjon fra 2007 til over sommeren 2011	Primært operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector, men også operasjon Atalanta og Ocean Shield	10.03.2015
Sverre Diesen	Pensjonert general, Norges forsvarssjef 2005 – 2009	Operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector	12.03.2015

Politiske informanter			
Informant	Klassifisering	Ekspertise	Intervjutidspunkt
Svein Roald Hansen	Arbeiderpartiet. Var første nestleder i både Utenriks - og forsvarskomiteen, og Den utvidede utenriks- og forsvarskomite fra 20.10.2009 til 30.09.2013	Operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector	11.03.2015
Bård Vegar Solhjell	Sosialistisk Venstreparti. Var andre nestleder i Utenriks- og forsvarskomiteen fra 22.10.2009 til 23.03.2012, i tillegg til andre nestleder i Den utvidede utenriks- og forsvarskomite fra 20.10.2009 til 23.03.2012	Operasjon Atalanta, Ocean Shield, Odyssey Dawn og Unified Protector	19.03.2015

Vedlegg 2: Hovedpunkter i de ulike intervjuguidene

Intervjuguide operasjonene i Adenbukta

Deltok du i operasjonene, og i så fall hvilken rolle hadde du under operasjonene?

- Om du ikke deltok, hva slags kompetanse har du for å kunne uttale deg om operasjonen?

Hva legger du i de to begrepene ideal- og realpolitikk?

Informantens subjektive oppfatning av operasjonene i Adenbukta

- Hvordan vil du beskrive operasjonene i Adenbukta og Norges rolle i disse?
- Hvordan vil du beskrive hensikten med oppdragene?
- Vil du si at det ble forventet at det norske forsvaret skulle delta i de ulike operasjonene i Adenbukta?

Mandatene

- Hva er dine tanker om mandatene som la grunnlaget for disse operasjonene?

Hvordan vurderer du prosessen innad i den norske regjeringen, og den endelige avgjørelsen om å delta i denne operasjonen?

- Var du overrasket over beslutningen?
- Har du inntrykk av om det var noen særlig diskusjon om hva bidraget skulle bestå av?
- Har du inntrykk av at det var i noen grad diskusjon mellom det rent operative nivået og det politiske nivået i hvordan oppdragene skulle løses på mest hensiktsmessig måte?
- Hvilke hensyn tror du primært ble vektlagt da det skulle avgjøres om det skulle sendes et bidrag til dette området?
- Hva vil du si var de positive reaksjonene ved at Norge deltok i disse operasjonene?
- Hva vil du si var de negative reaksjonene ved at Norge deltok i disse operasjonene?

Interesse fra forsvaret om å delta i operasjonen?

- Vil du si at det var en direkte interesse fra forsvaret å delta i operasjonen?

- Var det en fordel, her med tanke på trening erfaring for sjøforsvarets nye fregatter, å delta i operasjonen? (Hvorfor/hvorfor ikke?)
- Vet du om forsvaret hadde noen innvirkning på hvordan operasjonen skulle gjøres med tanke på bidrag, strategi osv.?

Intervjuguide operasjonene i Libya

Deltok du i operasjonen, og i så fall hvilken rolle hadde du under operasjonen?

- Om du ikke deltok, hva slags kompetanse har du for å kunne uttale deg om operasjonen?

Hva legger du i de to begrepene ideal- og realpolitikk?

Informantens subjektive oppfatning av operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector

- Hvordan vil du beskrive operasjon Odyssey Dawn og Unified Protector og Norges rolle i disse?
- Hvordan vil du beskrive hensikten med oppdraget?
- Vil du si at det ble forventet at det norske forsvaret skulle delta i operasjonene over Libya?

Mandatene

- Hva er dine tanker om mandatene som la grunnlaget for denne operasjonen?

Hvordan vurderer du prosessen innad i den norske regjeringen, og den endelige avgjørelsen om å delta i denne operasjonen?

- Var du overrasket over at Norge vedtok å sende et bidrag nedover til Libya?
- Hva mener du kan forklare at Norge hadde en såpass fremtredende rolle i denne operasjonen, da det i praksis var flere mulige alternativer til hvordan Norge kunne deltatt?
- Dette var en svært lukket avgjørelsesprosess, vet du om det her var noen diskusjon om hva bidraget skulle bestå av?
- Hva har du å si om den raske saksgangen i dette tilfellet?
- Har du inntrykk av at det var i noen grad diskusjon mellom det rent operative nivået og det politiske nivået i hvordan oppdraget skulle løses på mest hensiktsmessig måte?

- Hvordan ble føringene/signalene gitt fra det politiske nivået oppfattet av Forsvaret?
- Hvilke hensyn tror du primært ble vektlagt da det skulle avgjøres om det skulle sendes et bidrag til dette området?
- Hva vil du si var de positive reaksjonene ved at Norge deltok i disse operasjonene?
- Hva vil du si var de negative reaksjonene ved at Norge deltok i disse operasjonene?
- Mener du forsvaret og de norske politikerne på forhånd klar over hva som lå i budskapet “protect with all necessary means”?

Interesse fra forsvaret om å delta i operasjonen?

- Var det en direkte interesse fra forsvaret å delta i operasjonen?
- Var det en fordel, her med tanke på trening erfaring for luftforsvarets jagerfly, å delta i operasjonen?

Intervjuguide operasjonene sett under ett

(Ble kun gitt informanter som har gode nok kunnskaper om alle operasjonene).

- Siden det var ulikt lederskap, henholdsvis EU og NATO, i de ulike operasjonene, ble føringene som ble gitt til det operative nivået oppfattet forskjellig fra politisk hold?
- Sett under ett vil du si at det ble forventet internasjonalt at Norge - gjennom sin tilknytning til NATO, FN og EU - skulle delta i disse operasjonene fordi Norge har en stor kompetanse innenfor marine, spesialstyrker og luftvåpen? Eller var det på grunn av Norges tradisjonelle rolle som pådriver av FN?
- Sett samlet, hva vil du si at avgjørelsene om å sende styrker til Adenbukta og Libya var basert på?